

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
PARA VE BANKA PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KREDİ KARTI KULLANIMININ EKONOMİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

Belgin BİLGİN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mert URAL

2008

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkilerinin Analizi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29 / 08 / 2008

Belgin BİLGEN

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Belgin BİLGİN
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : Para ve Banka
Tez Konusu : Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkilerinin Analizi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez, mevcut hali ile basılabilir. O
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin, basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkilerinin Analizi

Belgin BİLGEN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
Para ve Banka Programı

Günümüzde kredi kartları tüm dünyada yaygın olarak kullanılmakta olup, ülkemizde de kredi kartı sayısında ve kullanımında son yıllarda büyük bir artış gözlenmeye başlanmıştır. Kredi kartlarının, kullanan bireylere, sisteme üye iş yerlerine ve kartı çıkaran banka veya diğer finansal kuruluşlara etkileri yanında ülke ekonomisine de önemli etkileri bulunmaktadır. Türkiye'de kredi kartı sistemi ve ekonomik etkilerinin incelenmesi tezin amacını oluşturmaktadır.

Kredi kartlarının milli gelir üzerine etkisini belirleyebilmek için milli gelirin bir alt kalemi olan özel tüketim harcamaları ile kişilerin, kredi kartı yükümlülükleri sürdürülemez boyutlara ulaştığında ticari ve bireysel kredi aldıkları olgusundan yola çıkarak ticari ve bireysel krediler dikkate alınmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde Ocak 2002 – Mart 2008 dönemi aylık verileri kullanılarak öncelikle değişkenlerin zaman serisi özelliklerine ilişkin durağanlık testleri yapılmıştır. Ardından Engle ve Granger iki aşamalı modelleme yöntemi (koentegrasyon analizi) ile Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi uygulanmıştır.

Tüm analiz sonuçları istatistiksel olarak anlamlı ve iktisadi olarak beklendiği gibi çıkmıştır. Ülkemizde tüketim harcamalarındaki artışın çarpan etkisi ile diğer koşullar veri iken, üretimi ve istihdamı artırdığı dolayısıyla, milli geliri olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında, kişilerin kredi kartı yükümlülüklerini kapatabilmek üzere artan oranlarda ticari ve bireysel kredilere yöneldikleri anlaşılmıştır. Kredi taleplerindeki bu artışın piyasa faiz oranlarını yükseltici etki yaptığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kredi Kartı, Koentegrasyon Analizi, Makroekonomik Etkiler

ABSTRACT

Master Thesis

The Analysis of Credit Card Usage Effects On Economy

Belgin Bilgen

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Economics
Money and Banking Program**

In addition to widespread credit-card usage at present, it is observed that our country has high level credit-card numbers and usage potential during last a few years. Credit cards have also important effects on economy as well as on persons, commercial firms and banks or other corporations which produce credit cards. The main purpose of this thesis is the credit card system and its effects on economy in Turkey.

In order to determine the effects of credit cards on national income, the private consumption expenditures which is one of the sub-item of national income, and the commercial and individual credits for persons who get individual credits because of their unsustainable credit card liabilities are selected. In analysis part of the study, primarily, because of time series features of the variables, the stability tests are performed by using monthly data for the period January 2002 and March 2008. Afterwards, Engle and Granger two ranking model (Cointegration Analysis) and Engle and Yoo three ranking model are performed.

The whole analysis results are statistically significant and meaningful in economical. One of the result is that an increase in consumption expenditures influence positively the national income and the employment with multiplier effect. Also, it is understood that persons are heading for high level commercial and individual credits in order to overcome their credit cards liabilities. Its evaluated that such increase in credit demands have an rising effect upon market interest rates.

Keywords: Credit Card, Cointegration Analysis, Macroeconomic Effects

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARTLARININ GENEL ESASLARI VE SİSTEMİN İŞLEYİŞİ

I. Kredi Kartlarının Genel Esasları.....	3
II. Kredi Kartlarına İlişkin Tanımlar.....	7
III. Kredi Kartı Sistemi ve Tarafları.....	10
IV. Kredi Kartı Sisteminin İşleyişi.....	13
V. Kredi Kartı Hesaplarında Vade ve Temerrüt Hali.....	15
VI. Kredi Kartlarının Sınıflandırılması.....	16
A. Amaçlarına Göre Kredi Kartları.....	16
B. Sisteme Katılanların Sayısına Göre Kredi Kartları.....	19
C. Çıkaran Kuruma Göre Kredi Kartları.....	21
1. Banka Kredi Kartları.....	22
2. Mağaza Kartları (Store Cards).....	24
3. Seyahat ve Dinlence Kartları (Travel and Entertainment Cards).....	24
4. Şirket Kartları (Company Cards).....	24
VII. Kredi Kartının Avantajlı ve Dezavantajlı Yönleri.....	25
A. Kredi Kartının Avantajlı Yönleri.....	25

1. Kart Hamili Açısından	25
2. Kredi Kartını Kabul Eden İşyerleri Açısından	26
3. Bankalar Açısından	27
B. Kredi Kartının Dezavantajlı Yönleri.....	28
1. Kredi Kartını Kullanan Açısından	28
2. Kredi Kartını Kabul Eden İşyerleri Açısından	29
VIII. Kredi Kartlarında Güvenlik.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARTI KULLANIMININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

I. Kredi Kartlarının Milli Gelire Etkisi	31
II. Kredi Kartlarının İstihdama Etkisi	33
III. Kredi Kartlarının Parasal Etkisi	34
A. Kredi Kartlarının Paranın Tedavül Hızına Etkisi	36
B. Kredi Kartlarının Para Arzına Etkisi.....	37
C. Kredi Kartlarının Para Talebine Etkisi.....	39
IV. Kredi Kartlarının Enflasyona Etkisi.....	40
V. Kredi Kartlarının Faiz Oranlarına Etkisi.....	42
VI. Kredi Kartlarının Kamu Gelirlerine Etkisi	42
VII. Kredi Kartlarının Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi	43
VIII. Kredi Kartlarının Dış İşlemlere Etkisi	44
XI. Kredi Kartlarının Ticarete Etkisi	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYEDE KREDİ KARTI KULLANIMININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ

I. Kredi Kartlarının Türkiye'deki Gelişimi.....	49
II. Türkiye’de Kredi Kartı Uygulamalarının Hukuki Temelleri	54
A. Türk Ticaret Kanunu.....	54
B. Bankalar Kanununa Göre Kredi Kartının Kredi Niteliği.....	54
C. Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu	55
III. Ekonometrik Yöntem	57
A. Zaman Serilerinde Durağanlık.....	57
B. Koentegrasyon Analizi.....	61
IV. Ekonometrik Uygulama	64
A. Veri Seti ve Analizde Kullanılan Değişkenler.....	64
B. Değişkenlere İlişkin Durağanlık Testi	68
C. Analiz Sonuçları.....	69
1. Kredi Kartı Kullanımının Özel Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi	69
2. Kredi Kartı Kullanımının Ticari ve Bireysel Krediler Üzerine Etkisi	72
SONUÇ	77
KAYNAKLAR	81

KISALTMALAR

ADF	Genişletilmiş (Augmented) Dickey Fuller
AMEX	American Express Company
AS	Anonim Şirket
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATM	Automated Teller Machine (Otomatik Vezne Makinesi)
BIN	Bank Identification Number
BKM	Bankalararası Kart Merkezi
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
BUL	Birlesik Uyarı Listesi
CVC	Card Verification Code
CVV	Card Verification Value
EU	European Union (Avrupa Birliği)
EURO	Avrupa Birliği Ortak Para Birimi
KKDF	Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
MC	MasterCard
PIN	Personal Identification Number (Kişisel Şifre)
POS	Point of Sale (Satış Noktası Terminali)
PP	Phillips-Perron
s	Sayfa
TC	Türkiye Cumhuriyeti
THP	Tekdüzen Hesap Planı
USD	Amerikan Doları
UV	Ultraviolet
vb	ve bunun gibi
YTL	Yeni Türk Lirası

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Yerli Kredi Kartlarının Yurtiçi Yurtdışı Kullanımı.....s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 2: Sektörlere Göre Kredi Kartı Kullanımı . s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 3: Kredi Kartı Sayıları..... s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 4: ATM ve POS Sayıları..... s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 5: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Analiz Kodlarıs. 65

Tablo 6: Değişkenlere İlişkin Durağanlık Testi Sonuçları.....s. 68

Tablo 7: Engle-Granger Uzun Dönem Tahmin Sonuçlarıs. 70

Tablo 8: Engle-Granger Koentegrasyon Test Sonuçları s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 9: Hata Düzeltme Modeli Analiz Sonuçları.s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 10: Uzun Dönem Koentegrasyon Modeli Analiz Sonuçları .s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 11: Engle-Granger Uzun Dönem Tahmin Sonuçlarıs. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 12: Engle-Granger Koentegrasyon Test Sonuçlarıs. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 13: Hata Düzeltme Modeli Analiz Sonuçları..... s. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

Tablo 14: Uzun Dönem Koentegrasyon Modeli Analiz Sonuçlarıs. 75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Özel Tüketim Harcamaları Zaman Serisi Grafiği s. *Hata! Yer işareti tanımlanmamış.*

Şekil 2: Ticari ve Bireysel Krediler Zaman Serisi Grafiğis. 67

Şekil 3: Kredi Kartı Harcamaları Zaman Serisi Grafiğis. 67

GİRİŞ

Kredi kartları en yaygın kullanım alanına sahip, bankalarca sürekli geliştirilen ve en mükemmel şekilde müşterilere sunulmaya çalışılan bir bireysel bankacılık ürünüdür. Kredi kartları son yirmi yılda teknolojik gelişmeler ile birlikte kullanıcılarına çok çeşitli olanaklar sunmaya başlamıştır. Ülkemizde de dünyadaki gelişim sürecine benzer bir durum yaşanmış olup kredi kartı sayısında ve kullanımında son yıllarda büyük bir artış gözlenmeye başlanmıştır.

Çağdaş bir ödeme aracı olan kredi kartları, kart hamiline, prestij, ödeme güvenliğinin yanı sıra geç ödeme ve taksitlendirme seçenekleri ile paranın alternatifi olarak kullanım olanağı sağlamaktadır. Vadesiz mevduat kazandırması, etkili bireysel kredi yöntemlerinden biri olması ve kârlılık sağlamanın yanında üye iş yerlerinden komisyon ve kart sahiplerinden aidat geliri elde edilmesi nedeniyle son yıllarda kredi kartları bireysel bankacılığın en gözde ve kârlı ürünlerinden biri olmuştur. Bankalar, yüksek miktarlarda ticari kredi kullandırmanın yanı sıra, riski tabana yayarak kredi kartları aracılığı ve tüketicilere kısa vadeli borçlanma olanakları vermişlerdir.

Sisteme üye işyeri açısından bakıldığında yanında nakit parası bulunmayan müşterilere de alışveriş yapma olanağı sağladığı için, müşteri sayısını buna paralel olarak iş hacmini de artırmaktadır. Ayrıca uzun vadeli satışlar, sahte para gibi risk taşıyan işlemlerden korunmuş olup satış yaptığı malın bedelinin ertesi gün veya bankası ile yaptığı protokoldeki sürede hesabına geçeceğinden emindir. Bu anlamda kredi kartı üye işyeri için güven unsuru yaratmaktadır.

Yukarıda değinildiği üzere kredi kartının birçok avantajının yanında dezavantajları da vardır. Bu dezavantajlardan en önemlisi kredi kartlarının, kullanım kolaylığı sebebiyle bireyi çok harcama yapmaya teşvik edip yanlış tasarruf alışkanlıkları kazandırmasıdır. Bankaların aldığı yıllık ücretler ve kart aidatı gibi kart kullanım bedelleri müşteri açısından memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Üye işyerleri açısından ise, kredi kartları sayesinde müşteri kazanmakla birlikte, bankalara komisyon ödemeleri dezavantaj olarak sayılabilir. Bu bağlamda kredi kartlarının, sisteminin tarafları olan bankalar, kullananlar ve üye kuruluşlar açısından avantaj ve dezavantajları yanında ülke ekonomisine de etkileri bulunmaktadır. Buradan

hareketle Türkiye’de kredi kartı sistemi ve makroekonomik değişkenler üzerine etkisi tezin amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle kredi kartlarının genel esasları ve tanımlamaları yapılmış, daha sonra avantajlı ve dezavantajlı yönleri belirtilmiş, son olarak kredi kartlarının sınıflandırılması yapılarak sistemin işleyişi anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de kredi kartı kullanımının ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sırası ile milli gelire, istihdama, parasal değişkenlere, enflasyona, kayıt dışı ekonomiye, dış işlemlere ve ticarete etkileri değerlendirilmiş, olumlu ve olumsuz etkileri irdelenmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmı olan üçüncü bölümde öncelikle kredi kartlarının Türkiye’deki gelişimine değinilmiş, ardından yıllar itibariyle hem işlem amacı bazında hem de sektörel bazda kredi kartı işlem tutarları, ATM ve POS cihazı sayıları incelenmiştir. Daha sonra takas ve mahsup işlemlerine ilişkin usül ve esasları düzenlemek suretiyle ve sistemin etkin çalışması amacıyla ülkemizde oluşturulan ve tarafları koruyan yasal düzenleme ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Son olarak, tezin konusunu oluşturan kredi kartı kullanımının ekonomi üzerine etkileri ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Ocak 2002 – Mart 2008 dönemi aylık verileri kullanılarak öncelikle değişkenlerin zaman serisi özelliklerine ilişkin durağanlık testleri yapılmış, ardından Engle ve Granger iki aşamalı modelleme yöntemi (koentegrasyon analizi) ile Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi uygulanmıştır. Analiz bulguları sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARTLARININ GENEL ESASLARI VE SİSTEMİN İŞLEYİŞİ

Kredi kartı sisteminin kredi kartını veren banka veya kuruluşun açtığı krediye dayanarak kart hamilinin gereksinim duyduğu mal veya hizmeti o anda bir ödeme yapmadan satın almasına ve bedelini daha sonraki bir tarihte herhangi bir ilave maliyet yüklenmeksizin ödemesine olanak sağlayan çağdaş bir ödeme aracıdır. Bu bölümde, öncelikle kredi kartlarının genel esasları ile avantajlı ve dezavantajlı yönleri açıklanmakta, daha sonra tarihsel gelişimine yer verilmektedir.

I. Kredi Kartlarının Genel Esasları

Kredi kartı, tüketim harcamalarında nakit para ve çekten daha gelişmiş bir ödeme yöntemidir. Kart hamiline hem ödemede, hem de kredi sağlamada iki yönlü işlem olanağı yaratmaktadır. Kredi kartı, kart sahibine ilave bir faiz veya komisyon ödemedi kısa süreli kredi kullanabilme ve ileriye dönük uzun vadeli taksitlerle ödeme olanağı vermektedir. Kredi kartı hamiline, kredi kartı sayesinde cebinde nakit parası olsa bile, önceden satın almayı planlamadığı, düşünmediği, herhangi bir şeyi beğenip satın alma olanağı doğurabilmektedir.

İnsanların, gerek günlük gereksinimleri gidermeleri ve gerekse beklenmedik harcamaları için fazla miktarda para taşımaları, çalınma ve kaybolma riskini de beraberinde getirmiştir. Bu gibi riskleri önlemek amacıyla, paranın yerini tutabilecek yeni ve güvenilir araçlara gereksinim duyulmuştur. Öncelikle çek kullanımı başlamış, ancak, çekle ödeme yapmanın yararları yanında zararları da görülmüştür. Kullanım alanları kısıtlı olan çeklerin, karşılıksız keşide edilmesi, çek karşılığının ödenmesi sırasındaki güçlükler (düzenlenen belgenin çek niteliğini taşıyıp taşıyamamasının kontrol edilmesi, imzaların kontrol edilmesi, provizyon alınmasında yaşanan olası güçlükler...vb.), bankaların iş yükü, kırtasiye giderleri, müşteri tarafından hesabın sürekli kontrol edilmesi gerektiği gibi sakıncalar nedeniyle çeklerin kullanım alanları gittikçe daralmıştır.

Bunun yerine, yeni ve çağdaş bir ödeme sistemi olan ve plastik para diye adlandırılan kredi kartı sistemi doğmuştur¹. Kredi kartı kullanımının sağladığı en önemli faydalar;

- Kişilere alışverişlerinde nakit kullanmaksızın anında ödeme yapma kolaylığı sağlama, ve
- Sürekli, döner kredi kullanımı ile birlikte geri ödeme sürelerini uzatma olanağı sağlama şeklinde belirtilebilir.

Kredi, genel tanımı ile hazır bir satınalma gücünün kullanılmasından belirli bir süreyle diğer bir kişi lehine feragat edilmesi, ona terk edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Oysa kredi kartı sisteminde bu tür uygulamaya kesinlikle yer yoktur. Kart hamili kredi kartını ancak mal varlığının yaptığı harcamaları karşılamaya elverişli olduğu oranda kullanabilir. Her ne kadar günümüzde kredi kartlarının türleri çeşitlendirilmiş ve fonksiyonları arttırılmış ise de, kredi kartı sisteminin oluşumundaki amaç, kredi kartı sahibine sahip olmadığı bir satınalma gücünü sağlamak değil, aksine mal varlığının elverdiği gücünü, para taşımaya zorunlu olmaksızın kullanabilmesi için gerekli ortam ve koşulları yaratmaktır.

Ayrıca, vurgulanması gereken diğer bir husus da, kredi uygulamasında kredi kullanıldığı anda bir faiz ve beraberinde vergi, kaynak kullanımı destekleme fonu gibi kesintilerin işlemeye başlamasıdır. Oysa kredi kartı ile yapılan nakit ödemelerde ödemenin yapıldığı anda veya belirli bir vade sonunda (bu vade nakit ödemelerde bir ay olarak belirlenmiştir) belirli bir oranda sadece komisyon ödemek gerekmektedir. Kredi kartı ile alınan nakit avansın süresi veya belirli bir vade sonunda geri ödenmemesi halinde gecikme faizinin işlemesi söz konusudur. Ayrıca, kredi kartı kullanılarak mal ve hizmet alımları sonucunda oluşan borcun yapıldığı tarih ile ödeme tarihi arasında geçen süre içerisinde (en az onbeş gün) ise, faiz veya herhangi vergi ve masrafın ödenmesi söz konusu değildir.

Bankalar Kanununda, kredilerin kimlere, hangi şartlarda ve limitlerde açılacağı hususları belirtilmiştir. Bu hususlara uyulmaması halinde cezai hükümler de, kanunda yer almaktadır. Buna karşılık, kredi kartları sadece bankalar tarafından ihraç edilmemekte, bankacılık faaliyetinde bulunmayan kurum veya kuruluşlarca da

¹ Ömer Teoman, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, Beta Yayınları İstanbul, 2003, s.5.

ihraç edilebilmektedir. Kredi kartlarının uygulama alanlarının ve kapsamlarının sürekli değiştiği bir gerçektir. Kredili kredi kartlarının uygulamasının geliştirilmesi bu duruma örnek verilebilir. Kısacası kredi kartı sistemini, kredi kartını veren banka veya kuruluşun açtığı krediye dayanarak kart hamilinin gereksinim duyduğu mal veya hizmeti satın almasına ve bedelini, önceden belirlenen daha sonraki bir tarihte herhangi bir ilave maliyet yüklenmeksizin ödemesine olanak sağlayan, çağdaş bir ödeme aracı olarak kabul etmek gerekir.

Burada harcamanın yapıldığı an ile ödeme tarihinin farklı olmasını, bir ekonomik zorunluluk değil sistemin işleyişinin doğal bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Söz konusu sürenin kısılması halinde ise artık kredi kartı hamilinin kredilendirilmesinden söz edilmemekte, sadece kredi kartına, hamiline, yanında nakit taşıma gereksiniminden veya zorunluluğundan kurtarmaya yönelik bir araç olarak bakılmaktadır².

Genel olarak kredi kartı: Mülkiyeti bir banka ya da finansal bir kuruma ait olmak üzere bankanın müşterilerine belirli bir kredi limiti dahilinde yurtiçi ve yurtdışı üye işyerlerinden mal ve hizmet satın alma ile nakit ödeme birimleri veya otomatik para ödeme makinelerinden nakit çekimlerde kullanılması için verilen kart olarak tanımlanabilir³.

Kredi kartının en basit özelliği mal alımında kredi olanağı sunmasıdır. Yani, kart hamili kredi kartını veren kurum ile arasında yaptığı anlaşma çerçevesinde kendisine tanınan limite kadar alışverişini nakit ödemeksizin kredili olarak yapar. Kredi kartı, kart sahibine peşin para ödmeden bir mal satmayı veya bir hizmetten yararlanmayı sağlayan bir belge olarak tanımlanabilir. Kart üzerinde sahibinin adı, imzası ve kart numarası yer alır. Ayrıca geçerlilik süresi de üzerinde belirtilmiştir. Kredi kartı belirli yerlerde alıcının kredi belgesi yerine geçen, ona peşin parasız ticaret olanağı sağlayan bir araçtır. Kredi kartı sistemi, ticari işletmelerle önceden yapılan anlaşmalara dayanarak kart hamilinin ödemelerini bu kart aracılığıyla yapması ve başka bir şart aranmaksızın üye işyeri tarafından kabul edilmesi esası üzerine kurulmuştur. Buna göre, kredi kartını çıkaran kurum, bir yandan kart sahibi olmak isteyen kişiler ile, bir yandan da mal veya hizmet sunan ticari işletmelerle

² Ömer Teoman, a.g.e., ss.213-216.

³ Eyyüp Yılmaz, a.g.e., s.10.

üyelik sözleşmesi imzalamak suretiyle sistemi organize etmektedir. Kartı çıkaran kurum, bir banka veya finans kurumu olabileceği gibi sistemi organize etmek amacıyla kurulmuş bir kredi kartı şirketi de olabilir. Bu kuruluşlardan kredi kartı alan kişiler, anlaşmalı işyerlerinde yaptıkları alışveriş ve harcamalarda nakit ödemek yerine, kredi kartını ibraz edebilmekte ve hiçbir ödeme yapmaksızın sadece bir imza karşılığında harcama yapabilmektedir.

Müşterinin kart kullanması, alışveriş tutarına herhangi bir ilave (komisyon, fark vs.) yapılmasına neden olmaz; nakit ödenmiş olsaydı ne kadar ödenmesi gerekli ise, kredi kartıyla yapılan ödemelerde de aynı tutar ödenir. İşyeri, kart hamiline sunduğu mal veya hizmetin bedelini, anlaşmalı olduğu kredi kartı kurumundan tahsil eder. Kart hamili ise, kredi kartı kullanarak yaptığı harcama tutarlarını, her ay sonunda gönderilen hesap cetvelinde yazılı tarihte kendisine kartı veren bankaya öder. Ancak, taksitli ödeme yapılması veya nakit çekilmesi halinde banka tarafından tespit dilmiş oranda faiz öder. İşyerleri de bankayla veya kurumla anlaşmalarına göre, paralarını hemen ertesi gün veya belirli bir gün bekledikten sonra alırlar.

Aslında kredi kartlarının başlıca 3 fonksiyonu vardır.

- Mal ve hizmet ödeme aracı
- Nakit temin aracı
- Sürekli kredi olanağı taşıması⁴

Kredi kartları kartların kullanım yerlerine göre yurtiçi kredi kartları (domestic card) ve uluslararası kredi kartları şeklinde ikiye ayrılır. Kart sahibinin gelir seviyesine göre ise, klasik kart ve gold kart olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada temel belirleyici kart hamiline verilecek kredi limiti olmaktadır. Uluslararası kart kuruluşlarının verdiği yetkiye dayanılarak çıkarılan kredi kartları ile dünyanın her yerinde alışveriş yapmak ve gerek banka şubeleri gerekse ATM'lerden nakit çekmek olanaklıdır. Dünya çapında başlıca markalar Visa, MasterCard, Amex, JCB ve Diners Club'tır.

⁴ Mustafa Çeker, **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartlarının Hukuka Aykırı Kullanımı**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1997,s.1.

II. Kredi Kartlarına İlişkin Tanımlar

Kredili Kredi Kartı: Kredi kartını çıkaran banka veya mali kuruluş tarafından kart hamiline ya da ek kart hamiline verilen, belli bir limit dahilinde kişilerin nakit para ödemeksizin mal veya hizmet satınalmalarına olanak sağlayan, satın alınan mal veya hizmet bedellerinin belli bir süre sonra ödenmesini ya da belli bir faiz karşılığında taksitlendirilmesini sağladığı gibi, dolaylı olarak kredi kullanma olanağı da sunan, ayrıca nakit para çekme kolaylığı sağlayan standartları belli plastik bir karttır (Tüm kredi kart ölçüleri 5,5-8,5 cm olup, üzerlerinde kartı çıkaran kuruluşun logosu bulunmaktadır). Nakit para çekme olanağı bulunmayan kartlar kredi kartı olup, uygulamada kredili kredi kartı ile birlikte anılmaktadır.

Ek Kart : Kart hamilinin isteği üzerine, kart hamilinin limitinden harcama yetkisi veren ve harcama bedelleri kart hamilinin hesabından karşılanmak kaydıyla, genellikle aile bireylerine verilen kredi kartıdır.

Alacak Belgesi (Credit Voucher): Kredi kartı kullanarak satın alınmış bir mal veya hizmetin iadesi veya iptali halinde, bedelin geri ödenmesini sağlamak üzere veya yanlılıkla yapılan fazla tahsilat iadesi için, üye işyeri tarafından dört nüsha olarak hazırlanan ve imzalanan, üzerinde Bankalararası Kredi Kartları Merkezi AŞ. (BKM) logosu taşıyan belgeye denir.

Birleşik Uyarı Listesi (BUL) : BKM tarafından, Türkiye'de bulunan bankalar ve kredi kartı işlemi yapan kuruluşlardan alınan bilgiler ışığında periyodik olarak yayınlanan; kaybedilen, çalınan, sahte olarak düzenlenen ve bunun gibi nedenlerden dolayı iptal edilip, geçersiz sayılan kredi kartlarının geçerlilik tarihi ve yayın numarası ile birlikte bildirimini yapıldığı ve bir sonraki listenin geçerlilik tarihine kadar yürürlükte olan listedir.

Bankalararası Kredi Kartları Merkezi A.Ş. (BKM) : Kredi kartlarının kural ve standartlarının geliştirilmesi, sağlıklı bir ortamda yaygınlaştırılabilmesi ve bankaların bu alanda kesintisiz bir işbirliği içinde olabilmesi amacıyla konuyla ilgili 13 ticari bankanın, 1990 yılında bir araya gelerek 500 milyon TL sermaye ile kendi aralarında kurmuş oldukları merkezdir.

Ekstre (Aylık Hesap Özeti) : Kredi kartını ihraç eden banka veya mali kuruluş tarafından aylık olarak kart hamiline gönderilen, harcama, nakit çekme, limit

aşım ücreti, gecikme ücreti, faiz, komisyon, ...vb. borç ve alacak tutarları ile daha önceki dönemlerde oluşan borç ve kredi faizini gösteren hesap dökümüdür.

Giriş Ücreti: Kart hamilinin banka ile yapmış olduğu kredi kartı sözleşmesi uyarınca, bankanın yaptığı hizmetler karşılığında bir defaya mahsus olmak üzere kredi kartı hamilinden aldığı ücrete denir.

Hesap Kesim Tarihi: Kredi kartı ihraç eden bankanın veya mali kuruluşun kart hamiline, yapmış olduğu harcama veya nakit çekmelerden dolayı borç ve alacak hareketlerini bildirdiği tarihtir.

Imprinter: Kredi kartı üzerinde bulunan kabartma bilgilerin standart satış belgesine geçirilmesini sağlayan, mekanik olarak çalışan ve Banka tarafından üye işyerlerine verilen bir cihazdır.

Kart Hamili (Üye): Kredi kartı ihraç eden kuruluş tarafından kendisine kredi kartı verilen, kredi kartını kullanmaya tam yetkili olan ve sözleşmeyi borçlu olarak kabul edip imzalayan gerçek kişi veya gerçek kişilere kart verilmesini kabul eden tüzel kişidir.

Kredi Kartının Geçerlilik Süresi: Kartın düzenlendiği tarih ile üzerinde belirtilen son kullanma tarihi arasındaki süreye denir. Bu süre genellikle bir yıldır.

Kredi Kartı Limiti (Azami Harcama veya Nakit Çekme): Aylık ekstre dönemleri arasında kart hamili (varsa ek kart hamili) tarafından yapılacak toplam harcamalar veya nakit çekmeler toplamı olarak banka tarafından belirlenen üst sınırdır. Bu limit kart hamilinin gelir düzeyi ve ödeme gücüne göre belirlenir.

Kart Yenileme Ücreti (Üyelik Aidatı) : Kredi kartı hamillerinin banka ile yapmış oldukları kredi kartı sözleşmesine dayanarak, her yıl banka tarafından belirlenen ve kart hamillerinden kart yenileme ücreti veya üyelik aidatı olarak talep edilen ücrettir.

Manyetik Bant: Kart hamiline ait kişisel bilgileri kapsayan, kartın kullanımı sırasında, kartın kime ait olduğunu belirlemeye yarayan PIN (Personal Identification Number) numarasını muhafaza eden, plastik kartların arka yüzeyinde bulunan banttır.

Nakit Ödeme Belgesi (Cash)/ (Cash Disbursement Draft) : Kredi kartı hamiline banka veya kredi kartı ihraç eden kuruluşlarca yapılacak nakit ödemelerde imprinter makinesi kullanılmak suretiyle düzenlenen formlardır.

Otomatik Vezne Makineleri (Automated Teller Machines/ATM) : Müşterinin her an para çekip yatırma, hesapları arasında virman yapma, hesap bakiyeleri hakkında bilgi verme, seyahat çekleri çıkarma ve kredi başvurularını kabul etme gibi fonksiyonları yerine getiren makinelerdir. Elektronik Fon Transfer Sistemleri içerisinde yer alırlar.

Provizyon (Otorizasyon) : Üye işyerleri için belirlenen limit üzerindeki harcamalarda veya şüphe duyulan durumlarda, kredi kartları merkezinden ödemenin yapılıp/yapılmaması konusunda alınan işlem yapabilme iznine denir.

Provizyon Limiti: Kredi kartı ihraç eden kuruluş tarafından, sisteme üye işyerleri için çeşitli kıstaslara göre belirlenmiş limitlerdir. Bu limiti aşan tutarlar için işlem miktarının tamamı üzerinden provizyon alınması gerektiği gibi limit altı işlemler için üye işyerleri provizyon sormaksızın satış belgesi (slip) düzenleyebilirler.

Satış Belgesi (Sale Draft/Slip) : Kart Hamiline mal veya hizmet satışı sırasında, üye işyeri tarafından imprinter makinesi kullanılarak doldurulan veya satış noktası terminallerinde (P.O.S.) üretilen ve kart hamiline imzalatılan belgedir.

Satış Noktası Terminali veya POS (Point Of Sale) : Yazıcı veya şifre klavyesi ünitesi bulunan veya bütün bu üniteleri bir cihaz üzerinde bulduran çevrim dışı veya içi çalışabilen; işlem bilgilerini girince satış veya alacak belgesi üreten, otomatik olarak bağlı bulunduğu provizyon merkezinden provizyon alabilen, sakıncalı, kayıp veya çalıntı kart numarası kontrolünü yapabilen, yani satış işlemini elektronik olarak yapabilen makinelerdir. Bu makineler kredi kartı sistemine üye olan banka veya mali kuruluşlar tarafından üye işyerlerine satış esnasında kullanılmak üzere verilirler.

Şirket Kartı: Şirket veya tüzel kişiye ait kredi hesabından hareket görmek kaydıyla, şirket temsilcilerine ve çalışanlarına harcama yetkisi tanıyan karttır.

Üye İşyerleri (Saticılar) : Kredi kartı hamillerinin herbirinin, mal veya hizmet satın alabileceği, kredi kartı sisteminde yeralan herhangi bir banka veya mali kuruluş ile üyelik sözleşmesi imzalayan gerçek veya tüzel kişidir.

Üye İşyeri Limiti: Banka tarafından üye işyerinin önceden belirlenen, faaliyet alanı, sermayesi, yıllık cirosu, kârı ...vb. ölçütlere göre veya kategorize koduna göre her bir alış veriş tutarının maksimum düzeyini belirleyen limittir. Bir başka ifade ile bankaca işyeri kategori koduna göre tespit edilecek ve sözkonusu limiti aşan tutarlar için işlem tutarının tamamı üzerinden provizyon alınmasını, altında kalan işlem tutarları için ise BUL kontrolü yapılmasını gerektiren tutardır.

Üye İşyeri Kategorize Kodu : Üye işyerinin faaliyet alanı, cirosu, yıllık kâr gibi benzeri kıstasları uluslararası kuruluşların standartlarına göre belirleyen üye işyerinin işyeri limiti ve işyeri komisyon oranını saptamak için kategorize eden numaraya denir.

III. Kredi Kartı Sistemi ve Tarafları

Kredi kartı çıkarmanın amacı, kart ihraç eden kuruma gelir sağlamak, piyasada prestij elde etmek ve müşterilerin diğer bankacılık işlemlerine aracı olabilmek için rakiplere göre daha avantajlı bir konumda olabilmektir. Kredi kartları; bankalar, kredi kartı kurumları ve bazı kuruluşlar tarafından çıkarılmaktadır. Kredi kartı çıkaran kurumların verdikleri kartların tamamı evrensel nitelikli değildir. Bazı kartlar sadece kartı veren kuruluşun mağazalarında kullanılmakta (mağaza kredi kartları), bazıları hem kartı çıkaran işyerinin mağazalarda hem de bu işyeri ile anlaşmalı mağazalarında kullanılabilen, bazıları ise sadece yurtiçinde kullanılabilir. Öncelikle, kredi kartının kullanılabilmesi için harcama yapılacak işyerlerinin olması gerekir. Bir işyerinin de kart kabul edebilmesi için herhangi bir banka ya da kuruluştan yetki alması gerekmektedir. Bu da üye işyeri sözleşmeleri ile yapılmaktadır.

Kredi kartı işlemi yapan kuruluşlar başlıca iki yönlü işlem gerçekleştirmektedirler. Bunlardan birincisi müşteriler adına kredi kartı basarak kullanımlarına sunmak, ikincisi ise kendi kuruluşu ya da diğer kart çıkaran kuruluşlarca çıkarılan bu kartların kullanılabilmesi için kredi kartlarıyla mal ve hizmet satın alınabilecek potansiyel firmalarla anlaşmalar yaparak kredi kartı

işlemlerini kabul etmektir. Kredi kartı terminolojisinde kredi kartı çıkarma işlemleri issuing, kart kabul etme işlemleri ise acquiring olarak adlandırılmaktadır. Buna bağlı olarak kart çıkaran banka ya da kuruluşa issuer, kart kabul eden banka ya da kuruluşa ise acquirer adı verilmektedir. Bir kuruluş sadece issuer olabileceği gibi, sadece acquirer da olabilir.

Kredi kartı sisteminde işlemler üç taraf arasında meydana gelmektedir. Bunlar;

1 - Kredi kartı veren banka veya mali kuruluşlar

2 - Kredi kartı hamilleri

3 - Kredi kartı ile satış yapan işyerleri

Kredi kartı temini için şahıslar kredi kartı kuruluşlarına üye olmaktadır. Kredi kartı hamili, anlaşmalı işyerlerinden kendisine tanınan limit dahilinde alışveriş yapma olanağına sahiptir. Ayrıca kartı aldığı bankadan nakit avans şeklinde nakit para da çekebilmektedir. Alışveriş sırasında nakit ödeme yapılmamakta; yalnızca kredi kartı ibraz edilerek satış belgesi imzalanmakta ve ödeme bu şekilde olmaktadır.

Başvuru formuna kredi sözleşmesi eklenir. Bu sözleşme bankalara göre farklılık göstermekle birlikte yurtiçi ve yurtdışı sözleşmeler olmak üzere iki türdür. Bu işlemler tamamlandıktan sonra kart talep eden müşteri adına TL veya döviz hesabı açılır. Bazı bankalar mevduat hesabı olmaksızın da kredi kartı vermektedir. Form ve sözleşme doldurulduktan sonra bu formlar incelenmesi için kredi kartı merkezine gönderilir. Eksik bilgileri olan başvurular için eksik bilgi formu doldurulur. Kredi kartları merkezi, kart talebini değerlendirirken şubeden müşteri hakkında bilgi ister, istenen bilgileri şu başlıklar altında toplamak olanaklıdır⁵.

1 - Kişi veya firmanın mevduat tutarı, banka ile daha önce yaptığı işlemler varsa bunların incelenmesi

2 - Banka personelinin yakını olup olmadığı, yakını ise bu kişinin incelenmesi

⁵ Birgül Acarı, **Kredi Kartlarının Likidite Açısından Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 1995, s.75.

- 3 - Kişi veya firmanın bankanın kredili müşterisi olup olmadığı
- 4 - Kart verilmesinde yarar görülen kişi veya firma olup olmadığı
- 5 - Kefil veya referansların incelenmesi

Genel olarak kredi kartı verilecek olan gerçek veya tüzel kişilere bankalar tarafından bir vadesiz tasarruf mevduatı hesabı açılmaktadır. Ancak bazı bankalar kredi kartı ile yapılan harcama ve ödemeleri ayrıca takip edebilmek amacıyla müşteriye normal vadesiz tasarruf mevduatı hesabı yanında bir de kredi kartı hesabı açmaktadır. Kredi kartı mevduat hesabı ile müşterinin bankadaki diğer hesapları arasında yapılan virman mahsupları yoluyla kredi kartı kullanılarak, tüm ödeme ve harcamalar bu hesaptan geçirilmektedir. Kredi kartı sahibinin alışveriş sırasında imzaladığı satış formu, üye işyeri tarafından istendiğinde ibraz edilerek tahsilat talebinde bulunulabilir. Banka da bu ödemeyi gerçekleştirir. Banka, ödemesi yapılan satış formu nüshasına dayanarak kart sahiplerinin borçlanma kayıtlarını çıkartır ve her ayın 1-15 arasında yapılmış olan harcamalar ayın 15'i itibariyle, 16-30/31'i arasında yapılmış olan harcamalar toplamı ise ayın 30/31'i itibariyle tesbit edilerek, aynı gün kart sahibine ekstrelerle ödeme ihbarnamesi olarak gönderilmektedir. Ayın 15'i itibariyle tanzim edilen borç ihbarnamelerinin ödeme günü ertesi ayın 1'i, 30/31'ine göre tanzim edilen borç ihbarnamelerinin ödeme günü ertesi ayın 15'i olarak tespit edilmektedir. Bütün bu süreler bankadan bankaya farklılık göstermekle birlikte genel bir eğilimi yansıtmaktadır. Müşterilerin bu süre içinde yapacakları ödemelerde faiz yükümlülükleri yoktur.

Vade gününde, kart sahibinin kredi kartı mevduat hesabında yeterli bakiye var ise bu hesaptan, yoksa kredi kartı sözleşmelerinde yazılı virman talimatına dayanarak başka hesaplarından kredi kartı mevduat hesabına devredilerek ödenir. Kart sahibinin bankada ayrıca borçlu cari hesabı da bulunuyor ise ve bu hesap da virmana uygun ise gerekli görüldüğü hallerde buradan da devir yapılabilmektedir⁶.

Kart hamili overdraft (karşılıksız çek) yapmış ve vade gününde de hesabında yeterli bakiye bulunduramamış ise, mevduat hesapları borç bakiye verir, eksik kalan ve borçlanılan tutar aktifte muhtelif alacaklar hesabına alınır. Kart sahibi bu borcunu

⁶ Vefa Çelik, **Kredi Kartları İle İlgili Çalışma**, TC Merkez Bankası Bankacılık Genel Müd. Yayın No: 12, Ankara, s.2.

en geç bir ay içinde kapatmakla yükümlüdür. Kart sahibi bu ödemeyi yaparken, borcun muhtelif alacaklar hesabına intikal ettirildiği gün ile ödeme günü arasındaki süreye kısa vadeli cari kredi faizi uygulanmakta ve ayrıca Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) ve Banka Sigorta Muamele Vergisi (BSMV) de kendisinden tahsil edilmektedir.

IV. Kredi Kartı Sisteminin İşleyişi

Kredi kartı almak isteyen kişi, kredi kartı kuruluşlarına üye olmak suretiyle kartı alır ve tanınan limit içinde anlaşmalı işyerlerinden alışverişini yapar. Satıcı, sattığı mal veya hizmetin bedelini bu belge ile kredi kartını çıkaran kurumdan aynı gün veya daha sonraki bir tarihte komisyon tutarı düşüldükten sonra tahsil eder. Kredi kartını çıkaran kurum ise bu satış belgesine dayanarak kart hamilini borçlandırır ve harcamalarını gösterir ekstreyi müşterisine gönderir. Banka ile kart hamili arasında başlangıçta yani kartın verilmesiyle gayrinakdi olarak başlayan risk ilişkisi, kart hamilinin harcamalarını bankaya ödeme tarihinde nakdi riske dönüşmektedir. Banka tarafından kart hamiline gönderilen ekstrede yer alması gereken asgari bilgiler şunlardır⁷:

- a) Müşterinin adı, soyadı
 - b) Kart numarası
 - c) Adresi
 - d) Ekstre dönemi
 - e) Harcamaların ve nakit çekmelerin tutarı, yapıldığı yer ve tarih, kullanılan para birimi
 - f) Uygulanan kredi faiz veya komisyon oranları (nakit avans ve kredi faiz komisyon oranları)
 - g) Ödenecek tutar
 - h) Son ödeme tarihi
- Kart hamili borcunu, mal veya hizmet satın aldığı tarihle ödeme tarihi

⁷ TBB, **Kredi Kartı Uygulamasına İlişkin Mesleki Tanzim Kararı**, Türkiye Bankalar Birliği, 24 Temmuz 1990, Tebliğ Sayısı 924, Madde:3, s.2.

arasında faiz ve komisyon tahakkuk ettirmeksizin öder. Bu süre ortalama 30-40 gündür. Bu süre sonunda yapılmayan ödemelere aylık faiz uygulanır.

Kredi almak için yapılan başvuruda ön koşullar şunlardır⁸:

a) 18 yaşını doldurmuş olmak

b) Yasal sorumluluk taşımak

c) Türk vatandaşı olmak (Yabancılar için Türkiye'de oturma ve çalışma izni almış bulunmak). Bu koşullara haiz kredi kartı talep eden kişinin bankaya başvurusu sırasında bankaca kart başvuru formu doldurulur. Bu formda :

a) Kart hamilinin kimliği, adresi, işi

b) Serbest çalışıyorsa işyerinin unvanı, kayıtlı olduğu meslek kuruluşu

c) Mali bilgiler (yıllık toplam net gelir, maaş, gayrimenkul geliri, faiz geliri...

d) Medeni durumu

e) Sahip olunmak istenen kredi kartı hakkında bilgiler yer alır.

Belirli bir gerçek kişinin de adının yer aldığı firma kredi kartları, sadece yapılan harcamaları ödemekle yükümlü olan kişiyi de gösterir. Beyaz firma kredi kartları diye adlandırılan kartların üzerinde sadece ilgili firmanın ticaret ünvanı yazılır.

Kredi kartı şirketleri, yüksek gelir sahipleri için "gold" ve "premier" kartları çıkarmaktadırlar. Bu tür kartlarda genellikle harcama limiti yoktur. Sahibine yurtiçi ve yurtdışında büyük tutarlarda nakit çekme olanağı sağlamaktadır.

Kredi kartının çıkarılmasından sonra aynı hesap numarası üzerine ikinci bir kart daha düzenlenmesi halinde, bu ikinci kart "Ek Kart" olarak adlandırılır. Ek Kart sahibi yaptığı harcamalardan müteselsilen sorumlu tutulabilir. Ancak genellikle, ek kart sahibinin yaptığı harcamalardan asli kart sahibi öncelikle sorumlu tutulduğundan, kredi kartını çıkaran kurumun sadece asli kart sahibinin mali durumunu incelemesi yeterli olabilir.

Ayrıca, son zamanlarda sıkça bahsedilen ve özellikle Japonya'da yaygın bir

⁸ Belgin Çırpan, **Kredi Kartları**, Emlak Bankası Yayınları, Bursa, 2000, s. 143.

kullanım alanı bulan önceden ödemeli "Anti-Kredi Kartı" uygulaması giderek ABD'de de ilgi uyandırmaya başlamıştır. Kredi kartı önce tüketip, sonra ödeme esasına dayanmaktadır. Fakat Anti-Kredi Kartında uygulama, önce ödeyip sonra tüketme şeklindedir.

V. Kredi Kartı Hesaplarında Vade ve Temerrüt Hali

Ülkemizde kart sahibinin yaptığı bir harcamanın tarihi ile bu harcama tutarının kart sahibince bankaya ödenmesi arasında geçen süre 15 gündür. Ayrıca, borç ödeme günü olarak da kart sahibine ilave bir 15 günlük süre tanınmaktadır. Bu süreler için kart sahibinden faiz, ücret veya komisyon alınmamaktadır. Kart sahibine bankaca ek bir aylık ödeme süresi tanınmakta ve alışveriş tarihi ile satış belgesinin üye işyerince bankaya ibrazına kadar geçen sürede buna ilave edilmektedir. Ödeme süresi sonunda kart sahibi borcunu ödeyememiş ve bankaya borçlanmış ise borçlanılan kısım borçlu cari hesapta izleneceğinden, vadesi 88/12937 sayılı karara açıklama getiren 4 sıra no'lu tebliğ hükümleri gereğince 18 ay ile sınırlı olacaktır. Vade başlangıç tarihi ise, kredi kartı hesabındaki borç bakiyesinin son ödeme tarihinde kapatılmaması nedeni ile borçlu cari hesaba aktarıldığı aynı gündür. Burada sorun her harcamanın hesaba borç kaydedilmesinin ayrı bir vade başlangıcı olmasıdır⁹.

Kredi kartı mevduat hesaplarında borç bakiyesinin son ödeme tarihinde ödenmemesi halinde, bunun yine borçlu cari bir hesaba alınması gerekir. Bu kredilerin temerrüt hali 88/12937 sayılı Bankalarca Tesisi Gereken Karşılıklar Hakkında Karar hükümlerine göre belirlenir. Ancak hesabın borçlu cari hesaba aktarıldığı gün ile ödemenin yapılacağı gün arasındaki süreye cari kısa vadeli kredi faizi uygulanacağı, KKDF ve Gider Vergisi'nin kendisinden tahsil edileceğinin kart sahibine duyurulması gerekir. Her harcamanın ayrı bir vade başlangıcı olması nedeniyle temerrüde düşme tarihleri de her borç kaydedilen harcama için farklı olacaktır ve bu yüzden takip zor olacaktır.

⁹ Savaş Aydın, **Kredi Kartları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994, s.32.

VI. Kredi Kartlarının Sınıflandırılması

Dünya ödemeler sisteminde kredi kartları önemli bir paya sahiptir. Halen kullanılmakta olan kart türleri arasında banka kredi kartları, kart sahibine önceden belirlenmiş bir limite kadar kısa vadeli kredi kullanma olanağı sağlamaktadır. Bunun yanında çeşitli mağaza ve mağaza zincirleri de müşteriler için "mağaza kartları" olarak adlandırılan kartları hizmete sunmuşlardır¹⁰. Bir başka tür kredi kartı da seyahat ve eğlence (Travel and Entertainment/T&E) kartlarıdır. Bu kart türünde kart sahibinin aylık bildirgeyi aldığı anda borcunun tamamını ödemesi gerekmektedir.

Petrol kartı da uygulamaya giren diğer bir kart türüdür. Bu kartlar, üst düzey yöneticiler veya satış elemanlarınca kullanılabilen kartlar olarak, daha çok iş dünyasında kullanım alanı bulmuşlardır.

Yakın gelecekte ödemeler sistemi içinde, halen Fransa, Amerika, Japonya ve Türkiye'de deneme aşamasında bulunan "Hafızalı Kartlar" (Memory Cards) da önemli bir kullanım alanı bulabilirler. Bu kart, işlemleri kayıt etmek için yerleştirilmiş bir veya daha çok mikro devrelerden oluşmakta ve kayıt edilen işlemler gerektiğinde banka hesabı veya kredi limiti ile karşılaştırılmaktadır. Hafızalı kartlar, üzerlerindeki bu mikro-devrelerden dolayı normal manyetik plastik kartlardan daha fazla bilgi depolayabilmektedirler.

Kredi kartları, uzun zamandan beri süregelen nakit karşılığı yapılan mal ve hizmet alımına bir alternatif getirmiştir. Çağdaş bir ödeme aracı olan kredi kartlarının gün geçtikçe kullanım alanları ve gördükleri işlevler artmaya başlamıştır. Bu manyetik kredi kartlarını çeşitli yönlerden sınıflandırmak mümkündür.

A. Amaçlarına Göre Kredi Kartları

Kredi Kartları: Genellikle bankalar tarafından çıkarılan kredi kartlarının yanısıra belirli mağazalar, benzin istasyonları, araba satış galerileri ve oteller kendi kredi kartlarını çıkarmaktadırlar. Bu kartlar müşteri ile banka arasında yapılan bir sözleşme ile sağlanan belirli kredi limiti içerisinde müşteriye mal ve hizmet satın alma ve nakit para çekme olanağı vermektedir. Bu kartlarla satın alınan mal ve hizmet bedelinin sözleşmede tespit edilen sürede bankaya ödenmemesi halinde belirli

¹⁰ Figen Karatan, **Bankacılıkta Ödeme Sistemlerinin Otomasyonu; Elektronik Fon Transfer Sistemleri**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 162, Ankara, 1990, s. 12.

bir faiz yürütülmektedir¹¹.

Ödeme veya Harcama Kartı: Belirli bir yıllık üyelik aidatı ödenerek sahip olunabilen bu kart ile satın alınan mal veya hizmetin bedelinin banka ile yapılan sözleşmede tespit edilen tarihte tamamen ödenmesi gerekmektedir¹². Kredi kartı uygulamasından farklı olarak, mal veya hizmet bedelinin taksitlerle bankaya ödenmesi olanağı bulunmamaktadır. Bu tür kartların kredilendirme olanağı yoktur. American Express ve Diners Club günümüzün iki büyük uluslararası harcama kartıdır.

ATM Kartı veya Banka Kartı: Bu kartların temel özelliği kart sahibine bir kredi olanağı tanınaması ve kişinin hesabına ulaşarak hesap bakiyesindeki tutar kadar nakit çekilmesine olanak vermesidir. Bankalar bu kartlarını müşterilerine verirken yanında bir de kişiye özel şifre vermektedir. Alışveriş sırasında POS cihazına bağlı bulunan Pin - Pad cihazına şifre girilerek vadesiz mevduat hesabına ulaşılabilir. Bu şekilde elektronik ortamda para müşterinin hesabından çekilerek işyerinin hesabına aktarılmaktadır. Yine kişiye özel bu şifre sayesinde vadesiz mevduat hesabına ulaşarak ATM'lerden nakit para da çekilebilmektedir. Böylece müşteri, vadesiz hesabından 24 saat nakit para çekebilme olanağına sahip olmaktadır. Kart sahibi açısından en büyük dezavantajı paranın kişinin hesabından anında alınmasıdır. Burada kişiye bir kredi veya taksit olanağı sunulmamaktadır. Alışverişlerde bu kartları kullanmak, aslında bir tür nakit harcama yapmak demektir. Bu durumda tek faydası, kişiyi nakit para bulundurma zahmetinden kurtarmasıdır. Böylece para eskimemekte ve müşteri hırsızlık veya parayı düşürme gibi risklerden korunmuş olmaktadır. Bir diğer faydası ise kişinin harcamalarını daha bilinçli yapması ve finansman durumunu sürekli kontrol altında tutabilmesidir¹³. Dünyada en çok kullanılan banka kartları VISA Electron ile Mastercard Maestro'dur.

¹¹ Sedat Yetim, "Kredi Kartları Ve Tüketici Kredileri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:8, Nisan 1991, s.145.

¹² Eyyüp Yılmaz, "Plastik Kart Sistemlerinin Bankalar Arasında Ortak Kullanılması", **Bankacılar Dergisi**, Sayı:32 Ankara, 2000, s.5.

¹³ Mahmut Toprak, "Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması 1968 Yılında Diners Kart İle Başlamıştır", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 1997 s.12.

Co-Branded Card, Affesity Card, Ortak Kart ve Mağaza Kartı :Co-branding, banka ve ticari şirketin bir araya gelerek, tek başlarına veremeyecekleri bir hizmeti kart sahiplerine sunmalarıdır. Bu hizmeti verecek olan şirketin birçok şubesi veya mağazası ya da çok bilinen bir ismi veya markası olması gerekmektedir¹⁴. Firmalar müşterilerini ve davranışlarını daha iyi anlamakta ve ona göre stratejilerini belirlemektedir. Dünyada ilk Co-branded kart General Motors ile MasterCard işbirliği ile çıkartılmıştır. Ortak kartlar kredi kartları ile aynı özelliklere sahip olup, kart yüzeyinde banka ile diğer kuruluşun logo ya da isimleri birlikte bulunmaktadır. Banka sadece kartın mülkiyetine sahip olup kart hizmeti vermektedir. Bu kart ile kişi, indirim veya taksit gibi avantajlar sağlamaktadır.

Affesity kartlar belirli bir kısım grup, kuruluş veya kurum için çıkartılmaktadır. Dernek, vakıf veya spor klüpleri tarafından çıkartılabilmektedir. Üyelerine büyük bir avantaj veya farklılık sağlamakla birlikte, bağlı oldukları kurum ya da kuruluşa yapılan işlemler üzerinden bir komisyon veya ücret geliri sağlamaktadır. Bu kartlara örnek olarak Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile Garanti Bankası 'nın birlikte çıkardığı Çağdaş Kart'ı gösterebiliriz.

Mağaza kartları, sadece firmanın kendi mağazalarında kullanılan ve taksit veya indirim sağlayan kartlardır. Tahsilatlar mağazalardan yapılabildiği gibi anlaşmalı bankalardan da yapılabilmektedir. Kart hizmeti mağazanın kendisi tarafından verilmektedir. Bazı mağazalar tarafından yalnızca kendi müşterilerine verilmek üzere çıkarılan mağaza kartları, yalnızca ilgili mağaza ya da söz konusu mağazanın bayilerinde kullanılabilir. Bu kartlar mağaza tarafından çıkarılmakta ve kart hizmetlerini mağaza kendisi yapmaktadır. Bazı mağaza kartlarında tahsilat için yine bankalarla anlaşmalar yapılmaktadır. Bankalardan sonra mağazalar da, plastik paralarla müşterilerine bazı olanaklar sunup, avantajlı bir alışveriş ortamı yaratmaktadır. Sunulan kartlar ile müşterilerini artıran mağazalar, banka kredi kartlarına karşı da güçlü bir alternatif oluşturmaktadır. Öyle ki bazı mağazaların toplam satışları içinde kredili satışların payı yüzde 80'e ulaşmış durumdadır¹⁵.

¹⁴ Eyyüp Yılmaz, a.g.e., s.14.

¹⁵ Haldun Akpınar, **Mağaza Kartları Banka Kartlarına Rakip Olma Yolunda**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1996, s.6.

Eurocheque Card: Bir çeşit çek kartı olan eurocheque kart özellikle Avrupa ve bazı Akdeniz ülkelerinde kullanılmaktadır. Kart sahibi çek keşide etmek suretiyle eurocheque sistemine dahil ülkelerden sağladığı mal ve hizmet bedelini ödeyebildiği gibi, bankalardan da nakit çekebilmektedir. İlgili ülkelerin ulusal paraları üzerinden de düzenlenebilen bu çeklerin belirli tutarına ilişkin karşılıklar, kartı çıkaran banka tarafından garanti edilmektedir.

B. Sisteme Katılanların Sayısına Göre Kredi Kartları

İki Taraflı Sistem: Kredi kartı çıkaran kuruluşun sadece kendi müşterilerine kart vererek yalnızca kendi mağazalarında nakit ödmeden mal ve hizmet alma olanağı sunan sistem iki taraflı sistem olarak anılmaktadır. Mağaza kartlarında sistem bu şekilde işlemektedir. Bu sistemde, mal veya hizmet sunan bir ticari işletme ve kart hamili olmak üzere iki taraf vardır. Hamil, ticari işletme tarafından çıkarılan kredi kartını bu işletmeye bağlı mağazalarında yaptığı alışverişlerde ibraz ederek, nakit ödemeksizin harcama yapabilmektedir. Kredi kartının bu şekilde kullanılmasından sonra, kart çıkaran kuruluş müşteriye bir hesap bildirim cetveli göndererek borcunu ödemesini istemekte, kart hamili ise, bu tutarı sözleşmede öngörüldüğü şekilde toplu veya taksitle ödemektedir. İki taraflı sistemde, kart hamilinin kredi kartıyla harcama yapabileceği işyerlerinin sayısı sınırlıdır. Şöyle ki, kart hamili kredi kartını sadece kartı çıkaran kuruluşa ait mağazalarda kullanma hakkına sahiptir¹⁶.

Üç Taraflı Sistem: Bu sistemde kartı çıkaran kurum, üye işyeri ve müşteri olmak üzere üç taraf vardır. Üç taraflı sistemde kredi kartını çıkaran, ticari işletmenin bizzat kendisi değil, bu konuda özel olarak kurulmuş kredi kartı ortaklıkları ya da bankalardır. Bu tür kredi kartını, sisteme dahil olan ve kredi kartı ile yapılacak ödemeleri kabul edeceğini açıklayan tüm üye işyerleri kullanabilir. Bu sistemde, kartı çıkaran kurum kart hamili müşteri yerine onun borçlandığı tutarı üye işyerine öder. Kartı çıkaran kurum ödediği tutarı daha sonra kart hamilinden tahsil eder.

Kart hamili ise bir dönem içerisinde yaptığı alışveriş ve harcama tutarlarının toplamını, kartı veren bankaya ödemekle mükelleftir. Üç taraflı sistemde, kartı çıkaran kurum bir yandan mal veya hizmet sunan ticari işletmelerle üyelik sözleşmesi imzalayarak, onların kredi kartıyla yapılacak harcamalarda nakit ödeme

¹⁶ Mustafa Çeker, a.g.e., s.7.

talebinden vazgeçmelerini sağlamakta, öte yandan kredi kartı sözleşmesi imzaladığı kişilere kart vermek suretiyle nakit ödemeksizin alışveriş olanağı sunmaktadır. Buna göre müşteri, kurumdan aldığı kartı belirtilen mağazalarda yaptığı alışverişlerde ibraz ederek, nakit ödemekten kurtulmaktadır. Kartı çıkaran kurum ise, kart hamiline aylık hesap belgesi göndererek harcama tutarının ödenmesini sağlar.

Avrupa ve ülkemizde bankalar, bizzat bağımsız kredi kartı çıkarmak yerine, uluslararası markalı kredi kartı şirketleriyle lisans anlaşmaları imzalamak suretiyle, bu kuruluşlarca çıkarılmış bulunan kartları müşterilerine pazarlamaktadırlar. Genişletilmiş üç taraflı kredi kartı sistemi esasen beş taraflı bir sistem görünümündedir. Çünkü sistemin işleyişinde temel olarak beş taraf söz konusudur.

Bunlar;

- Lisans veren kredi kartı kuruluşu (Visa, MasterCard gibi),
- Lisans alan ve kart pazarlamasını yapan banka (Vakıfbank gibi),
- Yetkili bir bankadan kredi kartını alan kart hamili,
- İşyeri ile üye işyeri sözleşmesi imzalamış bulunan başka bir banka (Yapı Kredi bankası gibi),
- Üye işyeri sözleşmesini bir banka ile imzalayan ve başkaca bir bankanın verdiği kart hamilinin kartını kendi işyerinde kabul eden üye işyeri (Migros gibi).

Yukarıda tarafları belirtilen ve uygulamada da bizzat yaşadığımız ve genişletilmiş üç taraflı sistem olarak adlandırılan sistemi aşamaları ile açıklamak sistemin kavranması açısından daha uygun olacaktır. Vakıfbank'ın Visa kurumu ile lisans anlaşması yaparak kredi kartı verme yetkisini alması. Vakıfbank'ın kart hamili ile bir sözleşme yapması. Diğer yanda Yapı Kredi Bankası'nın işyeri ile üye işyeri sözleşmesi yaparak bu işyerinde Visa kredi kartlarının kabul edilmesine ilişkin sözleşme yapması ve ilgili işyerine imprinter ya da POS cihazı bağlaması.

- Vakıfbank'ın kart hamiline kartını teslim etmesi.
- Kredi kartı hamilinin Migros'tan alışveriş yapması.
- Ödeme yapmak amacıyla kredi kartının ibraz edilmesi.
- Harcama belgesinin işyerince anlaşmalı bankaya ibraz edilmesi.

- Yapı Kredi Bankası'nın harcama bedelini işyerine ödemesi
- Yapılan harcama belgesinin Yapı Kredi Bankası tarafından takas merkezine bildirilmesi.
- Takas merkezinin bu harcamayı kart hamilinin bankasına bildirmesi.
- Vakıfbank tarafından takas merkezine yapılan ödeme.
- Takas merkezinin söz konusu bedeli işyerinin bankasına ödemesi.
- Kartı çıkaran Vakıfbank'ın kart hamiline hesap bildirim cetvelini göndermesi.
- Kart hamilinin borcunu son ödeme tarihinde ödemesi.

Karma Sistem: Kredi kartı uygulamasında yukarıda açıklanan iki sistemi de içerisinde bulunduran kart sistemleri bulunmaktadır. Bu sistemde mal ve hizmet sunan bazı şirketlerin kendi aralarından anlaşmak suretiyle ortak kredi kartı çıkardıkları da görülmektedir. Çıkarılan bu kartlar sadece bu kartı ihraç eden kuruluşa değil anlaşmaya taraf olan diğer işletmelerde de kullanılması sistemi iki taraflı olmaktan çıkarmakta ve bu sisteme karma bir görüntü vermektedir. Öğretide genişletilmiş iki taraflı sistem diye de adlandırılan karma sistemde kredi kartı hamili, kartı kendisine veren işletmenin yanı sıra diğer bazı işletmelerde de kullanabilir. Bunun en klasik örneğini Universal Air Travel Plan (UATP) tarafından çıkarılan Air Travel Card oluşturur. Bu kuruluşa dünyadaki tüm havayolu şirketleri dahil olmuşlardır. Sözü edilen işbirliği sayesinde kart hamileri diledikleri havayolu şirketinden peşin para ödemeksizin bilet alma olanağına kavuşmuşlardır. Burada her şirket diğerininkine benzeyen bir havayolu ile ulaşım kartı çıkarmaktadır. Karma sisteme dayalı kredi kartları ya aynı bölgede ya da aynı branşta kullanılabilen kartlardır¹⁷.

C. Çıkaran Kuruma Göre Kredi Kartları

Kredi kartları sadece finansal kuruluşlar tarafından değil, farklı amaçlara yönelik olarak finansal olamayan kuruluşlar tarafından da çıkartılmaktadır. Kredi kartlarını çıkaran kuruma göre sınıflandırma; tüketiciye belirli bir limit dahilinde

¹⁷ Ömer Teoman, a.g.e, ss.49-50.

nakit kredi olanağı sağlayan banka kredi kartları, perakendeci satıcıların kullanmış olduğu mağaza kartları, borçlandırma kartı olarak adlandırılan seyahat ve dinlence kartları, son olarak firmaların kullanmış olduğu şirket kartları olarak yapılabilir.

1. Banka Kredi Kartları

Bu tür kartlar hamillerine önceden belirlenmiş limitler dahilinde kısa vadeli kredi kullanma olanağı sağlar. Kart hamilleri aylık borç tutarının yüzde onunu peşin olarak, geri kalanı ise taksitler halinde ve belirli bir faizle birlikte öderler. Kart hamili borcunu ödediği oranda yine öngörülen limite kadar kredi kullanma yetkisini elde eder. Bankalar bu hizmetlerin karşılığında mağazalardan komisyon alırlar. Bankalar kredi kartlarını iki şekilde sunarlar¹⁸:

1. İmzaladıkları lisans sözleşmesi uyarınca kredi kartı sistemini oluşturan kurumdan, bulunduğu ülkede bu kartı çıkarıp pazarlama yetkisi alırlar. Lisans anlaşmaları nedeniyle bir kart birden fazla banka tarafından çıkarılabilir. Bankalar hem kendilerince hem de diğer bankalarca çıkarılan aynı kartla yapılan alışverişlerin satış belgesini üye işyerlerine ödemek zorundadır. Bir süre sonra bankaların birbirlerine ödemeleri bir takas bürosu aracılığıyla yapılıp hesaplar kapatılır. Bu tür kartların üzerinde hem bankanın kendisinin hem de anlaşmalı olduğu kuruluşun amblemi yer alır.
2. Banka kendi çıkarmış olduğu kredi kartını müşterilerine sunabilir. Bankanın böyle bir hizmet sunabilmesi için yeterli sayıda işyeri ve müşteriyi oluşturması gerekmektedir. Aksi halde bu durum hem müşterinin hem de işletmenin hoşnutsuzluğuna neden olur.

Banka kredi kartlarının en önemli özelliği, tüketiciye belirli bir limit dahilinde nakit kredi kullanma olanağı vermesidir. Kullanılan nakit krediler için faiz hemen işlemeye başlamaktadır. Önceleri ödeme fonksiyonu ağırlıkta olan banka kredi kartlarının bugün genellikle nakit kredi fonksiyonu ağırlıktadır¹⁹.

¹⁸ Pelin Alpergin, **Bireysel Bankacılık**, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma ve Yayın Grubu, Yayın No: 160, Ankara, 1990, s.21.

¹⁹ İsmail Yalçınkaya, "Kredili Kredi Kartı", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Nisan 1990, ss.15-16.

Lisans anlaşmaları yoluyla bankaların kart ihraç etmeleri bankalara önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu şekilde bankalar pazarlama, tanıtma vb. faaliyetlerinde anlaşmalı olduğu kuruluştan büyük yardım görererek maliyetlerini düşürürler. Aynı zamanda kartın isminin beynelminel olması birçok işletme tarafından kredi kartının kabul edilmesine neden olur. Bütün bu avantajların yanında en önemli sakıncası bankanın bu yolla kendi kimliğini yitirme tehlikesinin bulunmasıdır.

Banka, belirli dönemlerde kart sahibine yaptığı alışverişlerin ayrıntılarını içeren bir hesap ekstresi göndererek, bir önceki aya ait borcun ödenmesini ister. Bu ekstrenin eline ulaşmasından sonra müşteri, yurtdışında genellikle ortalama 25 gün, Türkiye'de ise en çok 10 gün içinde herhangi bir faiz ödemededen borcunun tamamını ödeyebilir veya borcunun belirli bir yüzdesini ödeyerek, kalanını belirli bir faizle birlikte taksitlendirebilir.

Bankalar, bu hizmetleri karşılığında üye mağazalarından belirli bir komisyon alırlar. Bunun yanında, banka verilen kredinin faizi ile de bir kazanç sağlamış olur. Ayrıca, kredi kartına sahip olabilmek için kart başına belirli bir ücret de ödemek gerekmektedir.

Bankaların kredi kartı sistemine katılma nedenleri şöyle sıralanabilir²⁰:

- Kredi kartlarıyla birlikte bankalar mevcut müşterilerine yeni bir hizmet sunarlarken, yeni müşteri çekme olanağı da elde ederler.

- Kredi kartı uygulamaları, bankanın diğer hizmetlerinin tanımına da olanak sağlar.

- Bankalar bu sisteme dahil olarak kendilerine kârlı bir alan sağlamış olurlar.

- Bu sayede bankalar, gelişmelerin gerisinde kalmamış ve elektronik fon transferleri gibi teknolojik yeniliklerden yararlanmış olurlar.

- Bankacılık sektörü bir oligopol piyasası özelliği gösterdiğinden, rakiplerin çıkardığı ürünlerin benzerlerini çıkarma zorunluluğu da bazı bankaların bu işe girmelerine neden olmaktadır.

²⁰ Pelin Alpergin, a.g.e., s.22.

2. Mağaza Kartları (Store Cards)

Perakendeci satıcılar çeşitli şekillerde kredi olanakları sağlarlar. Bazıları fatura tarihinden sonra iki üç hafta içinde ödenmesi gereken aylık veya opsiyon hesapları şeklindedir. Bazıları da kart hamilinin aylık ödemelerinin 20-30 katı bir limite sahip bütçe hesaplarıdır. Ancak mağazaların kredi limitleri ve faizler ile ilgili kuralları büyük farklılık göstermektedir. Bu tip kart ihraç eden mağazaların güzel bir örneği İngiltere'deki Marks & Spencer mağazasıdır. Ülkemizde ise Beymen firmasının çıkarmış olduğu kart, mağaza kartlarına bir örnektir.

3. Seyahat ve Dinlence Kartları (Travel and Entertainment Cards)

Bu kartları kullananlar, kendilerine aylık hesap ekstresinin gönderiminden sonra belli sürede borcunun tamamını ödemek zorunda olduklarından tam anlamıyla kredi kartı olarak nitelendirilmemektedir. Onun yerine borçlandırma kartı (charge card) olarak adlandırılmaktadır. Borçlandırma kartı, hamiline nakit avans ve harcamalar için önceden belirlenen ödeme süresinin sonuna kadar faizsiz kredi kullanma olanağı sağlar. Seyahat ve Dinlence kartlarına sahip olabilmek için yıllık ücret ödemek gerekmektedir. Aylık harcama limiti yoktur ve sahibine geri ödenecek bir kredi olanağı sağlamaz. Bu tür kartlar, müşteri hakkında yapılan kredi değerliliği araştırmasından sonra verilir. Daha çok yüksek gelirli kişiler tarafından kullanılır ve bir prestij unsuru olarak değerlendirilir.

4. Şirket Kartları (Company Cards)

Firma kredi kartları bireysel kartlara benzemekle beraber en önemli farklılık, yapılan harcamalardan firmanın müteselsilen sorumlu olmasıdır. Kredi kartını çıkaran kurum nezdindeki hesap gerçek kişinin adına açılmış olmakla birlikte, aylık hesap özetleri kart hamilinin isteğine göre ya kendisine ya da doğrudan doğruya ilgili firmaya gönderilir. Bu kartlarda harcama limiti yoktur.

Bu nedenle de, özellikle seyahat eden işadamlarına, firmaların üst düzey yöneticilerine ve pazarlama elemanlarına hitap eden kartlardır. Yapılan harcamadan tek başına firma sorumludur ve hesap bu firma adına açılmıştır. Bu kart firmada görevli gerçek bir kişinin adına düzenlenebileceği gibi, bazen hamil olarak sadece tüzel kişi de gösterilmiş olabilir. Daha çok şirketi temsil etmekle görevli kişilerin yapacakları harcamalarda kullanılmak üzere çıkarılır.

VII. Kredi Kartının Avantajlı ve Dezavantajlı Yönleri

Şimdiye kadar yapılan açıklamalarda genellikle kredi kartlarının avantajlı yönleri vurgulanmakla beraber bazı dezavantajları da söz konusudur. Bu avantaj ve dezavantajlar kart hamili açısından, kredi kartını kabul eden işyerleri açısından ve bankalar açısından ele alınmıştır.

A. Kredi Kartının Avantajlı Yönleri

Kredi kartlarının kart hamili, iş yerleri ve bankalar açısından sağladığı bazı avantajlar söz konusudur. Kredi kartları taraflarına sağladığı avantajların yanında ülke ekonomisine de bir takım yararlar sağlamaktadır.

1. Kart Hamili Açısından

1 -Kart hamiline sağladığı en önemli avantaj, nakit para taşımaksızın yurt içinde ve yurt dışında, kredi kartlarının geçerli olduğu bütün işyerlerinde, tek imzayla alışveriş yapma olanağı sağlamaktır. Kredi kartının çok küçük olması nedeniyle, çek ve para taşımaya oranla taşınması son derece kolay olup, dolaylı olarak kart hamilini para taşımanın getirdiği risklerden (çalınma, kaybolma ...vb.) de korur. Çalınma veya kaybolma riskine karşı koruyucu bir önlem olarak çip düşünülmüştür. Kartın kaybolması halinde yenilenmesi mümkündür²¹.

2 -Kart hamiline prestij kazandırır. Sahip olunan kredi kartı sayısı arttıkça kart hamilinin saygınlığı da doğru orantılı olarak artmaktadır.

3 -International Kart sahipleri yurt dışında dövizsiz kalma gibi bir sorunla karşılaşmazlar. Kredi kartının bağlı olduğu herhangi bir ATM'den kendilerine verilen özel şifrelerini de kullanarak limitleri dahilinde buldukları ülkenin parasını çekebilirler. Yine limitleri dahilinde tüm alışverişlerini buldukları ülkede kredi kartları aracılığı ile yapabilirler.

4 -Kart hamillerinden gerek yurt içi ve gerekse yurt dışında yapmış oldukları harcamaları için herhangi bir faiz talep edilmez. Kart hamiline faizsiz kredi kullanabilme olanağı sağlar. Satın alma işleminden yaklaşık 1 ay sonra hesap özeti gelinceye kadar ödeme yapmaya gerek yoktur. Tüketici daha sonra ödemedi

²¹ Cahit Uyanık, "Kredi Kartlarına Çeki Düzen", **Standart: Ekonomik ve Teknik Dergi**, Yıl: 44, No:519, Ankara, 2005, s.23.

bulunmak için ilave bir 25 güne sahiptir. Böylece tahminen 2 aylık bir süre için faizsiz kredi kullanmış olmaktadır. Krediyeye sürekli erişim olanağı sağlar. Tüketici borcunun bir bölümünü ödediğinde, ödediği miktar kadar krediyeye satın alma işlemlerinde kullanabilmektedir. Bu işlem "revolving credit" olarak adlandırılmaktadır.

5 -Kart hamili yanında taşımadığı parasını bankada değerlendirerek faiz kazanabilir.

6 -Kart hamili kartı çıkaran kurumun sunmuş olduğu özel hizmetlerden de faydalanılabilir. Kartı çıkaran kurumun üye işyerlerinden indirimli alışveriş yapma olanağı veya yapılan tüm alışverişler karşılığında puan toplayarak çeşitli hediyeler kazanma olanağı örnek verilebilir.

2. Kredi Kartını Kabul Eden İşyerleri Açısından

1 -Yanında nakit parası bulunmayan müşterilere de alışveriş yapma olanağı sağladığı için, gerek müşteri sayısı ve gerekse iş hacmi artar.

2 - İşletme, sattığı mal veya hizmeti çok kısa sürede paraya çevirmiş olur.

3 - Kredi kartı çıkaran kurumlar, belirli aralıklarla üye işyerleri listeleri yayınlılar. Bu listeler kart sahiplerine ücretsiz olarak gönderilir ve müşteriler sözkonusu listelerden ihtiyaçları olan malları satan işletmelerin unvanını, yerini ve telefonunu öğrenme olanağına sahip olurlar. Bu sayede işletmeler harcamalarının bir bölümünden tasarruf etmiş olurlar²².

4 -Büyük tutarlardaki satışlarda kredi kartı şirketi ile ilişki kurularak hesabın kontrolü yapıldığı için emniyet sağlar (Otorizasyon)²³.

5 - Üye işyeri diğer kredi araçlarından ve nakit paradan vazgeçerek kredi kartını kabul ettiği için bir çok riskten de kaçınmış olur. Taksitli satışlar, açık hesap, sahte para ...vb.

6 - Banka tarafından reklam kampanyaları ile desteklenir.

²² Ömer Teoman, a.g.e., s.31.

²³ Kemal Karal, "Bankacılık Yönünden Kredi Kartları", **Banka ve Ekonomik Yazımlar Dergisi**, Yıl:21, Sayı:5, Mayıs, 1984, s.29.

3. Bankalar Açısından

Kredi kartları çoğunlukla bankalar tarafından çıkarılır. Son zamanlarda özel finans kurumları tarafından da kredi kartları çıkarılmaya başlanmıştır. Kart sahibinin ödememe riskinin banka tarafından üstlenilmesi gerekir. Ayrıca hesaplarda banka tarafından tutulur. Kredi kartı ihraç eden kurumlara İhlas Finans, Kuveyt Türk ve Diners Club örnek olarak verilebilir. Kredi kartı uygulamalarının bankalara sağladığı avantajlar:

1 - Banka; anlaşma yaptığı üye işyerlerinden, satış tutarı üzerinden belli bir oranda komisyon, kart hamillerinin gecikmeli ödemelerinden belli bir oranda gecikme faizi ve yine kart hamillerinden kart ücreti geliri sağlar. Eğer banka, üye işyerlerinin getirdiği satış belgelerine dayanarak nakit ödeme yapmayıp, ilgili üye işyerinin mevduat hesabına ilgili tutarı geçerse, bu bankanın vadesiz mevduatını da olumlu yönde etkiler.

2 - Ticari kredilerdeki risk tek ve büyük iken, kredi kartlarının sağladığı kredilerde risk bölünerek azaltılmış olur.

3 - Kredi kartı sunulanlar gelir düzeyi yüksek olan kişiler olduğundan, bu kişiler aynı zamanda banka için iyi bir mevduat müşterisi de olabilir. Bu şekilde bankalar müşteri portföyünü de genişletmiş olurlar.

4 - Yabancıların ülkemizde kullandıkları kredi kartları aracılığıyla bankalara büyük ölçüde döviz girmektedir.

5 - Kredi kartları bankalar için iyi bir reklam aracı olduğundan, bankaların reklam giderlerini belli bir oranda azalttığı söylenebilir.

Kredi kartı uygulamasının, bu işlemin taraflarına sağladığı avantajların yanında ülke ekonomisine de bir takım yararlar sağladığı söylenebilir. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir²⁴.

1 - Kredi kartı kullanımı, dolaşımdaki kağıt para miktarının azalması ve tasarruf mevduatının artması sonucunu doğurabilir. Kredi kartı ile yapılan alışverişler sonucu piyasada dolaşan para "kaydi para" olmaktadır.

²⁴ İsmail Yalçınkaya, "Aylık Toplam Kredi Kartı Cirosu 50 Milyar Lira", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 2000, s.7.

2 - Kredi kartı ile yapılan günlük alışverişlerde paranın yıpranmasından doğacak zararlar da bir ölçüde önlenebilmektedir.

3 - Yabancı turistlerin büyük kısmı kredi kartı kullandığından ülkemize bu yolla döviz girdisi sağlanabilmektedir.

4- Ayrıca, tüketici finansmanında önemli bir araç olan kredi kartlarının kullanımının yaygınlaşması ile tüketim mallarına olan talepteki belli dönemlerde oluşan aşırı dalgalanmalar ortadan kalkarak, fiyat hareketlenmelerinin asgari düzeyde olması sonucu ortaya çıkabilir.

B. Kredi Kartının Dezavantajlı Yönleri

Kredi kartı, nakit olmadan alışveriş olanağı tanıdığından daha çok harcama yapmayı teşvik etmekte ve tüketimi artırmaktadır. Ayrıca, yanlış tasarruf alışkanlıkları kazandırmaktadır. Üye işyerleri müşteri kazanmakla birlikte, bankalara komisyon ödemektedir. Ayrıca, düzenlediği belge ve yaptığı kontroller zaman ve işgücü kaybına neden olmaktadır. Bu bağlamda kredi kartının dezavantajları, kullanan açısından ve kredi kartının kullanan işyerleri açısından ele alınmıştır.

1. Kredi Kartını Kullanan Açısından

1 -Kredi kartının en önemli dezavantajı, harcama yapma eğilimini artırmasıdır.

2 -Kredi kartı kabul eden üye işyerleri, kredi kartını çıkaran kuruma ödeyeceği komisyonu fiyatlara yansıtabilir. Bu da fiyatların yükselmesine neden olur.

3 - Kredi kartı sahibi kartını ister kullansın, isterse kullanmasın kart aidatlarını vermekle yükümlüdür.

4 - Kartla alışveriş yapan işyerlerinin sayısı, nakit alışveriş yapan işyeri sayısından azdır.

5 - Kart sahibi satın aldığı malın daha sonra bozuk çıkması halinde dahi, kredi kartı kurumuna alışveriş tutarının tamamını ödemek zorunda kalmakta ve sözkonusu malla ilgili haklarını sadece üye işyerine karşı kullanabilmektedir.

2. Kredi Kartını Kabul Eden İşyerleri Açısından

1 - Üye işyeri, her alışveriş tutarı için kredi kartını çıkaran kuruma komisyon ödemek zorundadır. Bu işlem üye işyerinin kârlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

2 - Üye işyeri, alışveriş yapan müşterinin kredi kartının geçerliliğini (kayıp, çalıntı, iptal ...vb) kontrol etmesi (BUL listelerine bakarak), kimlik kontrolü yapması, imza kontrolü yapması ve daha sonra kredi kartını imprinter cihazından geçirecek işlemi yapması gerekir. Bu da üye işyeri için zaman ve işgücü kaybına neden olur. Eğer imprinter yerine POS cihazı kullanılıyorsa, kredi kartının geçerliliğini otomatik olarak cihaz kendisi yapar.

VIII. Kredi Kartlarında Güvenlik

Kredi kartlarının çalınması, kopyalanması sahiplerini zarara uğratmaktadır. Kartı çalanların bazı işyerleri ile anlaşarak kartın limitini boşalttıkları görülmektedir. “Papağan” denilen bir aletle karttaki bilgilerin ele geçirilerek kartın kopyalanması da bir diğer güvenlik sorunudur.

Bankalararası Kart Merkezi 31 Mart 2006 tarihinde Chip & Pin uygulamasına geçerek kredi kartlarının güvenliğini arttırmayı amaçlamıştır. Çipli kartların kopyasının basılması için milyon dolarlık aletler gerekmektedir. Chip & Pin yöntemiyle kredi kartının üzerindeki çip, kartın kopyalanma riskini azaltır. 4 rakamlı şifre (PIN) ise kartın kaybolması veya çalınması durumunda başkaları tarafından kullanılmasını engeller. PIN numarası girileceği için tüm işlemler kullanıcının önünde olmaktadır,

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle kredi kartlarının genel esasları ve tarihsel gelişimi açıklanmış, daha sonra avantajlı ve dezavantajlı yönleri belirtilmiş ve son olarak kredi kartlarının sınıflandırılması yapılarak sistemin işleyişi anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, kredi kartı kullanımının ekonomi üzerine etkileri çeşitli makroekonomik değişkenler bağlamında ele alınarak değerlendirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARTI KULLANIMININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kredi kartlarının, kullanan bireylere, sisteme üye iş yerlerine ve kartı çıkaran banka veya diğer kuruluşlara etkileri yanında ülke ekonomisine de etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler sırasıyla, para yaratılmasına, milli gelire, istihdama, enflasyona, faiz oranlarına, kamu gelirlerine ve dış ticarete etkiler olarak ele alınıp incelenmiştir.

Kredi kartları, son yıllarda büyük gelişme ve değişme gösteren; ekonomik hayatta önemli yer işgal eden bir tüketim aracı hale gelmiştir. Kredi kartları, batı kaynaklı bir icat olmasının yanı sıra kapitalist tüketim toplumlarının sacayaklarından biridir. Bu kadar yaygınlaşmasının en büyük sebebi; tüm dünyaya empoze edilmeye çalışılan tüketim çılgınlığıdır. Başta A.B.D olmak üzere, gelişmiş batı ekonomilerinin sınırsız tüketim ve ileri teknoloji üzerine kurulmuş ekonomik düzenleri, kredi kartlarını en iyi şekilde kullanmaktadır.

Globalleşme rüzgarları içinde her türlü kültürlerini, düzenlerini ve değerlerini dünyaya yaymaya çalışan gelişmiş ülkeler, kendi ekonomilerine bağlı (bağımlı) modern sömürgeler oluşturmak istemektedirler. Bu sömürgeleştirme operasyonu, geçmişte yaşandığı gibi silah ve asker zoru ile ülkeyi işgal ederek; halkını baskı altına alarak ve hammaddeleri ile ekonomik kaynaklarını işleyerek yapılmamaktadır. Modern emperyalistler ve sömürgeci devletler, tüketimi ön plana çıkararak, ihraç etmiş oldukları ürünlere; özellikle markalara bağımlı bir toplum ve genç insanlar topluluğu oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçlar doğrultusunda teknolojiyi, iletişim olanaklarını, medyayı ve uluslararası markalarını (Cocacola, Marlboro, McDonalds vs.) kullanarak tüketimi, önüne hiçbir engel çıkamayacak şekilde (gümrük vergisi, tarife, kota vs.), sürekli kılmak istemektedirler. Bugün batı toplumlarını ayakta tutan sürekli dönen tüketim çarkıdır. Örneğin bir müşteri kartını kaybettiğinde, çaldığında veya borç itirazı nedeniyle kartı kapatıldığında, bankası ona en kısa zamanda yeni bir kart tahsis etmektedir. Bu süre ülkemizde en az 2 hafta iken, A.B.D'de 2-3 saate kadar düşmektedir²⁵. Müşteriye, durumun acilliğine göre üzerinde isim yazmayan boş plastik kredi kartı verilerek, hemen belirli bir limit

²⁵ Ömer Teoman, a.g.e., s..109.

tahsis edilmektedir. Amaç tüketimin kesintisiz bir şekilde sürmesidir.

Batı ülkelerinin tersine, Doğu Blok'u ülkelerinde kredi kartları fazla kullanılmamakta; yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Afrika ile Orta Doğu ülkelerindeki kart sayıları ve tüketim hacimleri bile, Doğu Avrupa ülkelerindeki ve Rusya'daki rakamlardan daha yüksektir²⁶. Bu söylenenler ışığı altında, kredi kartlarını çağdaş tefecilik²⁷ olarak niteleyenlerin de varlığını yadsımadan, kartların, tüketimin ve ekonominin önemli bir aracı haline geldiği kabullenilebilir.

I. Kredi Kartlarının Milli Gelire Etkisi

Milli gelir, ülkede bir yıl içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal değeri olup, milli gelir seviyesini toplam arz ve toplam talep belirlemektedir. Toplam arz ile toplam talebin eşit oldukları seviye milli gelir düzeyidir. Kredi kartları tüketim eğilimini artırarak toplumun harcama miktarlarını artırmakta, toplam arz aynı seviyede kaldığı için fiyat artışlarına yol açabilmektedir. Ancak üretim olanaklarının elverişli olduğu ekonomilerde, fiyat artışı olmaksızın üretim artışına sebep olmakta; bu da dolayısıyla gelir düzeyini artırmaktadır. Efektif talep, aynı zamanda bir ekonomide istihdam düzeyini belirlemektedir. Efektif talep harcama biçiminde istihdam düzeyi, işgücü cinsinden belirlenen milli gelir demektir. O halde bu üç terim herhangi bir anda aynı büyüklüğü vurgulamaktadır²⁸. Kredi kartlarının milli gelir seviyesine olan etkisini belirleyebilmek için yukarıda açıklanan milli geliri yani efektif talebi oluşturan kalemlerden hareket etmek daha doğru olacaktır.

Kredi kartlarının milli gelire etkisi iki açıdan ele alınabilir. Bunlar; kredi kartlarının tüketim talebine ve yatırım talebine etkisidir. Tüketim talebi açısından bakıldığında kredi kartı işlemlerinin kredi kartı sahiplerinin harcama eğilimlerini artırdığı bir gerçektir. Kredi kartı hamilleri kartlarıyla, almayı hiç planlamadıkları bir malı alabildikleri gibi, kartlarını kredili kullanmak suretiyle kendilerine ilave bir satın alma potansiyeli yaratmaktadırlar. Kişiler ellerinde hiç para olmadığı halde, daha sonraki aylarda elde edecekleri gelirlerini bugünden tüketerek ekonomide toplam efektif talebin yükselmesine katkıda bulunmaktadırlar.

²⁶ Mastercard, "Mastercard Tüketici Bülten", www.mastercard.com.tr, sayı:11, Eylül 1998.

²⁷ Özgen Acar, "Kredi Kartı: Çağdaş Tefecilik", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 2001, s.2.

²⁸ İlker Parasız, **İktisada Giriş, Prensipler ve Politika**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1991,s.201.

1980'li yıllardan sonra gelişen piyasa ekonomisi, halkın büyük kesiminde bir tüketim eğilimi yaratmıştır. Bu durum ekonomik olarak üretim karşılığı olmadan tüketmek yönünde bir eğilim olup, çoğunlukla pazarlama tekniklerindeki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu genel bir olgu olup sadece kartlı ödeme sistemlerine has bir özellik değildir. Tüketici ve tüketim kampanyaları (üreticilerde satış kampanyaları olmaktadır) kişilerin gelecekte kazanacağı varsayılan maaş, gelir ve diğer parasal kazanımların ipotek altına alınarak harcamaya yönelmesi ancak ekonomi uzmanlarının konusu olabilecek nitelikte genel bir olgudur. Kredi kartı da Türkiye'deki bu genel olgudan etkilenmiştir. Bu başka bir anlam taşımamaktadır. Avrupa'daki 'Homo Economicus' Türkiye'deki yerini tam almaya başladığında sanırım bu olgu da değişecek ve tüketiciler gelirleri ile doğru orantılı harcama yaparak geleceklerini ipotek altına alma eğiliminden kaçınacaklardır²⁹. Bu olgunun bir yararı da üretimi artırması ve reel olarak milli gelire katkıda bulunmasıdır. Ancak bu olgunun yatırımları durduracak kadar tasarruftan kaçışa dönüşmemesi gerekmektedir.

Kredi kartı harcamalarında dikkat edilmesi gereken husus, kullanıcıların ödeme güçlerini aşmamasıdır. Ancak kredi kartının ilk yarattığı psikolojik etki de maalesef parayı ikame etmesi yönü ile bu sınırın aşılması olarak karşımıza çıkmakta; bu nedenle tüketim eğilimini artırmaktadır. Fakat bu etki, sanıldığı üzere piyasada enflasyonist bir baskı yaratabilecek düzeyde olmamaktadır. Buna karşılık, nakit darlığı durumunda piyasayı canlandırıcı etkisi de göz ardı edilmemelidir³⁰.

Kredi kartı ile harcama eğiliminin artışı, efektif talebi körüklemekte, bu da koşulların uygun olması durumunda üretim artışına neden olmakta, böylece ulusal reel gelir artmaktadır. Tüketim harcamalarındaki artış çarpan etkisi ile diğer koşullar veri iken, istihdamı ve üretimi artırmakta, sonuçta milli geliri olumlu yönde etkilemektedir. Kredi kartlarının bu etkisinin ne seviyede olduğunu ölçebilmek için kredi kartı ile ne tür harcamaların yapıldığını bilmek faydalı olacaktır³¹. Ülkemizde kredi kartı sahipleri daha çok gıda ve giyim için kredi kartı kullanmayı tercih etmektedir. Bu durum gıda ve giyim sektöründe kendi kendine yeten ve arz fazlası

²⁹ Cavit Isıyel, "Kartlı Ödeme Sistemleri Tüketimi Artırıyor Mu?", **Dünya Ekonomi- Politika Gazetesi Kredi Kartları Eki**, 06 Kasım 1995, s. 3.

³⁰ Cavit Isıyel, a.g.m., s. 2.

³¹ Eyyüp Yılmaz, a.g.e., s.60.

olan ülkemizde kredi kartı nedeniyle ortaya çıkan tüketim artışının olumsuz bir etki yapmayacağını göstermektedir. Kredi kartı ülkemizde efektif talebi artırarak reel gelire olumlu katkılar yapmaktadır.

Kredi kartına sahip kişiler genellikle fazla paralarını hesaplarında tutmaktadırlar. Banka kartı sahipleri ise, maaşlarının tamamını bankadan çekmeyip, gereksinim halinde bu paraları şube ya da ATM'lerden çekmektedirler. Ayrıca, üye işyerleri kredi kartı cirolarını ihtiyaçları oluncaya kadar hesaplarında tutmakta, kasalarında bulunmasını güvenlik ve verim açılarından tercih etmemektedirler. Paranın banka hesabında bulunması durumunda kısa vadeli fon alınabilmekte, para dövize çevrilebilmekte ve repo yapabilme olanağı bulunmaktadır. Hiçbir yerde değerlendirilmemiş olsa dahi ticari vadesiz mevduatında ortalama hesap yükselecek, yıl sonunda az da olsa belirli bir faiz getirisi sağlanabilecektir. Bankalar kendilerinde toplanan bu ucuz maliyetli fonları kolaylıkla plase edebilmektedir. Bu düşük maliyetli fonlar bankanın plasman maliyetini düşürmekte ve yatırımcılara daha ucuz maliyetli kredi olarak geri dönmektedir. Sonuçta kredi kartları, yatırım talebini ve milli geliri artırıcı yönde etkilerde bulunmaktadır.

Kredi kartı ile alışveriş yapılması durumunda fiziki paranın tedavülü kısmen ortadan kalkmakta ve ödemeler kaydı olarak gerçekleştiğinden bankadan nakit çıkışı olmamaktadır. Kartlı alışveriş sebebiyle, işyerinin kasasında ya da müşterinin cebinde bulunacak para, bankacılık sisteminde kalmaktadır. Bu şekilde bankacılık sisteminde kalan para hem daha az maliyetli; hatta maliyetsiz mevduat olmakta, bu da ülke için kullanılabilir tasarrufların bankalarda toplanmasına sağlamaktadır.

II. Kredi Kartlarının İstihdama Etkisi

Yukarıda değinildiği üzere, kredi kartları, yatırımlara olan olumlu etkisi sayesinde, istihdam düzeyi üzerinde de olumlu etkileri olan bir alışveriş aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kredi kartı sistemi teknoloji yoğun bir işkolu görünümündedir. Buna karşın plastik kart sektöründe yan sanayiler de dahil olmak üzere 10.000 kişinin üzerinde istihdam olanağı yaratılmıştır³².

Kart sistemi çok geniş bir yelpaze olup, irili ufaklı birçok parçaya sahiptir. ATM ve POS Ağı, önceki yıllarda daha sık kullanılan imprinter cihazları, plastik

³² Sedat Yetim, a.g.e. , ss.112-115. ;Eyyüp Yılmaz, a.g.e. s.61.

kartlar vb. hepsi yeni ürünler olup, üretim ve dağıtım aşamaları yeni iş olanakları ve istihdam fırsatları yaratmıştır. POS ve ATM gibi elektronik cihazların üretiminde, sistem yazılımında, nakliye, kurulum ve çalıştırılması aşamalarında birçok kişi istihdam edilmektedir. Bir ATM cihazının üretiminde, birçok yan sektöre ihtiyaç duyulmakta ve oralara girdi sağlanmaktadır. Ayrıca günümüzde bütün bankalar 'call center' işlem merkezlerinden ve internetten hizmet sunabilmektedir. Bu merkezlerin kurulması, çalıştırılması ve sistem yazılımları için eleman çalıştırılması gerekmekte ve istihdama olumlu etki etmektedir. Bütün bunlar kartlı ödeme sistemi sayesinde olmaktadır.

Bununla birlikte, plastik kartlar bir taraftan mal ve hizmet satın alınmasında kullanılırken, diğer taraftan da ATM'lerden para çekerken kullanılabildiğinden banka içerisinde hizmet görececek personel sayısını azaltıcı bir etki yapabilmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre ATM'lerden yapılan bir işlemin maliyeti 25-30 sent tutarken; bankada çalışan personelinin yaptığı işlemin maliyeti 1,75 USD civarında olmaktadır. Kredi kartlarının tüm aşamalarında, teknoloji yoğun bir şekilde kullanıldığı için istihdama bu tür olumsuz etkisi olabilmektedir.

İnternet ve elektronik ticaret yoluyla yaratılan katma değer, birçok yeni iş olanağının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Şirket ve tüketicilerin, internet firmalarına olanak sağlayan alt yapı ve bilgi teknolojisi sektörlerinde, bilgisayar programcılara, web sitesi üreticilerine, web sayfaları tasarımcılarına ve yazılımcılara gereksinim duyulmaktadır. ABD'de internet alanında çalışan nüfus 2001 yılı sonu itibariyle 1.000.000 kişiyi geçmiştir. İnternet ve teknoloji ile ilgili her gün yeni iş tanımları ortaya çıkmaktadır. İnternette yapılan her türlü işlem ile maliyetler düşmektedir. Bu da bazı büro işlerinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Kredi kartlarının istihdam artırıcı etkisi, istihdamı azaltıcı etkisinden daha fazladır.

III. Kredi Kartlarının Parasal Etkisi

Kredi kartları, mağazalardan mal ve hizmet satın alınmasında kullanılırken, nakit para gibi kullanılmakta ve kabul görmektedir. Tahvil, bono, senet ve çek gibi para yerine kullanılabilen birçok değişik araç olmasına karşın, hiç biri yaşamın içinde kredi kartı kadar etkili değildir.

Günümüzde, ekonomide para olarak kabul edilen varlıkların sayısının artması ve bunların nitelikleri itibariyle heterojen bir yapıya sahip olmaları, para ve para benzeri aktifler arasında kesin bir ayırım yapılmasını engellemektedir. Ekonomide para olarak kabul edilen aktiflerin sayısı artmasına karşın, bu para benzeri aktifler, geleneksel parasal büyüklükler ve bilançolar içinde yer alamamaktadır. Bunlara örnek olarak başta kredi kartları olmak üzere kredi hattı (Credit Line) anlaşmaları, seyahat çekleri, kartlarda biriken hediye puanlar ile "Bonus" paralar ve Euro—Currency piyasası parasal akımları gösterilebilir. Bu bağlamda, gelişen teknoloji neticesinde bu para benzeri aktifler artmakta ve çeşitlenmektedir. Yakın zaman içinde, sanal ortamda kullanılmaya başlanacak olan "Sanal Para" bunun en yeni örneğidir. Böylece bankaların ve kurumların para yaratma olanakları gittikçe artmaktadır. Merkez Bankalarının bu olaya müdahalesi sınırlı düzeyde kalmaktadır. Örneğin bankaların verdikleri Mil Puanların toplamının tüketilmesi bugünden itibaren 23 yıl sürecektir. Bu rakamlar çoğu zaman bilançolarda borç olarak görülmemektedir.

Son zamanlarda tartışılmaya başlanan bir diğer araç ise, kredilerde olduğu gibi kredi kartları için de karşılık ayrılmasıdır. Buna göre, kredi kartlarına tanınan kullanılabilir limitler veya kullanılan limitlerin belirli bir oranı kadar karşılık ayrılmaktadır. Bu şekilde Merkez Bankası'nın kontrolü sağlanabilecektir.

Piyasadaki likidite, para politikaları uygulayıcıları için çok önemli bir kavramdır. Özellikle Türkiye gibi yüksek ve kronik enflasyona sahip ülkelerde, iyi izlenmesi gereken bir değişken olmaktadır. Likiditenin gereksinimlerin altına düşmesi, yatırımları, tüketimi ve dolayısıyla piyasanın işleyişini bozacaktır. Tersine, likiditenin çok fazla artış göstermesi tüketim eğiliminin ağır basması nedeniyle, gelirin daha fazla kısmının tüketime harcanmasına neden olacaktır. Bu talebi karşılayacak arz, kısa dönemde yaratılamayacağından sonuç enflasyon olacaktır. Bu nedenle, nakit yerine geçen kredi kartları da ekonomi politikası karar birimlerince dikkate alınmalıdır

Paradaki gelişmenin önemli bir dönüm noktası, ponzi finansman (harcamaların gelirden fazla olması) sağlayan kredi kartlarının yaygınlaşmasıdır³³.

³³ Eyyüp Yılmaz, a.g.e., s. 64.

Kredi kartı savaşları sadece VISA ve MasterCard arasında yaşanmamakta, şirketler de kredi kartı çıkarmaktadır: Dünyada Ford ve General Motors, ülkemizde Gima ve Migros gibi. Dünyada kartlar konusunda öyle hızlı gelişmeler yaşanmıştır ki, bankacılık sektörü ülkemizde teknolojinin en ileri seviyede kullanıldığı bir sektör olmasına karşın, bu gelişmelerin uzağında kalmıştır. Öncelikle nakde ulaşmayı kolaylaştırmak üzere bütün ATM'ler ortak kullanıma açılmış sonra da internetten tüketim dönemi başlamıştır³⁴.

Çalışmanın asıl konusunu oluşturan plastik kartların da herkes tarafından kabul edilen bir ödeme aracı olması, hatta uluslararası nitelikli kartların da para yerine kullanılması ve bazı durumlarda ülke paralarından daha kolay kullanılabilmesi (efektif ve döviz bozdurmaya gerek duyulmaması nedeniyle) parasal kurumların bu ödeme aracına gereken önemi vermelerini zorunlu kılmaktadır. Plastik kartların çekim alternatifi olduğunu düşünürsek, bu kartlar yoluyla da kaydi para yaratıldığını iddia edebiliriz. Bu kartlar bazı durumlarda çekten daha fazla kaydi para yaratma potansiyeline sahiptir. Kredi niteliği de olan kredi kartlarının verilmesi, bankaların müşterilerine vermiş oldukları tüketici kredilerinden daha kolay ve basittir. Kredi kartlarındaki limit, ATM limitleri dahilinde günün her saatinde kolayca kullanılabilir. Bu bağlamda kredi kartlarının, paranın tedavül hızına para arzını ve para talebine etkileri ayrı ayrı incelenmiştir.

A. Kredi Kartlarının Paranın Tedavül Hızına Etkisi

Paranın satınalma gücü, büyüklüğüne bağlı olduğu kadar, belli bir süre içinde ortalama olarak ne kadar el değiştirdiğine; kaç defa mal ve satın almak için kullanıldığına da bağlıdır. Paranın tedavül hızı, paranın bir yıl içinde ortalama olarak kaç defa kullanıldığını göstermektedir. Bir ülkedeki para stokunun bir yıl içindeki satın alma gücü (Y), para miktarı (M) ile tedavül hızının (V) çarpımına eşittir. Bu çarpımda çarpılanların her biri sonucu aynı oranda etkiler.³⁵

$$Y=M \times V$$

³⁴ Ömer Atay Bahadır "Yeni Kuşak Bankacılık ve Türkiye Bankacılığı", **Dünya Ekonomi-Politika Gazetesi Finans Kulüp Özel Eki**, 04 Eylül 1997, s. 1.

³⁵ Sadun Aren, **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984, s.113.

Paranın tedavül hızı, insanların ellerinde atıl para tutmalarıyla ilgilidir³⁶. Eğer herkes eline geçen parayı bekletmeden harcasaydı, paranın tedavül hızı çok yüksek olurdu. Fakat insanlar, ellerine geçen paranın tamamını harcamayıp işlem güdüsü, ihtiyat güdüsü ve spekülasyon güdüsü nedeniyle ellerinde tutarlar. Paranın bu şekilde elde tutulması, paranın tedavül hızını azaltmaktadır. Her ne kadar plastik kartların kullanılması sebebiyle para talebi azalmakta ve dolayısıyla paranın tedavül hızı azalmaktaysa da; gelişen bankacılık sektörü paranın bu şekilde atıl kalmasını önlemektedir.

B. Kredi Kartlarının Para Arzına Etkisi

Kredi kartlarının önemi, sahip oldukları harcama ve nakit çekme limitlerindedir. Bu limitlerin ne zaman veya ne sıklıkta kullanılacağı bilinemediğinden, ekonomideki toplam para stoku da bilinmemektedir ve dolayısıyla ekonomi politikalarına yön vermek de zorlaşmaktadır.

Para arzının genel artış sebepleri şöyle sıralanabilir;

- Para politikası araçlarını kullanma zorunluluğu (açık piyasa işlemleri, reeskont politikası ve karşılıklar politikası)³⁷
- Kamu harcamalarının artması ve bu artışı karşılayacak gelirlerin bulunmaması sonucu, iç borçlanmaya veya Merkez Bankası avanslarına başvurulması
- Kredi talebindeki artış³⁸

Kredi taleplerini karşılayabilmek, bankaların toplam mevduat hacmine bağlıdır. Bankalardaki mevduat arttıkça, kredi olarak verilebilecek fonlar da artacak; böylece para arzı da artmış olacaktır. Verilen kredinin bir kısmı mevduat halinde tutulduğundan, bir mevduattan birkaç kredi (her seferde azaldığından) marjinal artışlar ile para arzını artırmakta ve bu ilişkiye mevduat çarpanı denilmektedir³⁹. Kredi kartı sisteminde de kişiler ve kurumlara ait paralar bankalarda mevduat olarak kalmakta, bu da bankaların kredi verilebilecek fonlarını artırarak dolaylı yoldan para arzının artmasına neden olmaktadır.

³⁶ İlker Parasız, a.g.e., s. 140.

³⁷ İlker Parasız, a.g.e., s. 524.

³⁸ Eyyüp Yılmaz, a.g.e., s.66.

³⁹ Hurşit Güneş, **Türkiye'de Para Arzını Artıran Nedenler**, İTO Yayınları, No:8, 1990, s.7.

Bilindiği gibi ülkemizde birçok firma çalışanlarının maaşlarını ticari mevduat hesaplarından virman yaparak ödemekte, kişiler de bu paranın tamamını çekmek yerine kredi kartı borçları için kullanmakta; bu maaş hesaplarını kullanarak ödemekte; kredi kartı kabul eden işyerleri ise, kredi kartı alacaklarını eskiden olduğu gibi nakit olarak değil, ticari hesaplarına alacak kaydı yöntemiyle tahsil etmektedirler. Bu hesaplardan da çoğu zaman nakit para yine çıkmamakta, işyerleri mal aldıkları firmaların hesaplarına virman ya da çek keserek işlem yapmaktadırlar. Kısaca fiziki paranın ekonomide dolaşımı plastik kartlar nedeniyle engellenmekte, aynı zamanda bir kredi aracı olan kredi kartları para arzının artmasına etkiye bulunmaktadır.

Merkez Bankaları, para arzını tespit ederken başlıca iki yöntem kullanmaktadırlar. Bunlar; işlemler yaklaşımı ve likidite yaklaşımıdır. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler, para arzı tanımlarının değişmesine neden olmuştur. Parasal göstergelerin izlenmesi dendiğinde akla ilk gelen emisyon olmaktadır. Fakat günümüzde emisyonu takip etmek, parasal değişimleri izlemede yetersiz gelmektedir. Bunun yerine M1, M2 ve M2Y para arzı tanımlarını dikkate almak daha doğru olmaktadır. Emisyon / M1 oranı, ekonomideki parasallaşmayı göstermektedir. Bu oran, ekonomide para ve para benzeri ödeme araçlarının kullanımının artıp artmadığını ifade etmektedir.

Kullanılan para arzı tanımlarının eksik veya yanlış olması, uygulanacak olan para politikalarının da yanlış veya eksik olmasına neden olacaktır. Gelişen teknoloji ve bankacılık sisteminin etkisiyle, bu tanımların içeriği sürekli değişmektedir; bu yüzden para otoriteleri de bunları dikkate almalıdır. Bankaların sahip oldukları araçlar bundan 10-15 sene öncesine göre çok değişmiştir. Repo, yatırım fonları ve en önemlisi kredi kartları ve sanal kartlar yaşanan en büyük değişimi göstermektedir. Bu yeni araçlarında dikkate alınması, para politikalarının geleceği ve başarısı için çok önemlidir. Para arzı tanımlarına yeni katılan leasing, kredi kartları, vadeli çekler vb. birçok araç, Merkez Bankası tarafından denetlenememektedir⁴⁰. Merkez Bankası bunları denetleyebilecek ve sınırlayabilecek bir yöntem geliştirememiştir⁴¹.

⁴⁰ Sadi Uzunoğlu, "Parasal Göstergeler Nasıl Okunur?", **Ekonomik Trend**, 15 Ocak 1995, s.39.

⁴¹ Doğan Kargül, **Para Politikasında Kontrol Dışı Kalan Unsurlar**, İstanbul Ticaret Yayınları, 19 Ocak 1990, s.3.

Kredi kartları, Merkez Bankasının para arzı yaratma gücünü elinden alırken, bu gücü bankalara vermektedir. Kredi kartlarının artması ile bu olgu daha da gelişecektir. Kredi kartlarının bu kadar gelişmediği 1980'li yıllarda kambiyo evrakları olan bono, senet ve çek, potansiyel talebi efektif talebe dönüştüren araçlar olarak piyasada bulunmaktaydılar. Fakat son 10 yılda kredi kartları da bunların arasına katılmıştır⁴².

Sonuç olarak; likidite tanımının içerisine tüm mevduat benzeri araçlar alınmalıdır. Dolaşım hızı üzerinde etkili olan ve çıkararak bankanın yükümlülük taşıdığı, kredi kartı ve sanal kart gibi ürünler göz ardı edilmemelidir. Yakın gelecekte tüm ödemeler; en küçük miktardaki harcamalar bile nakit yerine plastik kartlar ile yapılacaktır.

C. Kredi Kartlarının Para Talebine Etkisi

Bireylerin paralarını nakit olarak, her kullanıma hazır tutmalarına Likidite Tercihi denir. Parasını nakit olarak tutan kişi, kendisine cazip bir prim verildiğinde bundan vazgeçecektir. Faiz likiditeden vazgeçmenin bir bedeli olduğu kadar, parayı likit olarak tutmanın bir maliyetidir. Likidite tercihi teorisi atıl kaynakların ne kadarının faiz haddi yardımı ile ödünç verilebilir fonlar halinde yatırımlar için kullanılabileceğini gösteren bir kuramdır. Plastik kartların kullanılması kişilerin nakit para bulundurma yani likidite tercihini olumsuz yönde etkilemiştir. Plastik kartlar yoluyla kişiler nakit paralarını bankalardan çekmemekte ya da gelecekte elde edecekleri gelirlerini bu günden harcamaktadırlar. Kart sahipleri gereksinim duyduklarında parayı 24 saat hizmet veren ATM'lerden çekebilmekte; para olmaksızın mal ve hizmet satın alabilmekte ve hatta bilgisayarlarının başında alışverişlerini tamamlayabilmektedir.

Piyasadaki taksitli satışların artmasının kısa vadede nakit talebini düşürdüğü bilinmektedir. Burada etkili olan üç faktör vardır. Bunlar sırasıyla, peşinat miktarı, taksitlerin vadesi ve faiz oranlarıdır.

Taksitlendirme işlemindeki peşinat oranının fazla olması para talebini artırmaktadır. Taksitlerin vadesinin uzun aralıklı olması veya geniş bir zamana

⁴² Atilla Şener, "Plastik Para=Kredi Kartları ve Hukuki Sorunları", **Dünya Ekonomi-Politika Gazetesi**, 23 Mart 1993, s. 13.

yayılması ise para talebini düşürür. Diğer yandan, faiz oranlarının düşük olması taksitli satışları teşvik eder ve dolayısıyla para talebi düşer. Mağaza kartları da bir çeşit taksitli satış aracı olarak nitelendirilebilir. Çünkü mağaza kartlarının tamamına yakını faizsiz alışveriş olanağı vermektedir. Müşteri yaptığı alışverişin borcunu hiç taksitlendirmeyip son ödeme gününde ödese bile, bir aylık süre kazandığı için yine faizsiz taksit kullanmış olmaktadır. Kart hamili son ödeme gününde hesaba mahsuben para yatırdığında nakit çıkışı olmadığı için likidite talebi düşmektedir. Günümüzde birçok özel firma ve kamu kurumu, maaşları banka şubeleri aracılığıyla dağıtmaktadır. Bu kişiler kart borçlarını hesaplarından ödemekte ve likidite talebi azalmaktadır.

Plastik kartların yaygınlaşması, kişilerin ihtiyat güdüsü ile para tutmalarını gereksiz kılmıştır. Kredi kartları ve ATM'ler aracılığı ile paraya ulaşmak çok kolaylaştığı için, insanlar ihtiyat amacı ile yanlarında büyük miktarda paralar buldurmaya gerek duymamaktadır. Bunlara ilave olarak yakın gelecekte sanal alışverişin artacağı düşünülürse bu olgu daha da gelişecektir.

IV. Kredi Kartlarının Enflasyona Etkisi

Enflasyon; geçerli fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan daha fazla olmasıdır. Bu durumda, fiyatlar genel düzeyi sürekli yükselmektedir. O halde enflasyon; fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış olarak tanımlanabilir. Enflasyonun iki farklı kaynağı bulunmaktadır:⁴³

•Talep Enflasyonu: Talebin arzdan fazla olması sonucu fiyat artışı durumudur.

•Maliyet Enflasyonu: Maliyet artışı sonucu fiyatlarda artış olmasıdır.

Hem talepteki artışı karşılayacak arzın bulunmaması; hem de ücret, hammadde ve döviz fiyatlarında ani ve hızlı artışların yaşanması enflasyona neden olmaktadır. Genel kabul edilen görüşe göre enflasyon parasal bir olaydır. Enflasyonun yaşanması için para arzında hızlı ve ani artışların olması gerekmektedir. Fakat para hacmi kadar önemli olan ve konumuzu ilgilendiren bir diğer faktör de paranın tedavül hızıdır. Yani para miktarı artmadan, paranın dolanım hızının artması

⁴³ İlker Parasız, a.g.e., s. 259.

da enflasyona neden olabilir⁴⁴. Dikkat edilmesi gereken nokta, para miktarının tek başına enflasyon sebebi olarak her zaman kabul edilemeyeceğidir. Çünkü fiyatlar ne kadar yüksek olursa olsun, istikrar kazanmış bir fiyat düzeyi enflasyon değildir. Bu noktada paranın tedavül hızı önem kazanmaktadır.

Plastik kartların enflasyon yaratıcı etkisi iki şekilde olmaktadır:

- İşyerlerinin ödedikleri komisyonu tüketicilere yansıtmaları sebebiyle,
- Kartların harcamaları arttırıcı etkisi sebebiyle

Kredi kartı sistemine giren işyeri ya bankalara komisyon ödemekte ya da POS 'tan geçen bakiyeyi belirli bir süre bankadaki vadesiz hesapta bekletmektedir. Dolayısıyla işyerleri bu maliyetleri üzerlerine almak istememekte; bunları yansıtmak amacıyla sattıkları malların veya verdikleri hizmetlerin fiyatlarını arttırmaktadırlar. Bu da enflasyonist bir etki yaratabilmektedir. Reklamlarda görülen 'Hayatı Kolaylaştırır' gibi sloganlar, kullanılan kredi kartlarının borçlarını da sanki bir başkası ödüyormüş ya da başkasının parasıyla ödeniyormüş hissini yaratmaktadır. Bir malın satın alındığı an, ücretinin ödenmemesinin kişileri Sanki gelirlerinden daha fazlasını tüketmeye hakkı varmış şeklinde bir ruh haline sokmaktadır. Kredi kartları hayatı kolaylaştırmaktan çok, tüketimi teşvik etmektedir. Tüketim toplumunda bireyler, tükettikleri oranda toplumsal statü sahibi olduklarından, kredi kartları, toplumsal saygınlık ve hiyerarşi göstergesi haline gelmiştir⁴⁵.

Kredi kartlarının fiyatları doğrudan doğruya artırdığı şeklindeki görüşler, A.B.D'de yapılan araştırmalarda kanıtlanamamıştır. Federal Reserve System tarafından yapılan bu araştırmaya göre, kredi kartlarının fiyatlar üzerindeki etkisi % l'den daha az çıkmıştır. Buna karşılık kredi kartı kullanımının, çek tahsili için ödenen masrafları azalttığı için, işyerlerinin maliyetlerini düşürdüğü bile söylenebilir. Ayrıca, kredi kartları nakit para talebini düşürdüğünden, paranın tedavül hızının da azalmasına neden olmakta; bu da enflasyonu düşürücü bir etki yaratmaktadır. Sonuç olarak, kredi kartlarının talebi artırarak enflasyonu etkilediği gerçek olmakla birlikte, doğrudan enflasyonu artırıcı etkisi bulunmamaktadır. Günümüzde her çeşit malın birden fazla işyerinde bulunabilmesi ve rafların çeşit çeşit ürünlerle dolu olması,

⁴⁴ İlker Parasız, a.g.e., s. 259.

⁴⁵ Eyyüp Yılmaz,a.g.e., s.81.

tüketicilerin seçme özgürlüklerinin çok fazla arttığına göstergesidir. Eğer alınmak istenen mal kredi kartı geçen bir yerde daha pahalı ise, bir başka işyeri denenebilir.

V. Kredi Kartlarının Faiz Oranlarına Etkisi

Kredi kartı işlemlerinin piyasa faiz oranları üzerinde doğrudan olumlu ya da olumsuz etki yaptığını söylemek mümkün bulunmamaktadır. Kredi kartları borçlanma taleplerinin artması ve tüketim harcamalarının yoğunlaşmasına yol açabilir. Borçlanma taleplerinin artması, faiz oranlarının yükselmesi yönünde etki yapar. Ancak kredi kartları banka ve anlaşmalı firmaların rekabeti ve pazar payını artırma gayretleri de faiz oranlarını düşürücü yönde etki yapabilir. Kredi kartlarının faiz oranlarına net etkisi borçlanma talebi artışının faizleri tırmandırma etkisi ile rekabet ve pazar payının faizleri aşağı çekme eğiliminin gücüne ve genel ekonomik konjoktüre bağlıdır.

Plastik kart hizmeti veren bankaların temel amacı kart hamillerinin ve üye işyerlerinin vadesiz mevduatını bankada tutabilmektedir. Son yıllarda tüm bankalar bireysel bankacılık işlemlerine özellikle plastik kart çıkarma çalışmalarına katılmaya başlamışlardır. Burada temel amaç düşük maliyetli vadesiz ticari ve tasarruf mevduatına ulaşabilmektir. Bankaların toplam vadesiz mevduatları içerisinde plastik kartlardan kaynaklanan vadesiz mevduatın payının % 30'lar seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir⁴⁶. Bu şekilde ortaya çıkan ucuz maliyetli fonlar, bankaların plasman maliyetlerini düşürmekte, dolayısıyla kredi faizlerinin daha aşağı seviyelerde gerçekleşmesine neden olmaktadır⁴⁷.

VI. Kredi Kartlarının Kamu Gelirlerine Etkisi

Kredi kartı ile kart hamillerinin mal ve hizmet almaları durumunda nakit yapılan alışverişlere oranla daha çok faturalı ve perakende satış fişli işlem yapıldığı bir gerçektir. Kredi kartı ile yapılan işlem tutarları üye işyerinin bankadaki hesabına bir sonraki işgünü alacak kaydedildiğinden işyerleri herhangi bir vergi denetiminde cezaya tabi olmamak için bunların faturalarını zorunlu olarak kesmektedirler.

VISA'nın Avrupa Başkanı Hans Van Der Velde, kredi kartı kullanımının toplam vergi miktarını hızla artırdığını söylemiştir: "Güney Kore, kredi kartı

⁴⁶ Eyyüp Yılmaz, a.g.e., s.83.

⁴⁷ Ömer Teoman, a.g.e., s. 123.

kullanımının artırarak, toplanan vergiyi çok hızla yükseltmiştir. Bu şekilde Kore, kart kullanımında dünyada 3. olmuştur. Kredi kartları vergiyi artırmak için kullanıma sunulmamıştır ama kamu gelirlerini artırdığı da bir gerçektir. Bu yöntemin benzerinin Türkiye'de de uygulanması faydalı olacaktır kanaatindeyim"⁴⁸.

Kredi kartı ile bu şekilde vergiye tabi işlemlerin teşvik edilmesi, kamu gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu yolla yapılan tüm ekonomik işlemler bankalara kanalize edilmekte; kayıt dışı işlemler saf dışı edilmektedir. Kredi kartı ile alışveriş durumunda kart hamillerinin borçlarını geç yatırmaları ve kredi kartı limitinin banka şubelerinden ya da ATM'lerden nakit avans çekilmesi durumunda, ayrıca bankanın bu işlemlerle ilgili kendi lehine tahakkuk ettirdiği tüm gelirlerden devlet farklı isimler altında vergi ve fon geliri tahsil etmektedir. Bu açıdan kartlar, kamu gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.

VII. Kredi Kartlarının Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi

Kart sistemi kullanılarak yapılan tüm işlemlerin banka sistemi içerisinde kalması kayıt dışı ekonomiyi engellemektedir. Ülkemizde kayıt dışı ekonomi oldukça yüksek tutarlara ulaşmıştır Kayıtlı ekonomi kadar bir büyüklüğün kayıt dışı ekonomide bulunduğu tahmin edilmektedir.

VISA'nın Avrupa Başkanı Hans Van Der Velde, yine Güney Kore örneğini vererek kart kullanımının kayıt dışı ekonomiye en iyi ilaç olduğunu belirtmiştir: "Güney Kore hükümeti, ekonomiyi kayıt altına almak amacıyla, bir süre önce, kredi kartı kullanımlarında vergi indirimi sağlayan yeni bir uygulamayı devreye sokmuştur. Bu uygulama ile kart kullanımı yaygınlaştığı gibi, faturalı alışverişler de yaygınlaşmıştır. Bu model Türkiye için yararlı olabilecektir"⁴⁹.

Yukarıda kamu gelirlerine etkisi bölümünde bahsettiğimiz gibi kredi kartları ile yapılan işlemlerin fatura ya da perakende satış fişlerinin kesilme zorunluluğu kayıt dışı ekonomiyi azaltmaktadır. Ayrıca, kredi kartı hamilleri ceplerinde para olsa dahi kredi kartı ile alışverişi daha avantajlı olması nedeniyle tercih etmekte, hiçbir şekilde, fatura ve fiş vermeyen bu tür yerlerden alışveriş yapmamaktadırlar. Çağdaş

⁴⁸ Haldun; Akpınar **Daha Hızlı, Daha Güçlü, Daha Yüksek**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 172, Ankara, 1993, s. 9.

⁴⁹ Hürriyet Gazetesi, "Visa: Kredi Kartı Sayısını Artırın, Vergiyi Patlatın", Hürriyet Gazetesi, 20 Mart 2002, s. 9.

Türk toplumu demokratik düzeni, mülkiyet hakkını, çalışma hakkını, ailesini, çocuklarını, gününü-geleceğini, korumak amacıyla, herkesin ve her kesimin vergi mükellefi kılınmasını, kimlik belgesinin vergi kimliği belgesine (kredi kartı işlevi de görebilecek biçiminde) dönüştürülmesini, kredi kartı ile alışveriş özendirilerek bu yolla vergiyi doğrudan olayın belgeye bağlanmasını, enflasyon muhasebesine geçilmesini çabalayarak, kayıt dışı (kravatsız) ekonomiyi engellemelidir⁵⁰.

Bugün kredi kartı uygulamasının üye işyerleri bakımından, kurumlar bakımından ve ülke ekonomisi bakımından birçok faydası vardır. Ülke bakımından döviz girdisi sağlanması ve vergi kaybını azaltma fonksiyonu gibi birçok faydası sıralanabilir. Bu bakımdan kredi kartı uygulaması mali mevzuat ile korunmalı ve teşvik edilmelidir.

Daha önceden kredi kartı ile yapılan birçok ödemenin geçerliliği tartışma konusu iken, Danıştay kararları ve defterdarlık muktezaları ile, kartlarla yapılan sigorta prim ödemelerinin, açıklamasında hangi kuruma ve ne kadar olduğunun açıkça gösterilmesi şartıyla, kredi kartı ekstrelerin ibrasıyla yapılan belgelendirmeler artık geçerli sayılmaktadır. Bu bağlamda, kanunen kredi kartları ile ilgili düzenlemeler olmasa da, mahkemelerde ve içtihatlarda kredi kartlarının varlığı yadsınmamaktadır.

VIII. Kredi Kartlarının Dış İşlemlere Etkisi

Her yeni ileri teknoloji ürünlerde olduğu gibi, plastik kart sektöründe de, Türkiye'nin dışa bağımlılığı bir zorunluluk durumundadır. Bu sektörün her aşamasında ileri teknoloji ve bilgisayar yazılımları birlikte kullanılmaktadır. Kart sisteminin kurulabilmesi için çoğunlukla ileri teknoloji ürünü olan makineler gerekmektedir. Bu makinelerin çalıştırılabilmesi için ithal yazılımlara gerek duyulmaktadır. Ayrıca kartların basımı, paketlenmesi ve ekstrelerin hazırlanması için farklı araçlara gerek duyulmaktadır. Bunların tümü yurtdışından ve döviz ile ithal edilmektedir. Tüm bu araçların tamamlanmasından sonra, kart sisteminin görünen uzantıları olan POS ve ATM makinelerinin kurulması ve çalıştırılması gerekmektedir. Bu araçlar ve yedek parçalarının tamamı ithal edilmektedir. Tüm bu harcamalar, ülkemiz için döviz kaybı niteliğindedir. Kredi kartları bu açıdan

⁵⁰ Osman Altuğ, **Kayıtdışı Ekonomi**, Cem Ofset Matbaacılık A.Ş., İstanbul 1994, s.380.

ödemeler bilançosunu olumsuz etkilemektedir.

Verilen örnekte görüldüğü gibi, kart sisteminde yurtdışına çıkan döviz miktarı her geçen gün artmaktadır. Bunu önlemenin iki yolu bulunmaktadır. Birincisi, bu cihazların ve yazılımların Türkiye'de üretilebilmesi ki bu şu anda pek olanaklı görülmemektedir, İkincisi ise, bu cihazların daha verimli kullanılabilmesidir. Bu da ortak kullanım ve paylaşım ile olur. Birçok işyerinde, farklı bankaların POS cihazları yan yana atıl halde beklemektedir. Bu yolda atılmış bazı adımlar olsa da (Ortak Nokta gibi), görünür gelecekte tam paylaşımın gerçekleşmesi olanaklı görünmemektedir. Çünkü bankalar yaşanan krizlerden ders almamışlardır. Henüz rekabeti sona erdirecek adımları çok uzaktadır. Verimlilik ve kâr, yıkıcı rekabetin gölgesinde kalmaktadır.

Ödemeler bilançosunda, cari işlemler hesabının alt hesabı olan, uluslararası hizmetler hesabının içinde yer alan dış turizm kalemi, kredi kartı ile yapılan harcamaları kapsamaktadır. Yabancı ülke sakinlerinin gelirlerini ülkemizde harcamaları, ülkemiz açısından mal ihracatı gibi düşünülür. Buna karşılık ülkemiz sakinlerinin dış ülkelerde yaptığı harcamalar mal ithalatı gibi düşünülür⁵¹. Günümüzde, insanlar dış ülkelere giderken, ceplerinde nakit veya çek götürmek yerine, kullanımı daha kolay olan çağdaş ödeme araçlarını, plastik kartlarını yanlarına almaktadırlar. Kredi kartlarının ve banka kartlarının kullanımı, ülkenin ödemeler dengesine büyük etkiler yapmaktadır.

Ülkemizde kart sisteminin gelişmesi ve POS ile ATM cihazlarının yaygınlaşması, kart kullanmaya alışmış turistlerin, ülkemizi daha çok tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu şekilde ülkemize giren döviz miktarının tespiti de kolay olmakta ve ölçümlerde yanılğı olmamaktadır.

XI. Kredi Kartlarının Ticarete Etkisi

Bir ödeme aracı olarak kredi kartlarının ticarete etkisi tartışılmazdır. Toptan ticarete göre daha çok perakende ticarete kullanılmaktadır. Fakat son yıllardaki eğilim kredi kartlarının birçok toptan alışverişte kullanılması yönündedir. Toptancılar, perakendeciye mal verirken çek veya senet yerine kredi kartlarını tercih etmektedirler. Senetlerin takibi ve tahsilinde, tutar üzerinden % 0,75 tutarındaki

⁵¹ İlker Parasız, a.g.e., s. 46.

damga pulunun yapıştırılması zorunluluğu, firmalara ek maliyet getirmektedir. Bu şartlar altında, kullanımı ve tahsili çok kolay olan ve alacağı banka tarafından garanti edilmiş bulunan kredi kartları daha çok tercih edilmektedir.

Kredi kartlarının diğer bir önemli faydası, internetten alışveriş yapmaya olanak tanınmasıdır. 1990'lı yılların sonu, internetin patladığı ve her tarafta ilgi ile karşılandığı yıllar olmuştur. Yaşanan ilgi öyle büyüktü ki, Dow Jones ve özellikle Nasdaq Borsası üst üste yükseliş rekorları kırmıştır. Sadece internet üzerinden çalışan birçok şirketin değeri, bu sayede inanılmaz rakamlara ulaşmıştır. Halbuki bu şirketlerin büyük çoğunluğu, o zamandan bu zamana kâr edememektedir. Fakat internetin alışverişi kolaylaştırdığı açıktır. Bu da firmalara, internetten yapılan ticaret sayesinde daha büyük paralar kazanmanın yolunu açmıştır. Ülkemizde sanal mağazacılık alanında ilk siteyi Migros kurmuştur. Şu anda Tansaş ve Gima gibi dev firmalar, büyük şehirlerde internetten gelen siparişleri kabul etmeye başlamışlardır. Otopark sorununun olmadığı ve 24 saat hizmet veren bu sanal mağazalar, tüketicilere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Üstelik ucuz telefon hatları üzerinden çalıştığı için, daha az maliyetli olmaktadır.

Kredi kartlarının ve sanal ticaretin önemi göz ardı edilemeyecek bir şekilde artmaktadır. Matbaayı ve Sanayi Devrimini geriden takip eden Türkiye'nin, internet için böyle bir lüksü bulunmamaktadır. İnternet üzerinde oluşan yeni iş modelleri, yönetim ve pazarlama anlayışlarında da büyük değişiklikler yapacaktır.

İnternet, iletişimin ve bilgiye ulaşmanın en kolay ve en hızlı yoludur. İnternetin hayatımızın birçok alanına girmesi yeni bir sanayi devrimi sayılmaktadır. Elektronik ticaret ise yaşanan bu devrimin diğer bir uzantısıdır. Şöyle ki, internet sayesinde insanlar, evlerinden çıkmadan, arabalarına binmeden ve hiçbir efor sarf etmeden alışverişlerini yapar hale gelmişlerdir.

Elektronik ticarete asıl amaç, ticaretin en kolay, en kısa zamanda ve en az maliyetle yapılmasıdır. İstenilen, ticaretin tamamen özgürleştirilmesidir. Bu yolla daha çok işlem hacmi öngörülmekte; daha büyük karlar amaçlanmaktadır. İnternetin, bu amaç için kullanılmasında en önemli yardımcı, ödemelerin yapılmasını sağlayan ve karşı tarafın alacağını garanti altına alan sanal kartlardır. Yüz yüze görüşmenin olmadığı bu ticaret şekli, sanal kartlar sayesinde güvenli birer alışveriş niteliği kazanmaktadır.

İnternet sayesinde hayatımıza giren diğerk bir kavram ise elektronik paradır. Dünya üzerinde internetin gittikçe yayınlaşması sonucu, ticaretin de bu yeni iletişim kanalında yapılmaya başlaması, üretici ve tüketicilere yeni alım ve satım olanakları sunmuş, buna bağılı olarak da yeni ödeme şekilleri doğurmuştur. Elektronik para (E-Money) bu gelişmeler sonucu ortaya çıkmış ve önemli bir ödeme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. E-paranın en büyük özelliğı küçük çaplı ödemelerde hızlı ödeme olanağı sağlamasıdır. Ayrıca, E-para kullanımının yüz yüze gerçekleşmesi gerekmemektedir. Böylece, birbiriyle fiziki olarak karşılaşmadan, herhangi bir iletişim aracı sayesinde, alıcı ve satıcının bir araya gelmesi ve işlemi gerçekleştirmesini takiben ödemenin yapılması mümkün olmaktadır. Bunun sonucu olarak da para transferlerindeki gecikmeler, hatalı ödemeler veya yapılmayan ödemeler gibi sorunlar aza indirilebilmektedir. Tüm bu uygulamaların gerçekleşebilmesi için ise güvenlik sorunlarının giderilmesi, gerekli hukuki, yapının oluşturulması, para ve mali politikalarla vergilendirme ile ilgili sistemlerin E-para kullanımına uygun hale getirilmesi gereklidir.

E-Para, kişide bulunan elektronik bir araca yüklenmiş, bir mali değer veya kişisel fonu ifade eder. Elektronik araca yüklenmiş olan bu değer, kişi aracı kullandıkça azalır ve yüklenmiş olan değer bitimi sonucu tekrar değer yüklenmesi gerekir. E-para çalışma mantığı ile telefon kartı ve benzeri araçlar arasında benzerlik görölse de, E- paranın amacı bu tür kartlar gibi tek işlemle ilgili bir ödeme için değil her türlü ödemenin yapılabilmesidir.

E-parayı şu anda yaygın olarak kullanılan kredi ve borç kartlarından ayıran en büyük özellik, E-para kullanımı sırasında provizyon veya benzeri bir sorgulama işleminin olmamasıdır. Kredi veya borç kartları ile yapılan ödemelerde ödeme sırasında kişinin ödenecek miktarı karşılayacak hesap veya kredi limitinin olup olmadığı ödeme sırasında kartı veren kurumla bağlantıya geçilerek sorgulanır ve onay gelmesi halinde işlem gerçekleşir. E-para kullanımda ise ödeme yapılabilir miktar kullanılan araca önceden yüklenmiş olduğundan bu tür bir işleme gerek yoktur. Yapılan işlem internet üzerinden yapılmış olsa bile bir borç veya kredi kartıyla yapılan ödemede, yapılan işlem bir hesaptan diğerkine yapılan bir havale niteliğı taşır. E-para kullanılırken yapılan işlemler ise kullanılan aracın gerekli miktarı ve kişisel bilgileri içermesi nedeniyle havale niteliğı taşımaz. Bu tür bir işlem

nakit ödemeye eşdeğer bir işlemdir, çünkü kullanılan miktar bir banka hesabında değil kişinin beraberinde bulunmaktadır.

E-Para kullanımı getirdiği önemli avantajlar yanında önemli riskleri de beraberinde getirmektedir. En önemli tehlike, E-para kullanımının vergi kaçırmaı kolaylaştırabileceğidir⁵². E-para yoluyla vergi kaçırma tehlikesini doğuran unsur ise E- paranın sağladığı önemli bir avantaj olan ödemelerin yüz yüze olmadan yapılabilmesidir. Bunun dışında doğabilecek önemli risklerden biri de merkez bankalarının uygulamakta olduğu para politikalarının E-Para kullanımının artmasına bağlı olarak ne gibi değişikliklere uğrayacağı ve etkilerinin ne şekilde olacaktır. Çeşitli iktisatçılar, E-para kullanımının merkez bankalarının uygulamakta olduğu para politikası araçlarına olan etkilerini ve uygulamalarına verilen tepkileri gözden geçirmelerinin gerektiğini düşünmektedir. Fakat, halen kullanılan E-paranın kullanıldığı ülkenin emisyonu içindeki oranının % 1'in altında veya % 1 civarında olması nedeniyle E-paranın makroekonomik dengeler üzerindeki etkisine karşılık yeni ve etkin para politikaları ve mali araçların geliştirilmesi için yeterli zamanın bulunduğu düşünülmektedir. E-Paranın gümrük işlemlerinde kullanılması sonucu da bazı sorunlar doğabilecektir. Bunların en önemlisi ülkeler arasında uygulama farkları sonucu doğacak uyumsuzluklardır. Bu uyumsuzlukların sebebi ise ülkelerin farklı gümrük uygulamaları olabileceği gibi, ülkeler arasında uygulanan farklı E-Para araçları veya genel olarak finansal sistemlerin farklılığı da olabilir.

E-para kullanıcılar yanında, E-para arz edenler de belli riskler doğurur. E-para arzında bulunanlar, E-Parayı ödeme aracı olarak kabul eden kişiler için bilançolarında genellik yazılı değerden ödenmesi gereken belli miktarlarda kaynak ayırmalıdır. Bu durumda, E-para yaratılması sonucu, E-para arz edenler varlıkları üzerindeki pazar ve kredi riskini, uyguladıkları politikalara bağlı olarak arttırılırlar; çünkü yaratılan kaynağın varlıklar yoluyla dengelenmesi gerekmektedir. Ülkemizde ve tüm dünyada, internetin kullanım oranı ve internetten yapılan ticaretin hacmi gün geçtikçe katlanarak artmaktadır. Elektronik ticaretin gelişmesi, kredi kartlarının da kullanım oranını paralel şekilde artırmaktadır.

⁵² Ömer Teoman, a.g.e. , s. 232.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE KREDİ KARTI KULLANIMININ EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bu çalışma kapsamında Türkiye’de kredi kartı kullanımının ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Zaman serisi ekonometrisi bağlamında ele alınan verilerden en iyi biçimde yararlanabilmek için, belirgin ve gerçekçi varsayımların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; eldeki veriler ekonometrik analiz yöntemlerine tabii tutulmuştur.

I. Kredi Kartlarının Türkiye'deki Gelişimi

Ülkemizde bireysel kredi alanında ilk ortaya çıkan ürün kredi kartı olmuştur. ABD ve Avrupa'da öncelikle bireysel krediler uygulaması başlamış, bunu takiben plastik kart uygulamaları geliştirilmiştir Türkiye'de bireysel bankacılık hizmetlerinin başlangıcı, kredi kartı ve ATM'ler ile gündeme gelmiştir.

Türkiye'de kredi kartı, uygulaması 1960’lı yılların sonunda başlamıştır. İlk temsilcileri "Le Dinners Club" ve Carte Blanche" olmuştur. O zamanlar İstanbul Turizm isimli bir firmanın Beyrut'taki temsilciliğine bağlı, olarak başlattığı bu çalışma, 1968 yılında Koç grubuna bağlı, Servi Turistik A.Ş tarafından ele alınmıştır. İstanbul Turizm Firması’ndan temsilciliği devralan ilgili kuruluş, Amerika’dan yurtiçi kart çıkarma yetkisini de alarak “Dinners Club” Kredi kartlarını ülke ekonomisine sunmuştur.

Diners Club'tan sonra Türk Ekspres Havacılık ve Turizm Limited Şirketi "American Express" kartları ile piyasaya girmiş, söz konusu iki kart 1975 yılına değin rakipsiz olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 1975 yılına gelindiğinde İnterbank grubuna bağlı olarak EuroCard, MasterCard ve Access kredi kartlarının piyasaya girdiği görülmektedir. Bu üçlü grubun temsilciliği daha sonra "Anadolu Kredi Kartları Turizm A.Ş."ye devredilmiştir. Piyasada gördüğü ilgi ve kârlılık nedeniyle 1980'den başlayarak bankalar da kredi kartı uygulamasına geçmişlerdir.

Gerek MasterCard/EuroCard gerekse Visa kredi kartlarının çok şubeli bankalar tarafından hem çıkarılması hem de anlaşmalı işyerlerinde kabul edilmesi

sonucunda, kredi kartı sistemi ülkemizde hızlı bir gelişme göstermiştir. Ülkemizde kredi kartlarının gelişmesi bir ödeme aracı olmasından ziyade yüksek enflasyon nedeniyle faizsiz ucuz bir kredi niteliği fonksiyonu görmesine bağlanabilir. Türkiye'de kredi kartı uygulaması 1980'li yıllardan itibaren ilgi görmeye başlamıştır. Son yıllarda izlenen liberal ekonomi politikaları bankacılık sistemimizi kabuk değiştirmeye zorlamıştır. Bu değişim çerçevesinde özellikle de yabancı turistlerin ülkemizdeki harcamalarını kredi kartıyla yapmak şeklindeki yoğun baskılarının artması, bankalarımızı çağdaş bir ödeme aracı olan kredi kartlarının kullanımına itmiştir⁵³. 1981 yılında Türkiye'ye giren Visa Kartı kısa sürede çeşitli bankalarca uygulamaya başlanmış ve sırasıyla İmar Bankası, İktisat Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası ile Vakıfbank ve Emlakbank elde ettikleri temsilciliklerle hem yabancı kart sahiplerinin harcama bedellerini ödemeye başlamışlar hem de kendi müşterilerine yurtiçi kullanımlı ve yurt dışı kullanımlı kartlar vermeye başlamışlardır. Kredi kartı işlemleri Türkiye'de ilk başladığında kredi kartının imprinter adı verilen makineden geçirilmesi, çıkan slibin imzalanması ve telefonla provizyon alınması suretiyle yapılmıştır. Üye işyerleri topladıkları slipleri anlaşmalı oldukları bankalara ibraz ederek mal bedellerinin tahsilatını yapmışlardır.

Daha sonraki dönemde yoğun teknolojinin kullandığı P.O.S (Point Of Sale) ya da EFTPOS adı verilen ve işyerlerindeki satış noktalarına kurulan cihazlarla kredi kartı işlemleri yapılmıştır. Bankalararası Kart Merkezi A.Ş kuruluncaya kadar bankalar birbirinden olan kart alacaklarını slipleri bir değerine vererek yaparken BKM'nin kurulmasıyla birlikte takas merkezi oluşturulmuştur. BKM A.Ş. 1990 yılında 13 kamu ve özel Türk bankasının ortaklığı ile kurulmuştur.

Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtiçi ve yurtdışında kredi kartları ile gerçekleştirdikleri işlem tutarları ve her bir çeyrek dönemin yıl içindeki payları Tablo 1'de yer almaktadır. Yıllar itibarıyla bakıldığında, işlem tutarlarının %90'ı alışveriş, %10'u ise nakit avans çekiminden oluşmaktadır.

⁵³İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1995 s.85.

Tablo 1 : Yerli Kredi Kartlarının Yurtiçi Yurtdışı Kullanımı

	İŞLEM TUTARI (Milyon YTL)			YIL İÇİNDEKİ PAYI		
	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam	Alışveriş	Nakit Çekme	Toplam
2002Q1	4.058,94	555,26	4.614,20	0,18	0,22	0,19
2002Q2	5.129,58	634,37	5.763,96	0,23	0,25	0,24
2002Q3	5.999,94	678,26	6.678,21	0,27	0,27	0,27
2002Q4	6.776,11	674,91	7.451,02	0,31	0,27	0,30
2003Q1	7.026,58	708,00	7.734,59	0,20	0,19	0,20
2003Q2	8.437,64	854,27	9.291,92	0,24	0,23	0,24
2003Q3	9.548,69	1.012,70	10.561,39	0,27	0,27	0,27
2003Q4	10.659,22	1.168,16	11.827,39	0,30	0,31	0,30
2004Q1	11.386,69	1.275,55	12.662,24	0,19	0,21	0,20
2004Q2	14.027,43	1.490,57	15.518,01	0,24	0,24	0,24
2004Q3	15.915,46	1.634,52	17.549,99	0,27	0,27	0,27
2004Q4	17.179,50	1.717,85	18.897,35	0,29	0,28	0,29
2005Q1	16.476,39	1.722,54	18.198,94	0,21	0,22	0,21
2005Q2	19.195,36	1.990,03	21.185,39	0,25	0,25	0,25
2005Q3	20.446,38	2.071,62	22.518,01	0,26	0,26	0,26
2005Q4	21.299,51	2.079,48	23.379,00	0,28	0,26	0,27
2006Q1	20.852,08	2.111,74	22.963,83	0,21	0,22	0,21
2006Q2	24.763,68	2.312,16	27.075,85	0,25	0,24	0,25
2006Q3	25.737,45	2.452,15	28.189,60	0,26	0,25	0,26
2006Q4	27.425,66	2.747,78	30.173,44	0,28	0,29	0,28
2007Q1	26.847,91	3.009,10	29.857,01	0,21	0,22	0,21
2007Q2	31.687,65	3.160,67	34.848,32	0,25	0,23	0,25
2007Q3	33.604,13	3.441,61	37.045,74	0,26	0,26	0,26
2007Q4	35.878,17	3.838,51	39.716,69	0,28	0,29	0,28
2008Q1	36.410,93	4.201,18	40.612,11	0,46	0,48	0,47
2008Q2	41.998,50	4.618,12	46.616,62	0,54	0,52	0,53

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi,
www.bkm.com.tr/istatistik/kredikarti_toplam_issuer_islemleri.asp, (24.07.2008).

Tablo 1'e göre, özellikle yılın ilk çeyrek dönemlerinde kredi kartı işlem tutarlarının payının en düşük olduğu, buna karşın, yılın son çeyrek dönemlerinde en yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebi olarak, eğitim öğretim yılının başlamış olması, ayrıca kış mevsimi nedeniyle yakıt harcamalarının artışı gösterilebilir. 2008 yılına ilişkin olarak hesaplanan yıl içindeki pay değerlerinin %50'ler düzeyinde olma sebebi sadece iki çeyrek dönemlik veriden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de kredi kartlarının en çok kullanıldığı sektörler benzin ve akaryakıt istasyonları, market ve alışveriş merkezleri ile giyim ve aksesuar olarak sıralanabilir. Bu bağlamda, söz konusu sektörlerle ilişkin işlem tutarları ve yine her bir çeyrek dönemin yıl içindeki payları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 : Sektörlere Göre Kredi Kartı Kullanımı

	İŞLEM TUTARI (Milyon YTL)			YIL İÇİNDEKİ PAYI (%)		
	Benzin ve Akaryakıt İstasyonları	Market ve Alışveriş Merkezleri	Giyim ve Aksesuar	Benzin ve Akaryakıt İstasyonları	Market ve Alışveriş Merkezleri	Giyim ve Aksesuar
2002Q1	847,22	1.033,31	424,79	0,18	0,20	0,19
2002Q2	1.106,46	1.163,37	524,26	0,23	0,23	0,24
2002Q3	1.407,71	1.315,07	565,52	0,30	0,26	0,26
2002Q4	1.394,26	1.605,69	676,07	0,29	0,31	0,31
2003Q1	1.450,09	1.465,54	651,03	0,19	0,19	0,18
2003Q2	1.752,80	1.802,77	797,19	0,23	0,24	0,22
2003Q3	2.211,21	2.034,68	953,88	0,30	0,27	0,26
2003Q4	2.064,09	2.228,10	1.293,56	0,28	0,30	0,35
2004Q1	2.004,97	2.280,25	1.327,18	0,18	0,21	0,21
2004Q2	2.518,21	2.687,48	1.546,26	0,23	0,24	0,25
2004Q3	3.217,81	2.876,61	1.472,40	0,29	0,26	0,23
2004Q4	3.193,57	3.206,33	1.952,38	0,29	0,29	0,31
2005Q1	3.003,14	3.103,34	1.756,83	0,22	0,23	0,23
2005Q2	3.240,31	3.267,96	1.902,56	0,24	0,24	0,25
2005Q3	3.783,03	3.564,41	1.678,13	0,28	0,26	0,22
2005Q4	3.446,52	3.712,56	2.186,96	0,26	0,27	0,29
2006Q1	3.222,83	3.531,39	2.023,43	0,21	0,22	0,22
2006Q2	3.877,39	3.916,66	2.334,76	0,25	0,24	0,25
2006Q3	4.334,91	4.145,25	2.185,50	0,28	0,26	0,23
2006Q4	4.009,02	4.479,58	2.790,28	0,26	0,28	0,30
2007Q1	3.972,84	4.274,26	2.378,92	0,20	0,21	0,21
2007Q2	4.855,92	4.970,36	2.905,61	0,25	0,24	0,25
2007Q3	5.323,10	5.366,53	2.794,42	0,27	0,26	0,24
2007Q4	5.316,81	5.879,77	3.341,21	0,27	0,29	0,29
2008Q1	5.338,01	5.886,94	2.929,61	0,45	0,46	0,48
2008Q2	6.655,86	6.425,65	3.507,10	0,55	0,54	0,52

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi, www.bkm.com.tr/istatistik/sektore_gore_aylik_gelisim.asp, (24.07.2008).

Tablo 2'ye göre, benzin ve akaryakıt istasyonlarının özellikle yılın üçüncü çeyrek dönemlerinde kredi kartı işlem tutarlarının payının en yüksek olduğu, market ve alışveriş merkezleri ile giyim ve aksesuar mağazalarının ise özellikle yılın dördüncü çeyrek dönemlerinde kredi kartı işlem tutarlarının payının en yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebi olarak, yine eğitim öğretim yılının başlamış olması, ayrıca kış mevsimi nedeniyle alışveriş merkezleri ve giyim mağazalarında

işlem hacimlerinin artışı gösterilebilir. Burada da, 2008 yılına ilişkin olarak hesaplanan yıl içindeki pay değerlerinin %50'ler düzeyinde olma sebebi sadece iki çeyrek dönemlik veriden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde 2001-2007 yılları arasında kullanılan kart tipi dağılımı Tablo 3'de yer almaktadır. Buna göre, kart sayılarının sürekli olarak artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak Visa kart'ın Mastercard'a göre kullanımının daha yaygın olduğu dikkati çekmektedir. Ancak, yüksek rekabet içindeki iki kuruluşun çıkardıkları kart sayılarının yakın zamanda birbirine eşitleneceği düşünülmektedir

Tablo 3: Kredi Kartı Sayıları

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Visa	7.829.906	7.906.995	9.572.460	13.202.147	15.989.986	17.800.385	20.878.744
MasterCard	6.102.024	7.565.766	10.255.667	13.450.664	13.963.095	14.623.148	16.416.829
Diğer	64.876	40.019	35.040	28.677	25.162	9.800	39.606
Toplam	13.996.806	15.705.370	19.863.167	26.681.128	29.978.243	32.433.333	37.335.179

Bankaların müşterilerine daha yakın olmak ve daha fazla hizmet sunmak adına şube sayılarını artırmaları, ATM sayılarının da artışına yol açmaktadır. 2001 yılında 12.127 adet olan ATM sayısı 2007 yılında 18.800 adete ulaşmıştır. Benzer şekilde satış noktası terminalleri (POS) 2001 yılında 364.636 adetten, 2007 yılında 1.453,877 adete yükselmiştir. Bu gelişmeler Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: ATM ve POS Sayıları

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Otomatik Vezne Makinası (ATM)	12.127	12.069	12.857	13.544	14.823	16.511	18.800
Satış Noktası Terminali (POS)	364.636	495.718	662.429	912.118	1.140.957	1.282.658	1.453.877

ATM maliyeti bankalar için oldukça yüksek olmasına karşın, personel maliyeti ile karşılaştırıldığında göreceli olarak daha düşük kalmaktadır. Ayrıca bankaların maaş anlaşması yaptıkları kuruluşların en yakın noktalarına ATM cihazı kurma zorunlulukları da ATM sayılarındaki artışı açıklamaktadır. 2001-2007 yılları arasında kredi kartların toplam sayısı yaklaşık iki buçuk kat artış gösterirken, buna karşın üye işyerlerinde kredi kartlarının kullanımını sağlayan POS cihazları yaklaşık dört kat artış göstermiştir.

II. Türkiye’de Kredi Kartı Uygulamalarının Hukuki Temelleri

Kredi kartı ödeme sisteminin tarafları olan bankalar, üye işyerleri ve kullananlar açısından kartların kullanımı, takas ve mahsup işlemlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemek suretiyle ve sistemin etkin çalışması amacıyla ülkemizde yasal altyapı oluşturulmuştur. Türk Ticaret Kanunu (TTK), Bankalar Kanunu, Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu ile birlikte gerek tarafların korunması gerekse usul ve esasları belirleyerek sistemin sağlıklı yürütülmesi hedeflenmektedir.

A. Türk Ticaret Kanunu

TTK. Madde 557; “Kıymetli Evrak öyle senetlerdendir ki bunlarda mündemiç olan hak sentten ayrı olarak dermeyan edilmediği gibi başkalarına da devredilemez.” TTK. Madde 558; “Kıymetli Evrak öyle senetlerdendir ki bunlarda mündemiç olan hak sentten ayrı olarak dermeyan edilmediği gibi başkalarına da devredilemez.” Kıymetli evrak borçlusu, ancak senedin teslimi mukabilinde ödeme ile mükelleftir. Hile ve ağır kusuru bulunmadıkça borçlu vadenin hululünde senedin mahiyetine göre alacaklı olduğu anlaşılan kimseye borcunu ödemekle borcundan kurtulur. Oysa kredi kartının borçlusu bulunmamaktadır. Ayrıca, kredi kartının üzerinde borçlu sıfatıyla herhangi bir imza bulunmadığı gibi, kartın arkasında bulunan hamili imzası sadece kimlik tespitine yönelik bir amaç ve mahiyet taşımaktadır. Yine Kanun’daki 558. maddeye göre, borçlu ancak vadenin hululünde alacaklıya ödemedede bulunmakla mükelleftir. Ödmeden sonra, senet borçluya iade edilecektir. Kredi kartı ile harcama yapıldığında kredi kartı tekrar hamile iade edilmektedir. Kredi kartı devredilemez. Sayılan nedenlerle, kredi kartı kıymetli evrak olmayıp, sistemin sağladığı olanaktan yararlanmak için kullanılan bir ispat senedi belgesi niteliğindedir.

B. Bankalar Kanununa Göre Kredi Kartının Kredi Niteliği

1 Kasım 2006 tarih ve 5411 sayılı Bankalar Kanunu’nda kredi kartlarının kredi niteliği konusunda açık ve doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, ilgili Kanunun 50. madde 1. fıkrasının c bendinde geçen “... kredi kartı verilmek suretiyle kullanılacak krediler....” ibaresi, kanun koyucunun kredi kartı işlemlerini kredi olarak değerlendirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Banka, müşterisine kredi kartı vermekle ona bir gayri nakdi kredi açmaktadır. Gerçekten de kredi kartının kullanılmasından doğan riskler, bu kartın ibraz edildiği işyerlerine ve diğer

müesseselere karşı bankanın garantisini ve ödeme yükümlülüğünü taşımaktadır. Kredi kartı sahibinin, her ay belli tarihlerde borcunu ödemesi, kredi kartı nedeniyle açılan nakdi kredi ilişkisini ertelememekte, kredi kartı sahibinin ödememe ihtimali bankanın riskini oluşturmaktadır. Bu nedenle kredi kartı sahibi ile banka arasında bir kredi ilişkisinin bulunmadığı, kredi kartı sahibinin ödediği parayı iade ederken bankaya faiz ve komisyon ödemediği, kredi kartının temel işlevinin “küçük ödeme aracı” oluşturduğu şeklinde görüşlere katılma olanağı yoktur.

C. Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu

Türkiye'nin uzun yıllardan beri gereksinim duyduğu söz konusu kanun, kamuoyunda kredi kartı affının yoğun olarak tartışıldığı 28 Şubat 2006 tarihinde TBMM tarafından görüşülüp kabul edilerek Resmi Gazete'nin 1 Mart 2006 tarih ve 26095 sayılı nüshasında 5464 kanun no ile yayımlanmıştır. 50 maddeden oluşan kanun kredi kartları ile ilgili bazı kavramları aşağıdaki gibi tanımlamıştır⁵⁴.

Banka kartı: Mevduat hesabı veya özel carî hesapların kullanımı dahil bankacılık hizmetlerinden yararlanmayı sağlayan kartı,

Kredi kartı: Nakit kullanımı gerekmeksizin mal ve hizmet alımı veya nakit çekme olanağı sağlayan basılı kartı veya fizikî varlığı bulunmayan kart numarasını,

Kartlı sistem kuruluşu: Banka kartı veya kredi kartı sistemi kuran ve bu sisteme göre kart çıkarma veya üye işyeri anlaşması yapma yetkisi veren kuruluşları,

Kart çıkaran kuruluş: Banka kartı veya kredi kartı düzenleme yetkisini haiz bankalar ile diğer kuruluşları,

Üye işyeri anlaşması yapan kuruluş: Banka kartı veya kredi kartı kabulünü sağlamak amacıyla işyerleriyle anlaşma yapan bankalar ya da kuruluşları,

Üye işyeri: Üye işyeri anlaşması yapan kuruluşlar ile yaptığı sözleşme çerçevesinde kart hamiline mal ve hizmet satmayı veya nakit temin etmeyi kabul eden gerçek veya tüzel kişiyi,

Kart hamili: Banka kartı veya kredi kartı hizmetlerinden yararlanan gerçek veya tüzel kişiyi,

⁵⁴ Resmi Gazete, “Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu”, Sayı:26095, Tarih: 1 Mart, 2006.

Harcama belgesi: Banka kartı veya kredi kartı ile yapılan işlemler ile ilgili olarak üye işyeri tarafından düzenlenen, kart hamilinin işlemde doğan borcu ile diğer bilgileri gösteren ve kart hamilinin kimliğinin bir kod numarası, şifre veya kimliği belirleyici başka bir yöntemle belirlendiği haller dışında kart hamili tarafından imzalanan belgeyi,

Nakit ödeme belgesi: Bankalarca veya yetkili üye işyerlerince banka kartı veya kredi kartı hamiline yapılan nakit ödemelerde düzenlenerek, kart hamilinin kimliğinin bir kod numarası, şifre veya kimliği belirleyici başka bir yöntemle belirlendiği haller dışında kart hamili tarafından imzalanan belgeyi,

Son ödeme tarihi: Kart hamilinin, dönem borcunu veya ödemesi gereken asgarî tutarını gecikmeye düşmeden ödeyebileceği son günü,

Dönem borcu: Hesap kesim tarihine kadar oluşan borç ve alacak kayıtlarının bakiyesi ile önceki hesap özeti bakiyesinin toplamını,

Asgarî tutar: Dönem borcunun ödenmesi gereken en az tutarını,

Alacak belgesi: Banka kartı veya kredi kartı kullanılarak alınmış olan malın iadesi veya hizmetin alımından vazgeçilmesi veya yapılan işlemin iptali halinde kart hamilinin hesabına alacak kaydedilmek üzere üye işyeri tarafından düzenlenen belgeyi,

Bildirim, talep, şikâyet ve itirazlar: Kart hamilinin yazılı olarak, elektronik ortamda veya telefon ile yapacağı bildirim, talep, şikâyet ve itirazları ifade eder. Kart kullanımına ait yükümlülüklerde aşağıdaki gibidir. Kart kullanımından doğan sorumluluk, sözleşme imzalandığı ve kartın zilyetliğine geçtiği veya fizikî varlığı bulunmayan kart numarasının öğrenildiği andan itibaren, kart hamiline aittir. Kartın imza hanesinin kart hamili tarafından imzalanmış olması zorunludur. Üye işyerinin talep etmesi durumunda kart hamili, kartın kullanımı sırasında kimlik belgesi ibraz etmek zorundadır. Bu Kanununun 20 nci maddesi uyarınca harcama belgesi düzenlenmeksizin çeşitli iletişim araçları yoluyla veya sipariş formu vasıtasıyla yapılan mal ve hizmet alımlarındaki hukuka aykırı kullanımlardan kaynaklanan zararlardan kart hamili sorumlu tutulamaz. Kart hamili, kendisine tevdi edilen kartı ve kartın kullanılması bir kod numarası, şifre veya kimliği belirleyici başka bir yöntemin kullanılmasını gerektiriyorsa bu bilgileri güvenli bir şekilde korumak ve

başkaları tarafından kullanılmasına engel olacak önlemleri almak, kartın kaybolması, çalınması veya iradesi dışında gerçekleşmiş herhangi bir işlemi öğrenmesi halinde kart çıkaran kuruluşu derhal haberdar etmek zorundadır. Kart hamili adresinde meydana gelen değişiklikleri, değişiklik tarihinden itibaren onbeş gün içinde kart çıkaran kuruluşa bildirmekle yükümlüdür.

Ülkemizde kredi kartları borçlarının sadece ekonomik değil sosyal ve toplumsal maliyetlere yol açması, ilgili kanuni çerçevenin daha hızlı oluşturulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bankalar, kanun gereği müşterilerinin gelir düzeyi ve diğer risklerini dikkate alarak yaptıkları skorlama sonucunda kredi kartı limiti ouşturmakta ve yeni düzenlemeye göre müşteri talep etmedikçe limit artırımını yapamamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kredi kartı kullanımının sınırları çizilerek risk boyutu küçültülmektedir.

Buraya kadar yapılan açıklamalar Türkiye’de kredi kartlarının tarihsel gelişimi ve kullanım istatistiklerini kapsamaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan kredi kartı kullanımının ekonomi üzerine etkilerinin analizi ise ilerleyen kısımlarda yapılmıştır.

III. Ekonometrik Yöntem

Ekonometrik analizlerde genel itibariyle öne çıkan konu verilerin belirli bir trende sahip olmasıdır. Bu amaçla öncelikle “Zaman Serisinde Durağanlık” anlatılmış, daha sonra uygulanacak analiz yöntemi olan Koentegrasyon Analizi hakkında bilgi verilmiştir.

A. Zaman Serilerinde Durağanlık

Çalışma kapsamında ele alınan veriler, zaman serileri olarak tanımlanmaktadır. Zaman serileri, zamana bağlı bir süreçte gerçekleşirken, zaman serisi modelleri, rassal (stokastik) bir süreç ile karakterize edilirler. Genel regresyon modelleri, değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini açıklarken, zaman serisi modelleri rassal sürecin nasıl geliştiğini açıklamaya çalışırlar. Zaman serisi analizlerinde esas amaç; incelenen serinin geçmişte gösterdiği davranışlardan hareketle, gelecekte göstereceği davranışların açıklanabilmesidir⁵⁵. Belirli bir zaman

⁵⁵ M.C. Clelia Toloi, **How To Teach Some Basic Concepts In Time Series Analysis**, University of Sao Paulo, Brazil, 2006, s. 1-3

sürecinde elde edilen seriyi (X_t) ortaya çıkaran stokastik sürecin durağan olması şartları şunlardır⁵⁶:

$$\text{Sabit Aritmetik Ortalama} \quad : \quad E(X_t) = \mu \quad (3.1)$$

$$\text{Sabit Varyans} \quad : \quad Var(X_t) = \sigma^2 \quad (3.2)$$

$$\text{Kovaryans} \quad : \quad Kov(X_t, X_{t-j}) = \sigma_j \quad (3.3)$$

Denklemlerde ifade edilen şekliyle; X_t zaman serisinin ortalaması (μ) ile varyansının (σ^2) sabit olduğu ve kovaryansın ise zamana değil iki dönem arasındaki zaman aralığına bağlı olması durumunda zaman serisinin durağanlığından bahsedilebilir. Şartların tamamının geçerli olmadığı durumlarda X_t serisinin durağanlığından bahsedilemez⁵⁷.

Ekonometrik analizlerde stokastik veya deterministik trend içeren zaman serileri ile durağan modellerde olduğu gibi uygulanmak istenen klasik modeller sahte regresyon sonuçları vermektedir. Bunun sebebi, zaman serileri arasında ortak bir eğilim olmasıdır. İki zaman serisi ile regresyon analizi yapılırken, ikisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmasa bile yüksek bir açıklayıcılık oranı (R^2) görülebilir. Bu durumda; iki değişken arasındaki ilişkinin gerçek olup olmadığını anlamak zorlaşmaktadır. Genel itibarıyla zaman serileri içeren regresyon modelleri gelecek dönemleri düşünerek, değişkenlerin bu dönemler tahmini modellerini oluşturmak için kullanılır⁵⁸. Bu kapsamda; t ve diğer istatistiklerin durağan olmayan seriler için geçersiz olduğu, Granger ve Newbold tarafından yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur⁵⁹. Sahte regresyondan kurtulmak için serilerin mutlaka durağanlaştırılması gerektiği aksi halde, seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmanın olanaksız olduğu belirtilmektedir⁶⁰.

⁵⁶ Tümay Ertek, **Ekonometriye Giriş**, 2.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1996, s.380.

⁵⁷ W.W. Charemza ve D.F. Deadman, **New Directions in Econometric Practice**, Edward Elgar Publishing, USA, 1999, s.85.

⁵⁸ Damodar Gujarati, **Temel Ekonometri**, Çevirenler: Ümit Şenesen ve Gülay G. Şenesen, Literatür Yayınları, 2.Basım, 2001, İstanbul.

⁵⁹ C.W. Granger ve P. Newbold, "Spurious Regression In Econometrics", **Journal of Econometrics**,2,1974, s.111-119.

⁶⁰ Mustafa Erhan Bilman, **İkiz Açık Olgusu ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004, s.99.

Modellerin regresyon analizi ile ifade edilebilmesi için eldeki zaman serilerinin trendden arındırılarak kullanılması önerilmektedir. Serilerdeki trendleri ortadan kaldırmak için kullanılacak bir yöntem, serilerin düzey verilerini kullanmak yerine farklarını kullanmaktır.

Örneğin;

$$X_t = X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

şeklinde ifade edilebilecek zaman serisinde fark alma işlemiyle,

$$\Delta X_t = X_t - X_{t-1} = \varepsilon_t \quad (3.5)$$

olacak şekilde yeni bir durağan zaman serisi oluşturulabilir⁶¹. Bu şekilde oluşturulan denklem durağandır. Denkleminde yer alan ε_t ifadesi hata terimi olup, beyaz gürültü (white noise) hata terimi olarak adlandırılır. Bazı durumlarda ise durağanlık sadece bir işlem basamağında sağlanamamaktadır. Birden fazla basamak gerektiren durağanlaştırma işlemlerinde basamak sayısı serinin derecesi olarak ifade edilmektedir. Bir zaman serisinin ikinci dereceden durağan, yani ikinci farklarda durağan olduğunu ifade etmek için iç içe iki işlem basamağı birbiri ardına uygulanmalıdır.

$$\Delta \Delta X_t = \Delta(X_t - X_{t-1}) = (X_t - X_{t-1}) - (X_{t-1} - X_{t-2}) \quad (3.6)$$

Bir zaman serisinin kaçınıcı dereceden entegre edildiğinde durağan hale geleceğini hesaplayabilmek amacıyla sıklıkla kullanılan yöntem “birim kök testi”dir. Birim kök testi aşağıdaki basit model üzerinden ifade edilebilir⁶².

$$y_t = \rho y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

Yukarıda ifade edilen 3.7 numaralı denklemde;

$H_0: |\rho|=1 \quad \Leftrightarrow \quad$ zaman serisi durağan değil iken,

$H_1: |\rho| \neq 1 \quad \Leftrightarrow \quad$ zaman serisi durağandır.

Ekonometrik analizlerde genellikle sıfır hipotezi (H_0): $|\rho|=1$, alternatif hipoteze (H_1): $|\rho|<1$ karşı test edilmektedir. $|\rho|=0$ esas hipoteziyle, geleneksel yolla

⁶¹ W.W. Charemza ve D.F. Deadman,1995.

⁶² Gujarati, Damodar, 2001.

hesaplanan t istatistiği τ (tau) istatistiği yani Dickey Fuller (DF) sınaması olarak bilinir. Bu istatistiğin eşik değerleri Dickey ile Fuller tarafından Monte Carlo benzetmesiyle gösterilmiştir⁶³.

Dickey-Fuller testi, 3.7 denkleminin benzeri olarak;

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad \text{ise,} \quad (3.8)$$

$$y_t = (1 + \delta)y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

şeklinde ifade edilebilir.

Bu durumda; δ 'in negatif olması halinde $\rho < 1$ olacaktır. DF testinde amaç denklemdaki δ 'in negatifliğini ölçmektir. Yukarıdaki hipotezlere benzer olarak yine;

$$H_0: \quad \delta = 0 \quad \Leftrightarrow \quad \text{zaman serisi durağan değil iken,}$$

$$H_1: \quad \delta < 0 \quad \Leftrightarrow \quad \text{zaman serisi durağandır.}$$

Hipotezin reddedilip reddedilmediğini görmek amacıyla Dickey-Fuller tablosuna başvurulur. Ancak, bu tablo yeterli düzeyde olmaması sonucu MacKinnon tarafından genişletilmiştir⁶⁴

Dickey-Fuller sınamasının mutlak değeri (τ) MacKinnon kritik değerinden büyükse serinin birim kök içerdiği hipotezi reddedilemez. Fakat bu değer MacKinnon kritik değerinden küçükse seri durağan değildir yani birim kök içermektedir.

Dickey-Fuller (1979), birim kökün varlığını sınamak için Monte Carlo simülasyonu ile aşağıdaki üç denklemi oluşturmuştur:

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + u_t \quad (3.10)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma y_{t-1} + u_t \quad (3.11)$$

$$\Delta y_t = m_0 + \gamma y_{t-1} + m_1 t + u_t \quad (3.12)$$

⁶³ D.A. Dickey ve W.A. Fuller, **Distribution of the Estimators of Autoregressive Time Series with a Unit Root**, Journal of the American Statistical Association, 1979.

⁶⁴ Mackinnon, J.G., **Critical Values of Cointegration Tests, Long Run Economic relations: Readings in Cointegration**, Oxford University Press, New York, 1991.

Denklemlerin üçünde de yer alan hata terimi (u_t) ortalaması sıfır varyansı sabit beyaz gürültü hata terimidir. Bu üç denklem arasındaki fark son denklemde deterministik trendin olmasıdır. İlk denklemde sabit terim ve trend yer almamaktadır. İkinci denklemde ise, sabit terim yer alırken, trend bulunmamaktadır. Üçüncü denklemde, hem sabit terim hem de trend bulunmaktadır. Bütün denklemlerde yer alan γ değeri sıfıra eşit olduğu durumda ($\gamma=0$) y_t serisi birim kök içermektedir⁶⁵.

B. Koentegrasyon Analizi

Klasik regresyon analizinde, zaman serisi değişkenleri durağan yani varyansı ve ortalaması zaman içinde sabit olarak kabul edilmektedir. Ancak zaman serisi verilerinin çoğunda varyans ve ortalama zaman içinde değişim göstermektedir. Bu bağlamda klasik regresyon analizi sonuçları sapmalı çıkmaktadır. Yeni ekonometrik yaklaşımlar ise, bu olgunun varlığını dikkate almakta, zaman serisi özelliklerinin belirlenmesini ve sahte regresyon sonuçlarının giderilmesini sağlamaktadır. Verilerin zaman serisi özelliklerinin araştırılması, aslında serilerin bütünleşme (enteegrasyon) düzeylerinin belirlenmesi sürecidir. Durağan serilerde (ortalaması ve varyansı zaman içinde sabit) bütünleşme düzeyi sıfırdır ve I(0) olarak gösterilmektedir⁶⁶.

Koentegrasyon analizi, durağan olmayan zaman serileri arasındaki uzun dönem ilişkisinin modellenmesine ve tahmin edilmesine yöneliktir⁶⁷. Dolayısıyla koentegrasyon analizi, analizde yer alacak değişkenlerin durağan olması gibi bir kısıtı içermemekte, ancak değişkenlerin aynı düzeyde entegre olması ön koşulunu içermektedir. Eğer değişkenler aynı düzeyde entegre ve zaman içinde birlikte hareket ediyorlarsa, bu durum değişkenler arasında araştırılan teorik ilişkinin ampirik olarak doğrulandığının göstergesidir⁶⁸.

⁶⁵ Aziz, Kutlar, **Ekonometrik Zaman Serileri Teori ve Uygulama**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.

⁶⁶ Aylin Abuk Duygulu, **Kurala Bağlı Para Politikası Kapsamında Parasal Hedefleme: Türkiye Örneği**, DEÜ-SBE Dergisi, Cilt:7, Sayı:4, Ekim-Aralık 2005, İzmir, s.90.

⁶⁷ Enver Alper Güvel, "Senyoraj: Teori ve Türkiye'de Senyorajın Açıklayıcıları Üzerine Bir İnceleme", <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/senyoraj.doc>, (20.07.2008), s.9.

⁶⁸ Aylin Abuk Duygulu, a.g.e., 90.

Koentegrasyon kavramının uygulanma nedenleri ve getirdiği yenilikler aşağıdaki gibi sıralanabilir⁶⁹:

- 1) Serilerin farkının alınmasıyla birlikte seriler arasındaki uzun dönem nedensellik ilişkisinin yitirilmesi sorununa çözüm sağlaması,
- 2) Sahte regresyondan kaçınarak analiz ve öngörülme olanağı sağlaması,
- 3) Uzun dönemde iktisat teorisinin öngördüğü değerli ilişkinin sınanmasını sağlaması,
- 4) En az tek yönlü olmak üzere uzun dönem nedenselliği gösteren bir araç niteliği olması,
- 5) Çatışan iktisat teorilerinin de sınanmasına olanak sağlaması,
- 6) İktisat teorisi için yalnızca bir sınama yöntemi değil; aynı zamanda yeni ve etkin bir ekonometrik modelleme yöntemi olması,
- 7) Koentegrasyon kavramına Hata Düzeltme Mekanizmasının (Error Correction Mechanism-ECM) da katılmasıyla hem kısa dönem hem de uzun dönemin analiz edilmesine olanak sağlaması.

Genel olarak koentegrasyon yöntemleri; hem değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkilerini uzun dönem denge modeli ile hem de kısa dönem uyumlama davranışını (dengesizliği) kısa dönem hata düzeltme (error-correction) modeli ile bütünleştirme olanağı vermektedir. Bu alanda en yaygın biçimde kullanılan teknik Engle-Granger (1987) tekniğidir⁷⁰. Engle-Granger yönteminde aynı düzeyde entegre olan iki değişken arasındaki koentegrasyon En Küçük Kareler Yöntemi ile analiz edilmektedir. Tahmin süreci iki aşamadan oluşmaktadır⁷¹:

⁶⁹ Utku Utkulu, **Türkiye’de Dış Açıkların Belirleyicileri: Uzun Dönem Yaklaşımı Çerçevesinde Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 2000, s.118.

⁷⁰ Utku Utkulu, “How to Estimate Long-Run Relationships in Economics: An Overview of Recent Developments”, **DEÜ-İİBF Dergisi**, Cilt:12, Sayı:2, 1997.

⁷¹ Enver Alper Güvel, a.g.e., s.9.; Mustafa Erhan Bilman, a.g.t., ss.104-105.

Birinci Aşama: İki değişken arasındaki uzun dönem ilişkisi En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmekte, böylece hata teriminin durağanlığı sınanmaktadır. Uzun dönem denklemi aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = \beta X_t + u_t \quad (3.13)$$

Burada Y_t ve X_t , değişkenlerin düzey verileridir ve her ikisi de durağan değildir. Bu nedenle elde edilecek standart hata ve t istatistiklerine güvenilememektedir. Değişkenler arasında koentegrasyonun varlığının bulunması için gerekli koşul artıkların (residual- u_t) durağan olmasıdır. Eğer u_t durağan ise, değişkenler arasında koentegrasyon bulunduğuna karar verilmektedir.

İkinci Aşama: Y_t ve X_t arasında bir koentegrasyon var ise, bu değişkenleri ilişkilendiren bir hata düzeltme mekanizması (Error Correction Mechanism-ECM) olduğu (veya tersi) öngörülmektedir (Granger Temsil Teoremi-Granger Representation Theorem). Hata düzeltme mekanizması aşağıdaki gibi ifade edilen bir kısa dönem modelin (ECM) En Küçük Kareler Yöntemi ile tahminidir.

$$\Delta Y_t = \delta_0 + \delta_1 \Delta X_t + \delta_2 u_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.14)$$

Burada ΔY_t ve ΔX_t farkı alınmış değişkenlerdir. Hata düzeltme teriminin (δ_2) negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı olması koentegrasyonun gerekli şartıdır. Değişkenler durağan olduğundan dolayı bu aşamada sahte regresyon tahminleri yapma olasılığı da bulunmamaktadır. Granger Temsil Teoremi'ne göre; ECM çalışıyorsa, koentegrasyonun geçerli olduğu ve koentegrasyon varsa ECM'nin çalıştığı (veya tersi) söylenebilir.

Koentegrasyon analizi neticesinde ilişkinin varlığı tespit edilmiş ise; bu değişkenler arasında en az bir yönde nedensellik ilişkisi vardır⁷². İstatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir hata düzeltme terimi uzun döneme ait bir nedensel etkinin varlığını gösterirken, gecikmeli bağımsız değişkenlerdeki değişim de kısa dönem nedensel etkiyi ifade etmektedir⁷³.

⁷² Les Oxley, **Cointegration, Casualty and Export-Led Growth in Portugal, 1865-1985**, Economic Letters, Volume:43,1993.

⁷³ Mohsen Bahmani-Okooee ve Janardhanan Alse, Export Growth and Economic Growth: An Application of Cointegration and Error-Correction Modeling, The Journal of Developing Areas, Volume:27, Number:4, 1993.

Üçüncü Aşama: Serilerin durağan olmaması durumunda birinci aşamada elde edilen t istatistikleri ve standart hatalar etkin olmamaktadır. Engle-Yoo bunu aşabilmek amacıyla İki Aşamalı Engle-Granger Modeline üçüncü bir aşama eklemektedir⁷⁴. Üçüncü aşamada, hata düzeltme denkleminin hata terimi (ε_t), hata düzeltme teriminin katsayısı (δ_2) ile bağımsız değişkenin (X_t) çarpımı olarak tanımlanır. Engle-Yoo üç aşamalı test tekniğine göre üçüncü aşamada aşağıdaki eşitlik tahmin edilmektedir:

$$\varepsilon_t = \eta(-\delta_2 X_t) + v_t \quad (3.15)$$

Tahminden elde edilen η ilk aşamada elde edilen β katsayısı ile toplanmakta ve β^* ($=\beta+\eta$) elde edilmektedir. Böylece ilk eşitlikteki tahmin sapmaları da giderilmektedir. β^* 'ın t istatistikleri ve standart hatası olarak η için verilen istatistikler kullanılmaktadır. Üçüncü aşama, bir takım standart testlerin uygulanabilmesi için, parametre tahminlerinin düzeltilmesinden oluşmaktadır⁷⁵.

IV. Ekonometrik Uygulama

Çalışmanın bu kısmında öncelikle analizde kullanılan değişkenler, analiz dönemi açıklanmış, daha sonra değişkenlerin zaman serisi özelliklerine ilişkin durağanlık testleri yapılmıştır. Ardından, Engle ve Granger iki aşamalı modelleme yöntemi (koentegrasyon analizi) ile Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi uygulanmış ve analizler sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

A. Veri Seti ve Analizde Kullanılan Değişkenler

Kredi kartı kullanımının ekonomik göstergeler üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmanın uygulama bölümünde kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) ve Bankalararası Kart Merkezi (BKM) resmi internet sitelerinden alınmıştır. Araştırmada, Ocak 2002 – Mart 2008 dönemi aylık verileri (75 gözlem) kullanılmış ve analizler Eviews 5.0 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenler Tablo 5’de gösterilmiştir. LN, logaritmayı ifade etmektedir.

⁷⁴ Engle, R. F. ve B. S. Yoo, “Cointegrated Economic Time Series: An Overview with New Results” in R. F. Engle and C. W. J. Granger (eds.) **Long Run Economic Relationships: Readings in Cointegration**, Oxford University Press, New York, 1991.

⁷⁵ Utku Utkulu, a.g.m., 1997, s.43.

Tablo 5: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Analiz Kodları

KOD	DEĞİŞKEN
LNTÜKET	Özel Tüketim Harcamaları
LNKREDİ	Ticari ve Bireysel Krediler
LNKKART	Kredi Kartı Harcamaları (Yerleşiklerin Yurtiçi ve Yurtdışı Harcamaları)
DLNTUKET	Logaritmik Özel Tüketim Harcamaları Serisinin Bir Fark Alınmış Hali
DLNKREDİ	Logaritmik Ticari ve Bireysel Krediler Serisinin Bir Fark Alınmış Hali
DLNKKART	Logaritmik Kredi Kartı Harcamaları Serisinin Bir Fark Alınmış Hali
C	Sabit Terim

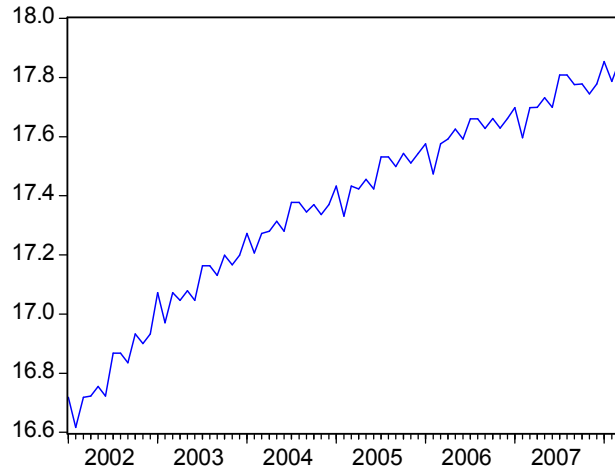
Kredi kartlarının ekonomi üzerine etkileri araştırılırken analizde kullanılabilen birçok makroekonomik değişken söz konusudur. Bu makroekonomik değişkenlerin büyük kısmı çalışmanın ikinci bölümünde açıklanmıştır. Bununla birlikte, kredi kartı kullanımının söz konusu makroekonomik değişkenleri ancak dolaylı yoldan etkileyebileceği değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda, kredi kartı kullanımının ilk etkisinin tüketim harcamaları üzerinde olduğu dikkate alınarak Kredi Kartı Harcamaları ile Özel Tüketim Harcamaları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Milli gelirin bir alt kalemi olan özel tüketim harcamalarındaki artış milli gelirin de yükselmesine yol açacaktır. Ekonomide atıl kapasite olduğu düşünülürse, talep yönlü olarak büyüme üzerine olumlu katkı yapan özel tüketim harcamalarındaki artış istihdam olanaklarının da artışı beraberinde getirebilecektir. Özellikle ülkemizde, kredi kartı kullanan kişiler taksit olanakları da dikkate alındığında kendilerini kontrol edemeyip gereğinden fazla alışverişe yönelmektedirler. Bunun yanında, kişilerin gelirlerinin düşük buna karşın kredi kartı limitlerinin yüksek olması nedeniyle gelirlerinden fazla harcama yaptıkları görülmektedir. Bu durumda kredi kartı kullanımındaki artış bir dönem sonra para talebini, para arzını ve enflasyonu etkileyecektir.

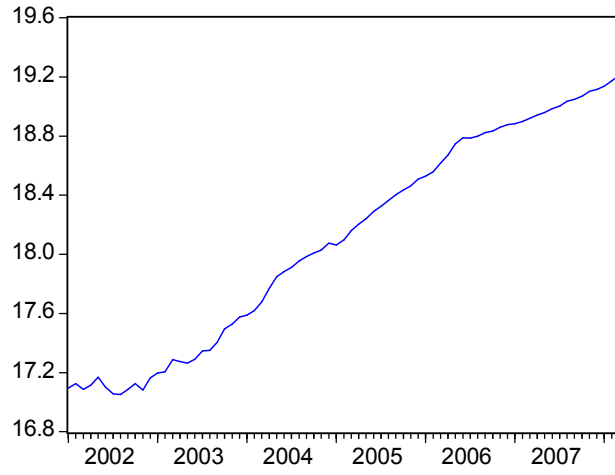
Kredi kartlarına ilişkin bir diğerk gerçerk, kişilerin nakit sıkışıklıklarını gidermek üzere de kredi kartlarını kullanmaları ve nakit avans çekmeleridir. Gelirlerinin üzerinde harcama yapan ve borçları katlanarak artan kişiler, kredi kartı borçlarını ödeme zamanı geldiğinde sıkıntıya düşmektedirler. Borçlardan kurtulmanın bir yolu olarak; ellerindeki başka bankaların kredi kartlarından nakit avans çekip, diğerk bankalara olan borçlarını kapatmaktadırlar. Bu sistem sürdürülemez boyutlara ulaştığında, tüm mal varlıklarını ve hatta ruh sağlıklarını kaybedebilmektedirler.

Bunun yanında, kişilerin kredi kartı borçlarını kapatmak üzere bankalardan tüketici kredileri aldıkları görülmektedir. Bunun sebebi, borçlarını kredi kartlarına göre çok daha düşük bir faiz oranı üzerinden taksitlendirmektir. Ancak genellikle bu amaç, tekrar artan kredi kartı borçları nedeniyle hedefine ulaşmamaktadır. Bununla birlikte, ticari ve bireysel kredi taleplerindeki artış piyasa faiz oranlarını da yükseltici etki yapabilecektir. Bu bağlamda, kredi kartı kullanımının ikinci etkisinin tüketici kredileri üzerinde olduğu dikkate alınarak Kredi Kartı Harcamaları ile Ticari ve Bireysel Krediler arasındaki ilişki araştırılmıştır.

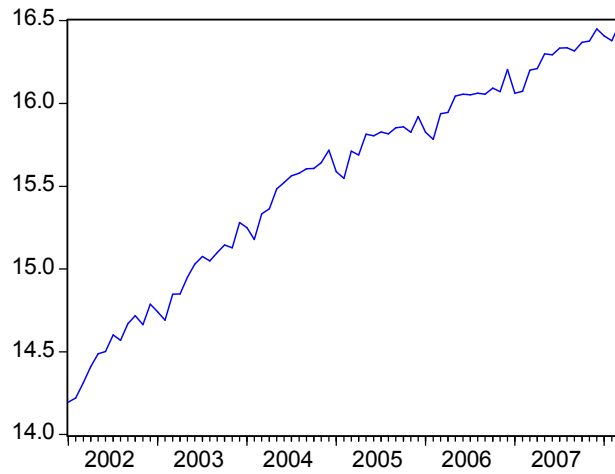
Analizde kullanılan her bir değişkenin logaritması alınmıştır. Burada amaç, hesaplanan katsayıların esneklikler olarak yorumlanabilmesini sağlamaktır. Analizde kullanılan her bir değişkenin logaritmik verilerine ilişkin zaman serisi grafikleri aşağıda sırasıyla yer almaktadır.

Şekil 1: Özel Tüketim Harcamaları Zaman Serisi Grafiği

Şekil 2: Ticari ve Bireysel Krediler Zaman Serisi Grafiği

Şekil 3: Kredi Kartı Harcamaları Zaman Serisi Grafiği

Yukarıda zaman serisi grafikleri gösterilen verilerden LNTÜKET ve LNKKART serileri için mevsimsellik etkisi hareketli ortalama yöntemi ile araştırılmıştır. Ancak mevsimsel etkilerin göz ardı edilebilecek düzeyde oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca, mevsimsellikten arındırma işleminin zaman serisinde önemli bilgi kayıplarına yol açtığı düşüncesiyle eleştirilmektedir.

B. Değişkenlere İlişkin Durağanlık Testi

Değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkisinin araştırılabilmesi için bu değişkenlerin birinci farklarının durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle, öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadıklarını tespit etmek için Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller-ADF) ve Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testleri uygulanmıştır. Yapılan testler sonucunda elde edilen değerler Tablo 6'da özelenmiştir.

Tablo 6: Değişkenlere İlişkin Durağanlık Testi Sonuçları

DEĞİŞKENLER	Düzy ADF Testi	1. Fark ADF Testi	Gecikme Sayısı	Düzy PP Testi	1. Fark PP Testi	Gecikme Sayısı	KARAR
LNTÜKET	-3,195a	-2,264c	12	-4,045a	-21,085b	3	I(1)
LNKREDİ	-1,140a	-2,337b	8	-2,319a	-7,212b	4	I(1)
LNKKART	-1,621a	-1,148c	12	-2,728a	-12,134b	1	I(1)

a sabit terim ve trend içerir. MacKinnon Kritik Değeri (%5) = ADF için -3,484 ve PP için -3,472.

b sabit terim içerir. MacKinnon Kritik Değeri (%5) = ADF için -2,907 ve PP için -2,902.

c sabit terim ve trend içermez. MacKinnon Kritik Değeri (%5) = ADF için -1,946 ve PP için -1,945.

Tablodan da görüldüğü üzere; üç değişkene ait düzey verilerin ADF test istatistiklerinin mutlak değerleri %5 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden küçüktür. Buna karşın, sadece LNTÜKET değişkeninin birinci farkının ADF test istatistiğinin mutlak değerleri %5 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerinin mutlak değerinden büyüktür. Dolayısıyla, LNTÜKET değişkeninin birinci farkında durağan olduğu anlaşılmaktadır. LNKREDİ ve LNKKART değişkenlerinin ise, birinci farklarının ADF test istatistiklerinin mutlak değerleri %5 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden yine küçüktür. Dolayısıyla, LNKREDİ ve LNKKART değişkenlerinin birinci farklarında da durağan olmadıkları anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde, LNTÜKET değişkeni hariç LNKREDİ ve LNKKART değişkenlerine ait düzey verilerin PP test istatistiklerinin mutlak değerleri %5 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden küçüktür. Buna karşın, tüm değişkenlerin birinci farklarının PP test istatistiklerinin mutlak değerleri %5 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden büyüktür.

Tabloda yer alan ADF ve PP test istatistiklerine göre tüm değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları kararı verilmiştir. ADF ve PP test sonuçlarına göre tüm değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları tespit edildikten sonra, Engle-Granger koenteegrasyon yöntemine göre birinci aşamada söz konusu değişkenlere ilişkin uzun dönem regresyon denklemi tahmin edilmektedir. Bu uzun dönem denkleminde elde edilen hata teriminin durağan olup olmadığının yine ADF ve PP testi ile analiz edilmesi gerekmektedir. Eğer uzun dönem denkleminde elde edilen hata terimi durağan ise bu bize, söz konusu değişkenler arasında teorinin öngördüğü gibi uzun dönemli bir ilişki olduğunu yani, koenteegrasyonun varlığını göstermektedir.

C. Analiz Sonuçları

Engle ve Granger iki aşamalı modelleme yöntemi (koenteegrasyon analizi) ile Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemleri öncelikle kredi kartı kullanımının özel tüketim harcamaları üzerine etkisi daha sonra ise ticari ve bireysel krediler üzerine etkisi bağlamında uygulanmıştır. Elde edilen bulgular hem model içerisinde hem de en sonda genel olarak değerlendirilmiştir.

1. Kredi Kartı Kullanımının Özel Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi

Kredi kartı kullanımının özel tüketim harcamaları üzerine olan etkisini araştırmak üzere kurulan model ile önce uzun dönem regresyon denklemi tahmin edilmiş, daha sonra hata teriminin durağanlığı araştırılmıştır. Ardından, hata düzeltme mekanizmasının işlerliği (kısa dönem denklemi) test edilmiştir. Son olarak, parametre tahminlerinin düzeltilmesi sağlanmıştır. Analiz sonuçları aşamalar halinde açıklanmıştır.

I. Aşama: Uzun Dönem Regresyon Denklemi Tahmini

Bu aşamada özel tüketim harcamaları ile kredi kartı harcamaları arasında koentegrasyon ilişkisi olup olmadığı araştırılmaktadır. Bu bağlamda; bağımlı değişken özel tüketim harcamaları, bağımsız değişken ise kredi kartı harcamalarıdır. Analiz sonuçları Tablo 7’de olduğu gibidir.

Tablo 7: Engle-Granger Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	C	LNKKART	R ²	F istatistiği	DW istatistiği
I. Aşama	9,330736 (75,778)	0,516547 (65,263)	0,9832	4.259,3	1,7189

Parantez içindeki değerler, t-istatistik değerlerini göstermektedir.

Analize konu zaman serilerinin durağanlık testleri, serilerin birim kök içerdiklerini gösterdiğinden, regresyondaki tüm standart test istatistikleri olduğundan daha iyi sonuç verme eğilimindedir ve gerçek değerleri yansıtmadıklarından yorumlanamazlar. Bu durumda t-istatistikleri sadece genel eğilimi yansıtmaması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, Durbin-Watson (DW) istatistiğinin R² değerinden küçük olmaması, uzun dönem denkleminin sahte regresyon özelliği taşımadığının bir göstergesidir. Başka bir deyişle, değişkenler arasında uzun dönemli gerçek bir iktisadi ilişki olması beklenmektedir.

Değişkenler arasında koentegrasyonun varlığının bulunması için gerekli koşul artıkların (residual- u_t) durağan olmasıdır. Aşağıda yer alan Tablo 8’de modelin artıklarının durağanlık testleri görülmektedir.

Tablo 8: Engle-Granger Koentegrasyon Test Sonuçları

DEĞİŞKEN	Düzy ADF Testi	Gecikme Sayısı	Düzy PP Testi	Gecikme Sayısı	KARAR
RESID01	-2,972*	12	-7,786*	5	I(0)

MacKinnon Kritik Değeri (%5) = ADF için -1,9462 ve PP için -1,9453.

* Sabit ve Trend içermez.

RESID01 hata terimine ilişkin ADF ve PP test sonuçlarına göre, uzun dönem denkleminde elde edilen hata teriminin (u_t) düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bize söz konusu değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisinin olabileceğini göstermektedir. Bu durumda, Granger Temsil Teoremi’ne

göre ikinci aşamada hata düzeltme mekanizmasının (ECM) da çalışması beklenmektedir.

II. Aşama: Hata Düzeltme Modeli

Analizin ikinci aşamasında; hata düzeltme mekanizmasının çalışıp çalışmadığı kontrol edilmektedir. Bu amaçla, serilerin birinci farkları alınarak türetilen yeni seriler üzerinden ikinci bir model analiz edilmektedir. Birinci aşamada kurulan model sonucunda elde edilen ve durağan olduğu anlaşılan hata terimi de bağımsız değişken olarak bu modele katılmaktadır. Hata terimi bir gecikmeli olarak dikkate alınmaktadır. Analiz sonuçları Tablo 9’da olduğu gibidir.

Tablo 9: Hata Düzeltme Modeli Analiz Sonuçları

	C	DLNKKART	RESID01(-1)	R ²	F istatistiği	DW istatistiği
II. Aşama	0,006133 (1,191) [†]	0,294143 (4,219)	-0,900614 (-8,241)	0,5654	46,1890	1,9239

Parantez içindeki değerler, t-istatistik değerlerini göstermektedir.

[†] katsayı anlamsızdır.

İlk aşamada uzun dönem denkleminde elde edilen hata terimi durağan olduğu için, bu uzun dönem denkleminde elde edilen hata teriminin bir gecikmeli değerinin de yer aldığı hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir. Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistikî olarak anlamlı olması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını göstermektedir. Bu durumda, uzun dönemden sapmaların (hataların) bir ayda %90 oranında düzeldiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, asıl incelenmek istenen konu, söz konusu iki değişken arasındaki uzun dönemli ilişkidir. Ancak daha önceden de belirtildiği gibi uzun dönem denkleminin katsayıları (I.Aşama) yorumlamaya uygun değildir. Bu katsayıların yorumlanabilmeleri için Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi kullanılarak düzeltilmeleri gerekmektedir.

III. Aşama: Uzun Dönem Koentegrasyon Denklemi Tahmini

Analizin üçüncü aşamasında, hata düzeltme denkleminin hata terimi (ε_t), hata düzeltme teriminin katsayısı (δ_2) ile bağımsız değişkenin (X_t) çarpımı olarak tanımlanmış ve aşağıdaki eşitlik tahmin edilmiştir:

$$\varepsilon_t = \eta(-\delta_2 X_t) + v_t$$

Tahminden elde edilen katsayılar aşağıda Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: Uzun Dönem Koentegrasyon Modeli Analiz Sonuçları

	(-0,900614*LNKKART)	Standart Hata
III. Aşama	-0,000000480 (-0,001)	0,000329

Parantez içindeki değerler, t-istatistik değerlerini göstermektedir.

Tahminden elde edilen η ilk aşamada elde edilen β katsayısı ile toplanmış ve $\beta^*=0,516546$ olarak bulunmuştur. Böylece ilk eşitlikteki tahmin sapmaları da giderilmiştir. Burada t istatistik değeri $\beta^* / \text{Standart Hata}$ formülü ile hesaplanmıştır. Buna göre t istatistik değeri 1.570,05 çıkmıştır.

Kredi kartı harcamalarının özel tüketim harcamaları üzerine etkisine ilişkin analiz sonuçları istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı çıkmıştır. Buna göre, kredi kartı harcamaları %1 arttığında özel tüketim harcamaları %0,52 yükselmektedir. Kişilerin, hırsızlık, yıpranma ve taşıma zorlukları nedeniyle harcamalarının büyük kısmını kredi kartlarıyla yapmaları, bunun yanında, kredi kartı limitlerinin gelirlerinden yüksek olması nedeniyle genellikle gelirlerinden daha fazla harcama yapmaları böyle bir sonucu doğrulamaktadır.

2. Kredi Kartı Kullanımının Ticari ve Bireysel Krediler Üzerine Etkisi

Kredi kartı kullanımının ticari ve bireysel krediler üzerine olan etkisini araştırmak üzere kurulan model ile önce uzun dönem regresyon denklemi tahmin edilmiş, daha sonra hata teriminin durağanlığı araştırılmıştır. Ardından, hata düzeltme mekanizmasının işlerliği (kısa dönem denklemi) test edilmiştir. Son olarak, parametre tahminlerinin düzeltilmesi sağlanmıştır. Analiz sonuçları aşamalar halinde açıklanmıştır.

I. Aşama: Uzun Dönem Regresyon Denklemi Tahmini

Bu aşamada ticari ve bireysel krediler ile kredi kartı harcamaları arasında koentegrasyon ilişkisi olup olmadığı araştırılmaktadır. Bu bağlamda; bağımlı değişken ticari ve bireysel krediler, bağımsız değişken ise kredi kartı harcamalarıdır. Analiz sonuçları Tablo 11’de olduğu gibidir.

Tablo 11: Engle-Granger Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

	C	LNKKART	R ²	F istatistiği	DW istatistiği
I. Aşama	0,881949 (1,913)	1,107906 (37,380)	0,9504	1.397,3	0,1901

Parantez içindeki değerler, t-istatistik değerlerini göstermektedir.

Analize konu zaman serilerinin durağanlık testleri, serilerin birim kök içerdiklerini gösterdiğinden, regresyondaki tüm standart test istatistikleri olduğundan daha iyi sonuç verme eğilimindedir ve gerçek değerleri yansıtmadıklarından yorumlanamazlar. Bu durumda t-istatistikleri sadece genel eğilimi yansıtmaları açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, Durbin-Watson (DW) istatistiğinin R² değerinden küçük olması, uzun dönem denkleminin sahte regresyon özelliği taşıdığına bir göstergesidir.

Değişkenler arasında koentegrasyonun varlığının bulunması için gerekli koşul artıkların (residual- u_t) durağan olmasıdır. Aşağıda yer alan Tablo 12’de modelin artıklarının durağanlık testleri görülmektedir.

Tablo 12: Engle-Granger Koentegrasyon Test Sonuçları

DEĞİŞKEN	Düzy ADF Testi	Gecikme Sayısı	Düzy PP Testi	Gecikme Sayısı	KARAR
RESID02	-1,981*	12	-3,250*	4	I(0)

MacKinnon Kritik Değeri (%5) = ADF için -1,9462 ve PP için -1,9453.

* Sabit ve Trend içermez.

RESID02 hata terimine ilişkin ADF ve PP test sonuçlarına göre, uzun dönem denkleminde elde edilen hata teriminin (u_t) düzeyde durağan olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bize söz konusu değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisinin olabileceğini göstermektedir. Bu durumda, Granger Temsil Teoremi’ne göre ikinci aşamada hata düzeltme mekanizmasının (ECM) da çalışması beklenmektedir.

II. Aşama: Hata Düzeltme Modeli

Analizin ikinci aşamasında; hata düzeltme mekanizmasının çalışıp çalışmadığı kontrol edilmektedir. Bu amaçla, serilerin birinci farkları alınarak türetilen yeni seriler üzerinden ikinci bir model analiz edilmektedir. Birinci aşamada kurulan model sonucunda elde edilen ve durağan olduğu anlaşılan hata terimi de bağımsız değişken olarak bu modele katılmaktadır. Hata terimi bir gecikmeli olarak dikkate alınmaktadır. Analiz sonuçları Tablo 13’de olduğu gibidir.

Tablo 13: Hata Düzeltme Modeli Analiz Sonuçları

	C	DLNKKART	RESID02(-1)	R ²	F istatistiği	DW istatistiği
II. Aşama	0,022707 (6,963)	0,187632 (4, 719)	-0,069499 (-3,693)	0,2639	12,7291	1,6611

Parantez içindeki değerler, t-istatistik değerlerini göstermektedir.

İlk aşamada uzun dönem denkleminde elde edilen hata terimi durağan olduğu için, bu uzun dönem denkleminde elde edilen hata teriminin bir gecikmeli değerinin de yer aldığı hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir. Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistikî olarak anlamlı olması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını göstermektedir. Bu durumda, uzun dönemden sapmaların (hataların) bir ayda sadece %7 oranında düzeldiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, asıl incelenmek istenen konu, söz konusu iki değişken arasındaki uzun dönemli ilişkidir. Ancak daha önceden de belirtildiği gibi uzun dönem denkleminin katsayıları (I.Aşama) yorumlamaya uygun değildir. Bu katsayıların yorumlanabilmeleri için Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi kullanılarak düzeltilmeleri gerekmektedir.

III. Aşama: Uzun Dönem Koentegrasyon Denklemi Tahmini

Analizin üçüncü aşamasında, hata düzeltme denkleminin hata terimi (ε_t), hata düzeltme teriminin katsayısı (δ_2) ile bağımsız değişkenin (X_t) çarpımı olarak tanımlanmış ve aşağıdaki eşitlik tahmin edilmiştir:

$$\varepsilon_t = \eta(-\delta_2 X_t) + v_t$$

Tahminden elde edilen katsayılar aşağıda Tablo 14’de yer almaktadır.

Tablo 14: Uzun Dönem Koentegrasyon Modeli Analiz Sonuçları

	(-0,069499*LNKKART)	Standart Hata
III. Aşama	-0,000221 (-0,082)	0,002689

Parantez içindeki değerler, t-istatistik değerlerini göstermektedir.

Tahminden elde edilen η ilk aşamada elde edilen β katsayısı ile toplanmış ve $\beta^*=1,107685$ olarak bulunmuştur. Böylece ilk eşitlikteki tahmin sapmaları da giderilmiştir. Burada t istatistik değeri β^* / Standart Hata formülü ile hesaplanmıştır. Buna göre t istatistik değeri 411,93 çıkmıştır.

Kredi kartı harcamalarının ticari ve bireysel krediler üzerine etkisine ilişkin analiz sonuçları istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı çıkmıştır. Buna göre, kredi kartı harcamaları %1 arttığında ticari ve bireysel krediler %1,11 yükselmektedir. Kişilerin, tutar ve faiz yükümlülüğü açısından sürdürülemez boyutlara ulaşan kredi kartı borçları için ticari ve bireysel krediler almaları gerçeği böyle bir sonucu doğrulamaktadır. Önemli olan nokta, kredi kartı harcamalarındaki artış kendisinin 1,1 katı kadar ticari ve bireysel kredilerde artışa yol açmasıdır. Bunun temel sebebi ise, genellikle 12 ay - 36 ay vade ile alınan kredilerin taksitleri henüz bitmeden kişilerin kredi kartı borçlarının tekrar yükselmesidir. Dolayısıyla, kişiler yeniden artan kredi kartı borçlarını ödeyebilmek için tekrar kredi talep etmektedirler.

Tüm analiz sonuçları istatistiksel olarak anlamlı ve iktisadi olarak beklendiği gibi çıkmıştır. Kredi kartları tüketim eğilimini artırarak toplumun harcama miktarlarını yükseltmekte, toplam arz toplam talebi karşılayamadığında enflasyona yol açabilmektedir. Efektif talep, aynı zamanda ekonomideki istihdam düzeyini de belirlemektedir. Kredi kartlarının milli gelir üzerine etkisini belirleyebilmek için milli geliri yani efektif talebi oluşturan kalemlerden hareket edilmiş ve özel tüketim harcamaları dikkate alınarak analiz yapılmıştır. Tüketim harcamalarındaki artışın çarpan etkisi ile diğer koşullar veri iken, üretimi ve istihdamı artırdığı dolayısıyla, milli geliri olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde kredi kartı kullanımındaki artış, efektif talebi artırarak milli geliri olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca, kredi kartı kullanımındaki artış, kayıt dışı ekonomiyi azaltıcı etkisi nedeniyle milli gelir hesaplamalarının daha doğru yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Bunun yanında, kredi kartları üzerinden borçlanma taleplerinin artması söz konusu olmaktadır. Kişilerin, kredi kartı yükümlülükleri sürdürülemez boyutlara ulaştığında ticari ve bireysel kredi taleplerini artırmaktadırlar. Ancak orta vadeli olarak tercih ettikleri bireysel kredileri henüz kapatamadan tekrar kredi kartı borçları yükselmektedir. Ponzi finansman biçimine dönüşen bu borçlanma eğilimi, ekonomideki genel konjoktüre de bağılı olarak piyasada faiz oranlarının yükselmesi yönünde etki yapmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde kredi kartları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de, 1980 yılından itibaren serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte önem kazanan bireysel bankacılık hizmetlerinin kârlılığı en yüksek ürünlerinden biri kredi kartlarıdır. 1989 yılında 318 bin adet olan kredi kartları 1999 yılında 10 milyon adete yükselmiş, günümüzde de yaklaşık 37 milyon adete yükselmiştir.

Kredi kartlarının, kullanan bireylere, sisteme üye iş yerlerine ve kartı çıkaran banka veya diğer kuruluşlara etkileri yanında ülke ekonomisine de önemli etkileri bulunmaktadır. Buna karşın, sistemin halen tam olarak belirli kuralları olmadığı için sorunlar yaşanmaktadır. 2006 yılında yürürlüğe giren ‘5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu’ kartlı ödeme sistemlerine taban oluşturmaktadır. Bu kanunla kart sistemindeki birçok soruya cevap verilmiş, yeni düzenlenmeler yapılarak rekabet ortamında koşullarda belirlenmiştir.

Kredi kartları ekonomik işlemlerin takibi açısından değerlendirildiğinde; nakit paranın kaydı olsa bile kullanılan işlemde bağımsız bir kayıt olması sebebiyle kartlı ödeme sistemleriyle yapılan harcamaların tamamı kişi bazında sistem tarafından kayıt altına alınmaktadır. Böylece, ülke ekonomisinde ciddi bir açık oluşturan kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesinde kartlı ödeme sistemlerinin faydası oldukça yüksektir. Aynı zamanda bankaların nakit avans işlemi ve gecikmeli ödeme sonucunda kredi faizi ve gecikme faizi adı altında ilgili tutardan BSMV ve KKDF kesintisi yapması da milli geliri dolaylı olarak artırıcı bir etki yapmaktadır.

Kartlı ödeme sistemi çok geniş bir yelpaze olup, irili ufaklı birçok parçaya sahiptir. ATM ve POS Ağı, önceki yıllarda daha sık kullanılan imprinter cihazları, plastik kartlar vb. hepsi yeni ürünler olup, üretim ve dağıtım aşamaları yeni iş olanakları ve istihdam fırsatları yaratmıştır. POS ve ATM gibi elektronik cihazların üretiminde, sistem yazılımında, nakliye, kurulum ve çalıştırılması aşamalarında birçok kişi istihdam edilmektedir. Ayrıca günümüzde bütün bankalar 'call center' işlem merkezlerinden ve internetten hizmet sunabilmektedir. Bu merkezlerin kurulması, çalıştırılması ve sistem yazılımları için eleman çalıştırılması gerekmekte ve istihdama olumlu etki yapmaktadır.

Gelişen teknolojiye paralel olarak, internet bankacılığı, sanal alışveriş, e-ticaret, evinden alışveriş, e-market vb. kavramlar ile kredi kartı kullanımı daha da basit hale getirilmiştir. 2008 dönemindeki e-ticaret ortalama işlem tutarı 2007 yılının aynı dönemine göre %84 artış ile 4 milyar 450 milyon YTL ciroya ulaşması bunun bir kanıtıdır. Bunun sonucu olarak da kredi kartı kullanımının özel tüketim harcamalarını arttırdığı değerlendirilmektedir.

Bu çalışma kapsamında Türkiye’de kredi kartı kullanımının ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) ve Bankalararası Kart Merkezi (BKM) resmi internet sitelerinden alınmıştır. Araştırmada, Ocak 2002 – Mart 2008 dönemi aylık verileri (75 gözlem) kullanılmış ve analizler Eviews 5.0 paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, değişkenlerin zaman serisi özelliklerine ilişkin durağanlık testleri yapılmıştır. Ardından, Engle ve Granger iki aşamalı modelleme yöntemi (koentegrasyon analizi) ile Engle ve Yoo üç aşamalı modelleme yöntemi uygulanmış ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Kredi kartlarının ekonomi üzerine etkileri araştırılırken analizde kullanılacak birçok makroekonomik değişken söz konusudur. Bununla birlikte, kredi kartı kullanımının söz konusu makroekonomik değişkenleri ancak dolaylı yoldan etkileyebileceği değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda, kredi kartı kullanımının ilk etkisinin tüketim harcamaları üzerinde olduğu dikkate alınarak Kredi Kartı Harcamaları ile Özel Tüketim Harcamaları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Milli gelirin bir alt kalemi olan özel tüketim harcamalarındaki artış milli gelirin de yükselmesine yol açacaktır. Ekonomide atıl kapasite olduğu düşünülürse, talep yönlü olarak büyüme üzerine olumlu katkı yapan özel tüketim harcamalarındaki artış istihdam olanaklarının da artışı beraberinde getirebilecektir. Özellikle ülkemizde, kişilerin gelirlerinin düşük buna karşın kredi kartı limitlerinin yüksek olması nedeniyle gelirlerinden fazla harcama yaptıkları görülmektedir. Bu durumda kredi kartı kullanımındaki artış bir dönem sonra enflasyonu etkileyecektir.

Kredi kartlarına ilişkin bir diğer gerçek, kişilerin nakit sıkışıklıklarını gidermek üzere de kredi kartlarını kullanmaları ve nakit avans çekmeleridir. Gelirlerinin üzerinde harcama yapan ve borçları katlanarak artan kişiler, kredi kartı

borçlarını ödeme zamanı geldiğinde sıkıntıya düşmektedirler. Borçlardan kurtulmanın bir yolu olarak; ellerindeki başka bankaların kredi kartlarından nakit avans çekip, diğer bankalara olan borçlarını kapatmaktadırlar. Bu sistem sürdürülemez boyutlara ulaştığında, tüm mal varlıklarını ve hatta ruh sağlıklarını kaybedebilmektedirler.

Bunun yanında, kişilerin kredi kartı borçlarını kapatmak üzere bankalardan tüketici kredileri aldıkları görülmektedir. Bunun sebebi, borçlarını kredi kartlarına göre çok daha düşük bir faiz oranı üzerinden taksitlendirmektir. Ancak genellikle bu amaç, tekrar artan kredi kartı borçları nedeniyle hedefine ulaşamamaktadır. Bununla birlikte, ticari ve bireysel kredi taleplerindeki artış piyasa faiz oranlarını da yükseltici etki yapabilecektir. Bu bağlamda, kredi kartı kullanımının ikinci etkisinin tüketici kredileri üzerinde olduğu dikkate alınarak Kredi Kartı Harcamaları ile Ticari ve Bireysel Krediler arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Kredi kartı harcamalarının özel tüketim harcamaları üzerine etkisine ilişkin analiz sonuçları istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı çıkmıştır. Kişilerin, hırsızlık, yıpranma ve taşıma zorlukları nedeniyle harcamalarının büyük kısmını kredi kartlarıyla yapmaları, bunun yanında, kredi kartı limitlerinin gelirlerinden yüksek olması nedeniyle genellikle gelirlerinden daha fazla harcama yapmaları böyle bir sonucu doğrulamaktadır. Ülkemizde kredi kartı harcamaları içerisinde gıda ve giyim harcamalarının büyük paya sahip olması, söz konusu sektörler açısından kendi kendine yeten ve arz fazlası olan ülkemizde kredi kartı harcamalarının olumsuz bir etki yapmayacağını göstermektedir.

Günümüzde kredi kartı kullanımı çeşitli sebeplerle neredeyse zorunlu hale getirilmiştir. Örneğin; bu kampanyalar arasında sayabileceğimiz peşin fiyattaki taksitli alışveriş kampanyaları, uzun vadeli taksit seçenekleri kredi kartı ile özel tüketim harcamalarını arttırıcı yönde etki etmektedir. Tüketim harcamalarındaki artışın çarpan etkisi ile diğer koşullar veri iken, üretimi ve istihdamı arttırdığı dolayısıyla, milli geliri olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Ayrıca, kredi kartı kullanımındaki artış, kayıt dışı ekonomiyi azaltıcı etkisi nedeniyle milli gelir hesaplamalarının daha doğru yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Kredi kartı harcamalarının ticari ve bireysel krediler üzerine etkisine ilişkin analiz sonuçları istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı çıkmıştır. Kişilerin, tutar ve

faiz yükümlülüğü açısından sürdürülemez boyutlara ulaşan kredi kartı borçları için ticari ve bireysel krediler almaları gerçeği böyle bir sonucu doğrulamaktadır. Önemli olan nokta, kredi kartı harcamalarındaki artış kendisinin 1,1 katı kadar ticari ve bireysel kredilerde artışa yol açmasıdır. Bunun temel sebebi ise, genellikle 12 ay - 36 ay vade ile alınan kredilerin taksitleri henüz bitmeden kişilerin kredi kartı borçlarının tekrar yükselmesidir. Dolayısıyla, kişiler yeniden artan kredi kartı borçlarını ödeyebilmek için tekrar kredi talep etmektedirler. Ponzi finansman biçimine dönüşen bu borçlanma eğilimi, ekonomideki genel konjoktüre de bağlı olarak piyasada faiz oranlarının yükselmesi yönünde etki yapmaktadır.

Elde edilen bu analiz sonuçları neticesinde yapılabilecek değerlendirmeler ve öneriler aşağıda sırası ile ifade edilmiştir.

- Kredi kartı kullanımına dair özellikle yazılı ve görsel basın yolu ile halkın bilinçlendirilmesine önem verilmelidir.
- Kredi kartlı ödeme sistemlerinin sağlıklı işleyebilmesi, düzenleme otoriteleri gerekli altyapıyı sağlaması ve bankaların gerekli önlemleri alarak, sorun yaratan başlıca ekonomik ve demografik özelliklerine göre potansiyel riskli müşterileri ayırması ve limit tahsisinde son derece duyarlı davranması gerekmektedir.
- Ülkemizde kredi kartı borçlarının geçmiş dönemlerde, sadece ekonomik değil sosyal ve toplumsal maliyetlere yol açtığı dikkate alındığında, kredi kartı kullanımının sistemsel işleyişinin sağlanması ve ekonomi üzerine öngörülen faydaları oluşturabilmesi için bankaların risk yönetimine önem vermeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak; yapılan çalışmada, kredi kartı kullanımının özel tüketim harcamalarında ve bireysel kredi kullanımındaki artışta önemli ölçüde etkili olduğu belirlenmiştir. Yararları ve zararları ile kredi kartının toplumdaki her bireyin cüzdanında yerini almaya devam edeceği bir gerçektir. Günden güne büyüyen sorunların önüne sadece halkın kredi kartı kullanımı hususunda bilinçlendirilmesi dışında, sistemin en güçlü tarafı olan bankaların bu yönde uyguladığı yanlış politikaların sınırlandırılmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin tamamlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Acar, Özgen “Kredi Kartı: Çağdaş Tefecilik”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 2001.

Acarı, Birgül **Kredi Kartlarının Likidite Açısından Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 1995.

Akpınar, Haldun **Mağaza Kartları Banka Kartlarına Rakip Olma Yolunda**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1996.

Akpınar, Haldun, **Daha Hızlı, Daha Güçlü, Daha Yüksek**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 172, Ankara, 1993.

Alpergin, Pelin, **Bireysel Bankacılık**, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma ve Yayın Grubu, Yayın No: 160, Ankara, 1990.

Altuğ, Osman, **Kayıtdışı Ekonomi**, Cem Ofset Matbaacılık A.Ş., İstanbul 1994.

Aren, Sadun, **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984.

Aydın, Savaş, **Kredi Kartları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994.

Bahadır, Ömer Atay, "Yeni Kuşak Bankacılık ve Türkiye Bankacılığı", **Dünya Ekonomi-Politika Gazetesi Finans Kulüp Özel Eki**, 04 Eylül 1997.

Bilman, Mustafa Erhan, **İkiz Açık Olgusu ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004.

Bankalararası Kart Merkezi, <http://www.bkm.com.tr>, (24.07.2008).

Charemza, W.W. ve D.F. Deadman, **New Directions in Econometric Practice**, Edward Elgar Publishing, USA,1999.

Çeker, Mustafa, **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartlarının Hukuka Aykırı Kullanımı**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1997.

Çelik, Vefa, **Kredi Kartları İle İlgili Çalışma**, TC Merkez Bankası Bankacılık Genel Müd. Yayın No: 12, Ankara.

Çırpan, Belgin, **Kredi Kartları**, Emlak Bankası Yayınları, Bursa, 2000.

Dickey, D.A. ve W.A. Fuller, **Distribution of the Estimators of Autoregressive Time Series with a Unit Root**, Journal of the American Statistical Association,1979.

Duygulu, Aylin Abuk, **Kurala Bağlı Para Politikası Kapsamında Parasal Hedefleme: Türkiye Örneği**, DEÜ-SBE Dergisi, Cilt:7, Sayı:4, Ekim-Aralık 2005, İzmir.

Engle, R. F. ve B. S. Yoo, "Cointegrated Economic Time Series: An Overview with New Results" in R. F. Engle and C. W. J. Granger (eds.) **Long Run Economic Relationships: Readings in Cointegration**, Oxford University Press, New York, 1991.

Ertek Tümay, **Ekonometriye Giriş**, 2.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1996.

Granger, C.W. ve P.Newbold,"Spurious Regression In Econometrics", **Journal of Econometrics**,2,1974.

Gujarati, Damodar, **Temel Ekonometri**, Çevirenler: Ümit Şenesen ve Gülay G. Şenesen, Literatür Yayınları,2.Basım, 2001,İstanbul.

Güneş, Hurşit, **Türkiye'de Para Arzını Artıran Nedenler**, İTO Yayınları, No:8, 1990.

Güvel, Enver Alper, "Senyoraj: Teori ve Türkiye’de Senyorajın Açıklayıcıları Üzerine Bir İnceleme",
www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/senyoraj.doc,
(20.07.2008), s.9.

Hürriyet Gazetesi, "Vısa: Kredi Kartı Sayısını Artırın, Vergiyi Patlatın", Hürriyet Gazetesi, 20 Mart 2002.

Isıyel, Cavit, "Kartlı Ödeme Sistemleri Tüketimi Artırıyor Mu?", **Dünya Ekonomi- Politika Gazetesi Kredi Kartları Eki**, 06 Kasım 1995.

Karal, Kemal, "Bankacılık Yönünden Kredi Kartları", **Banka ve Ekonomik Yazımlar Dergisi**, Yıl:21, Sayı:5, Mayıs, 1984.

Karatan, Figen, **Bankacılıkta Ödeme Sistemlerinin Otomasyonu; Elektronik Fon Transfer Sistemleri**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 162, Ankara, 1990.

Kargül, Doğan, **Para Politikasında Kontrol Dışı Kalan Unsurlar**, İstanbul Ticaret Yayınları, 19 Ocak 1990.

Kutlar, Aziz, **Ekonometrik Zaman Serileri Teori ve Uygulama**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000.

Mackinnon, J.G., **Critical Values of Cointegration Tests, Long Run Economic relationships: Readings in Cointegration**, Oxford University Press, New York, 1991.

Mastercard, "Mastercard Tüketici Bülten", www.mastercard.com.tr, Sayı:11, Eylül 1998.

Oskooee, Mohsen Bahmani ve Janardhanan Aise, "Export Growth and Economic Growth: An Application of Cointegration and Error-Correction Modeling", **The Journal of Developing Areas**, Volume:27, Number:4, 1993.

Oxley, Les, **Cointegration, Casualiyt and Export-Led Growth in Portugal, 1865-1985**, Economic Letters, Volume:43.

Parasız, İlker, **İktisada Giriş, Prensipler ve Politika**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1991.

Parasız, İlker, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1995 s.85.

Resmi Gazete, "Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu", Sayı:26095, Tarih: 1 Mart, 2006.

Şener, Atilla, "Plastik Para=Kredi Kartları ve Hukuki Sorunları", **Dünya Ekonomi-Politika Gazetesi**, 23 Mart 1993.

TBB, **Kredi Kartı Uygulamasına İlişkin Mesleki Tanzim Kararı**, Türkiye Bankalar Birliği, 24 Temmuz 1990, Tebliğ Sayısı 924, Madde:3.

Teoman, Ömer, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, Beta Yayınları İstanbul, 2003.

Toloi, M.C. Clelia, **How To Teach Some Basic Concepts In Time Series Analysis**, University of Sao Paulo, Brazil, 2006

Toprak, Mahmut, “Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması 1968 Yılında Diners Kart İle Başlamıştır”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 1997.

Utkulu, Utku, “How to Estimate Long-Run Relationships in Economics: An Overview of Recent Developments”, **DEÜ-İİBF Dergisi**, Cilt:12, Sayı:2, 1997.

Utkulu, Utku, **Türkiye’de Dış Açıkların Belirleyicileri: Uzun Dönem Yaklaşımı Çerçevesinde Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 2000.

Uyanık, Cahit, “Kredi Kartlarına Çeki Düzen”, **Standart: Ekonomik ve Teknik Dergi**, Yıl: 44, No:519, Ankara, 2005.

Uzunoglu, Sadi, “Parasal Göstergeler Nasıl Okunur?”, **Ekonomik Trend**, 15 Ocak 1995.

Yalçinkaya, İsmail, "Aylık Toplam Kredi Kartı Cirosu 50 Milyar Lira", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 2000.

Yalçinkaya, İsmail, "Kredili Kredi Kartı", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Nisan 1990.

Yetim, Sedat, "Kredi Kartları Ve Tüketici Kredileri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:8, Nisan 1991.

Yılmaz, Eyüp, “Plastik Kart Sistemlerinin Bankalar Arasında Ortak Kullanılması”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:32 Ankara, 2000.